

Верховний
Суд

ОГЛЯД судової практики Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду

щодо окремих питань застосування положень
Цивільного процесуального кодексу України

Рішення, внесені до ЄДРСР,
із січня 2024 року по березень 2025 року

Зміст

1. Основні положення.....	7
1.1. Про застосування судом принципу «jura novit curia» («суд знає закони»).....	7
1.2. Щодо формулювання вимог позову та захисту порушеного права, меж формалізму в цивільному судочинстві.....	8
1.3. Про рівність і змагальність сторін як гарантії справедливого судового розгляду.....	9
1.4. Щодо вибору способу захисту цивільного права, значення та наслідків помилкового обрання.....	10
1.5. Щодо права на судовий захист.....	11
2. Предметна, суб'єктна і територіальна юрисдикція (підсудність).....	13
2.1. Щодо визначення юрисдикції спору за договором про надання безвідсоткової фінансової допомоги.....	13
2.2. Стосовно визначення юрисдикції щодо немайнових земельних спорів за участю боржника у справі про банкрутство.....	14
2.3. Щодо визначення територіальної підсудності за зареєстрованим місцем проживання позивача.....	15
2.4. Стосовно юрисдикції спору щодо оскарження рішень загальних зборів громадської організації про виключення її членів з організації.....	17
2.5. Щодо юрисдикції спорів про визначення місця проживання дитини при виїзді за кордон.....	19
2.6. Стосовно юрисдикції спорів щодо права власності на частку в спільному майні подружжя.....	20
2.7. Щодо юрисдикції спорів про встановлення факту проживання однією сім'єю для отримання допомоги як члену сім'ї загиблого військовослужбовця.....	21
2.8. Щодо юрисдикції та порядку розгляду заяв про встановлення факту незаконного позбавлення волі на окупованій території України.....	22
2.9. Щодо юрисдикції спорів про поновлення на роботі працівників Фонду соціального страхування України після реорганізації.....	24
2.10. Стосовно передачі справи за встановленою юрисдикцією при закритті провадження у справі.....	26

2.11. Щодо передачі справи до господарського суду після порушення справи про банкрутство на стадії апеляційного / касаційного розгляду	29
2.12. Щодо юрисдикції спору про регресне відшкодування шкоди, завданої незаконним звільненням із публічної служби.....	32
2.13. Щодо меж судового втручання у внутрішню діяльність релігійних організацій.....	34
2.14. Стосовно розгляду спорів щодо внутрішньоорганізаційної діяльності профспілок.....	35
2.15. Про розгляд судами України справ з іноземним елементом	37
3. Учасники судового процесу	38
3.1. Щодо правочину про надання правової допомоги, укладеного малолітньою особою	38
3.2. Про довіреність в електронній формі	39
3.3. Щодо підтвердження повноважень адвоката	40
3.4. Стосовно заміни сторони у справі правонаступником	41
3.5. Про підпис як елемент належного оформлення процесуального документа.....	43
4. Заходи процесуального примусу.....	44
4.1. Щодо процесуальних заходів при зловживанні правом на подання повторних заяв	44
5. Докази та доказування	46
5.1. Щодо можливості суду запросити висновок органу опіки та піклування про надання дозволу на припинення частки малолітньої особи у праві власності в разі його відсутності в матеріалах справи	46
5.2. Стосовно оцінки експертного висновку у кредитних спорах	47
5.3. Щодо доказів укладення електронного кредитного договору	49
5.4. Щодо ухилення від проведення генетичної експертизи.....	50
5.5. Щодо преюдиційного значення встановлених у судовому рішенні, яке набрало законної сили, фактів	52
6. Судові виклики та повідомлення.....	53
6.1. Щодо SMS-повідомлень як доказу судового повідомлення.....	53

7. Забезпечення позову	54
7.1. Про накладення арешту на автомобіль як захід забезпечення позову за наявності виконавчого арешту.....	54
7.2. Щодо повторного звернення із заявою про забезпечення позову після ухвалення судового рішення про відмову в задоволенні попередньої заяви	55
8. Письмові заяви учасників справи.....	56
8.1. Щодо визначення відповідачів, меж судового розгляду та впливу перебування сторони за кордоном під час вирішення спору.....	56
8.2. Стосовно неналежного способу подання адвокатом заяви.....	58
9. Зупинення і закриття провадження у справі. Залишення позову без розгляду	59
9.1. Щодо обмеження судового імунітету іноземної держави у трудових спорах із громадянами України	59
9.2. Стосовно можливості позивача підписати позов, перебуваючи за кордоном	60
9.3. Щодо зупинення провадження у справі в разі об'єктивної неможливості розгляду цієї справи до вирішення іншої справи, що розглядається.....	61
9.4. Щодо перебування сторони у складі Збройних Сил України або інших утворених відповідно до закону військових формувань, переведених на воєнний стан, як підстави для обов'язкового зупинення провадження у справі.....	63
9.5. Стосовно невиконання ухвали суду про усунення недоліків позовної заяви як підстави для залишення її без розгляду.....	64
10. Судові витрати.....	66
10.1. Щодо розміру судового збору у справах про стягнення заборгованості з аліментів	66
10.2. Стосовно сплати судового збору у справах про захист прав споживачів ..	67
10.3. Щодо звільнення заявника від сплати судового збору	68
10.4. Про відшкодування витрат на професійну правничу допомогу	70
11. Розгляд справ у порядку спрощеного провадження	71
11.1. Щодо неможливості розгляду справи про зменшення розміру аліментів у порядку спрощеного позовного провадження.....	71

12. Окреме провадження	72
12.1. Щодо кола осіб, які підлягають залученню у справах про встановлення юридичного факту смерті військовослужбовця	72
12.2. Стосовно примусової госпіталізації.....	73
12.3. Щодо можливості суду за власною ініціативою витребувати докази у справах окремого провадження.....	75
12.4. Про неправильне визначення заінтересованої особи як підстави для відмови в задоволенні заяви в окремому провадженні	76
13. Апеляційне провадження.....	78
13.1. Щодо необґрунтованого поновлення строку на оскарження рішення суду першої інстанції як порушення права на справедливий суд.....	78
13.2. Стосовно недоведеності факту подання процесуальних документів через електронну пошту	79
13.3. Щодо приєднання до апеляційної скарги як форми оскарження судового рішення	80
13.4. Стосовно процесуальних меж апеляційного оскарження: статусу особи, не наділеної правами щодо спірного об'єкта.....	82
13.5. Щодо подання заяви про усунення недоліків апеляційної скарги особисто стороною, а не її представником.....	83
13.6. Щодо звільнення відповідача від сплати судового збору	84
13.7. Стосовно відсутності підстав для відмови у відкритті апеляційного провадження за п. 1 ч. 2 ст. 358 ЦПК України.....	86
13.8. Щодо ухвали про надання строку для примирення та зупинення провадження, єдність процесуального рішення.....	87
13.9. Про наслідки скасування ухвали про залишення без розгляду клопотання про судові витрати.....	88
13.10. Щодо вирішення в оскаржуваному рішенні питання про права, свободи, інтереси та (або) обов'язки заявника	89
13.11. Стосовно права апеляційного суду залучити до участі у справі третіх осіб	91

13.12. Щодо порядку оскарження заочного рішення прокурором, який діє в інтересах держави	93
13.13. Щодо наслідків подання відповідачем апеляційної скарги на заочне рішення без подання попередньої заяви про перегляд заочного рішення.....	94
13.14. Про апеляційний розгляд, межі встановлення нових обставин і прийняття доказів	97
13.15. Про повноваження апеляційного суду в разі обґрунтованого відводу судді місцевого суду.....	99
13.16. Щодо неможливості розгляду апеляційним судом справи, у якій він є учасником процесу	100
13.17. Стосовно підстав закриття апеляційного провадження за скаргою особи, не залученої до участі в справі.....	102
13.18. Щодо закриття апеляційного провадження на підставі п. 3 ч. 1 ст. 362 ЦПК України.....	104
13.19. Про порядок направлення судового рішення учасникам справи, підстави поширення річного преclusивного строку на апеляційне оскарження на учасників справи.....	105
13.20. Щодо подання апеляційної скарги через підсистему «Електронний суд»	106
13.21. Стосовно процесуального статусу прокурора при оскарженні судового рішення в інтересах держави та його відмінність від статусу представника учасника справи.....	107
13.22. Щодо оскарження Кабінетом Міністрів України рішення суду, яке мотивоване тим, що постанова Кабінету Міністрів України суперечить Конституції України.....	109
13.23. Щодо врахування дати внесення судового рішення до ЄДРСР при застосуванні річного строку на апеляційне оскарження.....	110
14. Перегляд судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами	112
14.1. Щодо обставини, яка не може вважатися нововиявленою для перегляду судового наказу про стягнення аліментів.....	112
14.2. Стосовно формування Великою Палатою Верховного Суду нової правової позиції як нововиявленої обставини	113

1. Основні положення

1.1. Про застосування судом принципу «*jura novit curia*» («суд знає закони»)

Принцип *jura novit curia* є обов'язковим до застосування, оскільки суд повинен використовувати правильні норми права та за необхідності перекваліфіковувати позов незалежно від правової аргументації позивача. Водночас така перекваліфікація може порушити право на справедливий суд як для позивача, так і для відповідача. Тому важливо враховувати принципи змагальності та рівності сторін, не позбавляючи їх можливості аргументувати свою позицію в умовах нової правової кваліфікації

Позивач звернувся до суду з позовом до банку про захист прав споживача, зобов'язання вчинити дії, посилаючись на неправомірні дії банку щодо нарахування їй кредитної заборгованості, оскільки кредит погашено в порядку виконання судового рішення, яке перебувало на виконанні у державного виконавця.

Рішенням районного суду позов задоволено частково.

Апеляційний суд рішення суду першої інстанції скасував і ухвалив нове рішення, яким відмовив у задоволенні позову. Судове рішення мотивовано тим, що суд першої інстанції порушив принцип диспозитивності цивільного судочинства, оскільки вийшов за межі позовних вимог, адже позивач не пред'являла позовних вимог про припинення зобов'язання. Пред'явлені позивачем позовні вимоги про визнання дій банку щодо нарахування кредитної заборгованості неправомірними та скасування заборгованості не відповідають критерію ефективності способу захисту порушеного права, оскільки належним способом захисту є саме визнання припиненими зобов'язань перед банком за кредитним договором внаслідок їх повного виконання, як превентивний спосіб захисту, який має забезпечити, щоб обидві сторони могли знати свої права та обов'язки за кредитним договором та діяти, не порушуючи їх. Обрання позивачем неналежного способу захисту своїх прав є самостійною підставою для відмови у позові.

Верховний Суд погодився з висновками суду апеляційної інстанції, зазначивши, що суд першої інстанції порушив принцип диспозитивності цивільного судочинства, а пред'явлені позивачем позовні вимоги не відповідають критерію ефективності способу захисту порушеного права та зазначив, що у цивільному процесуальному законодавстві діє принцип *jura novit curia* («суд знає закони»), який суд першої інстанції по суті застосував, хоча

і не послався на нього. Застосування судом принципу *jura novit curia* («суд знає закони») не є безмежним. Перекваліфіковуючи позов за цим принципом, суд може порушити право на справедливий суд як щодо відповідача, так і щодо позивача. У таких умовах слід зважати на принцип змагальності та рівності сторін, яких не можна позбавляти права на аргументування своєї позиції в умовах нової кваліфікації. Як позивач, так і відповідач не надавали пояснень та доказів щодо припинення кредитних зобов'язань.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 04 вересня 2024 року у справі № 278/2111/23 (провадження № 61-5586св24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121471316>.

1.2. Щодо формулювання вимог позову та захисту порушеного права, меж формалізму в цивільному судочинстві

Лінгвістично некоректне формулювання позовних вимог не повинно ставати перешкодою для захисту порушеного права особи, яка звернулася до суду. Надмірно формальний підхід, що базується на дослівному тлумаченні позовних вимог як способу захисту, суперечить основним завданням цивільного судочинства

Позивач звернувся до суду з позовом до ОСОБА_2, ОСОБА_3, третя особа – приватний нотаріус Київського міського нотаріального округу, про визнання договору дарування недійсним та повернення майна у власність, посилаючись на те, що рішенням районного суду від 30 серпня 2021 року стягнуто з ОСОБА_3 на її користь заборгованість за договором позики. Під час розгляду спору про стягнення боргу позивачу стало відомо, що боржник з метою уникнення відповідальності за невиконання умов договору позики уклав спірний договір дарування будинку та земельної ділянки із ОСОБА_2. Рішення суду про стягнення боргу відповідач не виконав.

Суд першої інстанції в задоволенні позову відмовив за недоведеністю вимог.

Апеляційний суд скасував рішення районного суду, ухвалив нове рішення, яким задовольнив позов частково. Визнав недійсним договір дарування земельної ділянки, повернув у власність ОСОБА_3 земельну ділянку. У решті позову відмовив. Постанову апеляційного суду мотивовано тим, що в один день було укладено два окремі договори дарування спірного будинку і спірної земельної ділянки, предметом позовних вимог є визнання договору дарування житлового будинку та земельної ділянки недійсними, однак оспорюваний договір стосується лише земельної ділянки, договір дарування спірного житлового будинку не є предметом позову, тому не може бути визнаний недійсним.

Верховний Суд не погодився з висновком апеляційного суду в частині відмови в задоволенні позову про визнання недійсним договору дарування житлового будинку, скасував рішення в цій частині та ухвалив нове, яким визнав недійсним договір дарування спірного будинку. Постанову суду касаційної інстанції мотивовано тим, що доведеність факту укладення договорів дарування з метою уникнення відповідачем відповідальності за договором позики, наявність вимоги позивача про визнання недійсним договору дарування будинку, укладеність договорів дарування відповідачами в один день і знаходження їх предметів за однією адресою, яку вказала позивач у своїх вимогах, свідчить про наявність правових підстав для визнання недійсним договору дарування спірного будинку та застосування наслідків недійсності правочину.

Незазначення позивачем у прохальній частині номера договору дарування спірного будинку за встановлених апеляційним судом обставин не може бути єдиною самотійною підставою для відмови в задоволенні вимоги про визнання недійсним договору дарування будинку.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 02 жовтня 2024 року у справі № 372/3733/22 (провадження № 61-3818св24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122220286>.

1.3. Про рівність і змагальність сторін як гарантії справедливого судового розгляду

Створення рівних можливостей учасникам процесу у доступі до суду та до реалізації і захисту їх прав є частиною гарантій справедливого правосуддя, зокрема, принципів рівності та змагальності сторін

Позивач звернувся до суду з позовом до ОСОБА_2, ОСОБА_3 про усунення перешкод у користуванні жилим приміщенням шляхом вселення та визначення порядку користування квартирою, посиляючись на те, що сторони є співвласниками трикімнатної квартири, однак відповідачі створюють йому перешкоди у користуванні квартирою.

Заочним рішенням районного суду позов задоволено частково. Рішення мотивовано тим, що позивач є власником 1/4 частки спірної квартири, а відповідачі чинять йому перешкоди у користуванні власністю.

Постановою апеляційного суду заочне рішення районного суду залишено без змін.

Верховний Суд скасував постанову апеляційного суду та направив справу на новий апеляційний розгляд, зазначивши про те, що суд першої інстанції розглянув справу без належного повідомлення відповідачки ОСОБА_3 про розгляд справи, у зв'язку з чим вона не мала рівних з позивачем можливостей

подання доказів, їх дослідження та доведення перед судом їх переконливості, а також не могла нарівні з позивачем довести у суді першої інстанції ті обставини, на які посилалася як на підставу своїх заперечень. Однак суд апеляційної інстанції залишив це без уваги, не оцінивши аргументи апеляційної скарги щодо порушення норм цивільного процесуального права, що суперечить пункту 3 частини третьої статті 376 ЦПК України та практиці ЄСПЛ.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 10 квітня 2024 року у справі № 202/4557/22 (провадження № 61-10493св23) можна ознайомитись за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118393441>.

1.4. Щодо вибору способу захисту цивільного права, значення та наслідків помилкового обрання

Застосування конкретного способу захисту цивільного права залежить від змісту суб'єктивного права, за захистом якого звернулася особа, та від характеру його порушення, а обрання неналежного способу захисту є самостійною підставою для відмови у позові

Позивач звернувся до суду з позовом до АТ «Укрзалізниця» про визнання протиправною реєстрацію речового права на житлове приміщення та зобов'язання вчинення дій, зазначивши, що у 2014 році він отримав службове житло у зв'язку з призначенням на посаду начальника ВСП «Вагонне депо Батуринська». У 2015 році квартиру було виключено із переліку службових. У 2020 році позивач звернувся із заявою про передачу житла в комунальну власність, але отримав відмову через відсутність відповідного рішення АТ «Укрзалізниця».

Рішенням районного суду відмовлено у задоволенні позову, оскільки рішення про передачу житлового фонду, у тому числі квартири, з державної власності до комунальної власності повинно прийматися КМУ.

Постановою апеляційного суду рішення районного суду змінено, викладено його мотивувальну частину в редакції постанови апеляційного суду, оскільки обрання неналежного способу захисту є самостійною підставою для відмови у позові.

Верховний Суд погодився з висновком суду апеляційної інстанції, вказавши, що обраний позивачем спосіб захисту, зокрема шляхом зобов'язання АТ «Укрзалізниця» виконати пункти 5 – 9, 11 Порядку розпорядження майном АТ «Укрзалізниця», затвердженого постановою КМУ від 22 листопада 2017 року № 1054, стосовно передачі жилого приміщення в комунальну власність не може вважатися ефективним способом захисту, спрямованим на передачу житла у власність, та не приведе на практиці до відновлення порушеного права

позивача на приватизацію спірної квартири. У свою чергу, позовна вимога про визнання протиправною реєстрацію за АТ «Укрзалізниця» іншого речового права на спірне жиле приміщення сама по собі не зможе забезпечити і гарантувати позивачу відновлення порушеного права, а тому не спроможна надати ефективний захист його прав, що є самостійною підставою для відмови у задоволенні позовних вимог.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 17 квітня 2024 року у справі № 211/5952/21 (провадження № 61-14827св23) можна ознайомитись за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118688711>.

1.5. Щодо права на судовий захист

Право на судовий захист реалізується в межах, визначених законом, і може бути обмежене лише за легітимними, пропорційними умовами. Нормами законодавства не передбачено вимог про відшкодування моральної шкоди, завданої поданням апеляційної скарги в іншій справі; незгода з апеляційною скаргою має бути висловлена процесуальним шляхом під час розгляду тієї справи

ОСОБА_1 звернулася до суду з позовом до виконавчого комітету Житомирської міської ради (далі – ВК Житомирської міської ради) про захист порушених цивільних прав та інтересів, відшкодування моральної шкоди, зазначаючи про те, що ВК Житомирської міської ради незаконно та передчасно подав апеляційну скаргу у справі № 296/12002/13-а за її позовом до Житомирської міської ради, ВК Житомирської міської ради про визнання нечинними рішень міської ради, відшкодування моральної шкоди з двадцятьма порушеннями норм законодавства, зокрема, без наявності у виконавчого комітету повного тексту постанови суду, яка оскаржується. Зазначала, що внаслідок неправомірних дій відповідача порушено її цивільні права та завдано моральної шкоди, яка полягала у її душевних переживаннях, погіршенні стану здоров'я, порушенні звичайного способу життя.

Суд першої інстанції, з яким погодився апеляційний суд, у відкритті провадження у справі відмовив, мотивуючи своє рішення тим, що незгода позивачки із апеляційною скаргою повинна бути висловлена відповідно до норм КАС України під час розгляду судом безпосередньо тієї справи, у межах якої така апеляційна скарга була подана. Відсутність спору, у свою чергу, виключає можливість звернення до суду, адже відсутнє порушене право, що підлягає судовому захисту.

Переглядаючи судові рішення місцевого та апеляційного судів в касаційному порядку, Верховний Суд у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду дійшов таких висновків.

Право на доступ до суду реалізується на підставах і в порядку, встановлених законом. Кожний із процесуальних кодексів встановлює обмеження щодо кола питань, які можуть бути вирішені в межах відповідних судових процедур.

Зазначені обмеження спрямовані на дотримання оптимального балансу між правом людини на судовий захист і принципами юридичної визначеності, ефективності й оперативності судового процесу.

Правом на звернення до суду з позовом наділена особа в разі порушення, невизнання або оспорування її прав, свобод чи законних інтересів та, відповідно, таке цивільне право або інтерес може бути захищено судом у спосіб, який, зокрема, не суперечить законодавству, договору та має бути ефективним.

Ефективний захист порушених, невизнаних або оспорованих прав, свобод чи інтересів позивача у цивільному процесі можливий за умови, що такі права, свободи чи інтереси справді порушені, а позивач використовує цивільне судочинство саме для такого захисту, а не з іншою метою.

Не відповідатиме завданням цивільного судочинства звернення до суду з позовом, спрямованим на оцінювання доказів, зібраних в інших справах, на предмет їх належності та допустимості, або з метою створення підстав для звільнення від доказування в іншій справі (для встановлення у судовому рішенні обставин, які би не потрібно було надалі доказувати під час розгляду іншої справи). Недопустимим з огляду на завдання цивільного судочинства є ініціювання позовного провадження з метою оцінки обставин, які становлять предмет доказування у кримінальному провадженні, чи з метою створення поза межами останнього передумов для визнання доказу, отриманого у такому провадженні, неналежним або недопустимим. Такі позови не підлягають судовому розгляду.

Приписи закону «суддя відмовляє у відкритті провадження у справі, якщо заява не підлягає розгляду в судах у порядку цивільного судочинства» (п. 1 ч. 1 ст. 186 ЦПК України), «суд своєю ухвалою закриває провадження у справі, якщо справа не підлягає розгляду в порядку цивільного судочинства» (п. 1 ч. 1 ст. 255 ЦПК України) стосуються як позовів, які не можна розглядати за правилами цивільного судочинства, так і тих позовів, які суди взагалі не можуть розглядати.

Поняття «спір, який не підлягає розгляду в порядку цивільного судочинства» слід тлумачити в більш широкому значенні, тобто як поняття, що стосується тих спорів, які не підлягають розгляду в порядку цивільного судочинства, так і тих, які взагалі не підлягають судовому розгляду.

Право на доступ до суду не є абсолютним. Воно може підлягати дозволеням за змістом обмеженням, зокрема щодо умов, за яких суд

повноважний розглядати позовну заяву. Такі обмеження не можуть шкодити самій суті права доступу до суду, мають переслідувати легітимну мету, а також має бути обґрунтована пропорційність між застосованими засобами та поставленою метою.

З огляду на викладене суд першої інстанції, з висновками якого погодився й суд апеляційної інстанції, дійшов правильного висновку про відмову у відкритті провадження у справі, оскільки нормами законодавства не передбачено такого способу захисту, як звернення із позовною заявою з вимогами про відшкодування моральної шкоди, завданої поданням апеляційної скарги в іншій справі. Незгода позивачки із апеляційною скаргою повинна бути висловлена у процесуальний спосіб, тобто відповідно до норм процесуального законодавства під час розгляду судом безпосередньо тієї справи, у межах якої така апеляційна скарга подана. Тоді як відсутність спору виключає можливість звернення до суду, адже відсутнє право, що підлягає судовому захисту.

З урахуванням наведеного Верховний Суд у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду вважав наявними підстави для відступлення від висновків щодо застосування норм права у подібних правовідносинах, викладених у постанові Верховного Суду у складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду від 20 березня 2024 року у справі № 296/6169/23, провадження № 61-12472св23.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 20 січня 2025 року № 296/12456/23 (61-2165сво24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/124629926>.

2. Предметна, суб'єктна і територіальна юрисдикція (підсудність)

2.1. Щодо визначення юрисдикції спору за договором про надання безвідсоткової фінансової допомоги

Договір про надання безвідсоткової фінансової допомоги на поворотній основі для організації підприємницької діяльності, укладений між державною установою та фізичною особою як учасником пілотного проекту (а не як суб'єктом підприємницької діяльності), не може бути кваліфікований як господарський. Спір щодо повернення такої допомоги підлягає розгляду в порядку цивільного, а не господарського судочинства, оскільки первинний договір укладався з фізичною особою, яка на момент укладення не мала статусу підприємця

Полтавський обласний центр зайнятості подав позов до ОСОБА_1 про стягнення безвідсоткової фінансової допомоги, посилаючись на те, що між сторонами було укладено договір про надання фінансової допомоги на поворотній основі для підприємницької діяльності. У межах тристоронніх договорів центр зайнятості перерахував відповідачці як ФОП грошові кошти, які вона не повернула, не виконавши умови договору.

Рішенням районного суду позов задоволено з підстав доведеності заявлених вимог.

Постановою суду апеляційної інстанції рішення суду першої інстанції скасовано, провадження у справі закрито, оскільки спір підлягає розгляду в порядку господарського судочинства.

Верховний Суд не погодився з висновком суду апеляційної інстанції, постанову скасував, справу передав до суду апеляційної інстанції для продовження розгляду, зазначивши, що договір про надання учаснику пілотного проекту безвідсоткової фінансової допомоги на поворотній основі для організації підприємницької діяльності укладено між обласним центром зайнятості, районною філією обласного центру зайнятості, Управлінням соціального захисту населення районної державної адміністрації та відповідачем як з фізичною особою (учасником пілотного проекту), а не як із суб'єктом підприємницької діяльності, тому такий договір не може бути кваліфікований як господарський. Саме цей договір став підставою для виникнення у сторін зобов'язань, зокрема: у позивача – перераховувати кошти шляхом оплати витрат на закупівлю передбаченого бізнес-планом відповідача обладнання для організації її підприємницької діяльності, а у відповідача – повернути сплачені кошти під час здійснення своєї господарської діяльності, з метою організації якої надавалась безвідсоткова фінансова допомога.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 02 травня 2024 року у справі № 551/13/23 (провадження № 61-15589св23) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118820374>.

2.2. Стосовно визначення юрисдикції щодо немайнових земельних спорів за участю боржника у справі про банкрутство

Оскільки позовні вимоги щодо визнання незаконним та скасування рішення сільської ради в частині надання дозволів на розробку проєктів відведення земельних ділянок не мають грошової оцінки та належать до немайнових, а їх розгляд безпосередньо не впливає на обсяг ліквідаційної маси або грошових зобов'язань боржника, підстав для їх розгляду в порядку господарського судочинства немає

ДП «НВДА «Наукова» НААН України» звернулося до суду з позовом до Миколаївської сільської ради Дніпровського району Дніпропетровської області, ОСОБА_1, ОСОБА_2, ОСОБА_3, ОСОБА_4, ОСОБА_5, ОСОБА_6, ОСОБА_7, ОСОБА_8, ОСОБА_9, ОСОБА_10, ОСОБА_11 про визнання незаконним та скасування рішення сільської ради в частині надання дозволів на виготовлення проєктів відведення земельних ділянок.

ОСОБА_4, ОСОБА_8, ОСОБА_10 звернулися до суду із зустрічним позовом до ДП «НВДА «Наукова» НААН України», треті особи: Миколаївська сільська рада Дніпровського району Дніпропетровської області, ОСОБА_1, ОСОБА_2, ОСОБА_3, ОСОБА_5, ОСОБА_6, ОСОБА_7, ОСОБА_9, ОСОБА_11, про визнання державного акта на право постійного користування землею таким, що втратив чинність, та визнання відсутнім права постійного користування земельними ділянками.

Рішенням суду першої інстанції відмовлено у задоволенні первісного позову, зустрічний позов задоволено.

Суд апеляційної інстанції рішення районного суду скасував, провадження у справі закрити, мотивувавши своє рішення тим, що спір підлягає розгляду у порядку господарського судочинства.

Верховний Суд не погодився з висновками суду апеляційної інстанції, постанову апеляційного суду скасував, справу направив до суду апеляційної інстанції для продовження розгляду, вказавши про те, що заявлені позивачем вимоги немайнового характеру не свідчать про наявність між сторонами справи господарських правовідносин та перебувають поза межами питань, які підлягають вирішенню у справі про банкрутство ДП «НВДА «Наукова» НААН України», не впливають на обсяг майна чи зобов'язань ані суб'єкта, щодо якого вирішується питання про неплатоспроможність, ані його кредиторів чи боржників.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 22 травня 2024 року у справі № 175/984/22 (провадження № 61-397св24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119419668>.

2.3. Щодо визначення територіальної підсудності за зареєстрованим місцем проживання позивача

Положення ч. 1 ст. 28 ЦПК України імперативно встановлюють, що визначення територіальної юрисдикції (підсудності) здійснюється з урахуванням зареєстрованого місця проживання або перебування фізичної особи – позивача. Тому позови, наведені у частині першій статті 28 ЦПК України, не можуть пред'являтися за фактичним місцем проживання або перебування позивача, відмінним від зареєстрованого

Позивач звернувся до суду з позовом до банку, третя особа – Первинна профспілкова організація співробітників банку, про скасування наказу та поновлення на роботі.

Суд першої інстанції відмовив у задоволенні клопотання представника банку про передачу справи за підсудністю у зв'язку з дотриманням позивачем вимог ЦПК України щодо визначення підсудності справи.

Рішенням суду першої інстанції, залишеним без змін постановою суду апеляційної інстанції, позов задоволено у зв'язку із доведеністю позивачем заявлених вимог.

Залишаючи без змін рішення суду першої інстанції, апеляційний суд також зазначив, що міський суд не порушив правила підсудності, оскільки, ураховуючи положення ч. 2 ст. 27, ч. 1 ст. 28 ЦПК України, позивач мав альтернативне право пред'явити позов як за місцезнаходженням відповідача, так і за місцем свого проживання (зареєстроване місце проживання чи перебування).

ВС у складі ОП КЦС не погодився з висновками судів першої та апеляційної інстанцій в частині підсудності справи, судові рішення скасував як такі, що постановлені з порушенням правил територіальної підсудності, справу передав для продовження розгляду за встановленою у процесуальному законі підсудністю, за зареєстрованим місцем проживання позивача з огляду на таке.

Положення ч. 1 ст. 27, ч. 1 ст. 28 ЦПК України імперативно встановлюють, що визначення територіальної юрисдикції (підсудності) здійснюється з урахуванням зареєстрованого місця проживання або перебування фізичної особи – сторони у справі, якщо інше не передбачено законом.

Зазначена вимога процесуального закону унеможливорює зловживання процесуальними правами при визначенні підсудності.

Нормами ЦПК України передбачено використання лише зареєстрованого місця проживання, фактичне місце проживання фізичної особи не має правового значення. Використання для встановлення конкретного суду за визначеною територіальною підсудністю фактичної адреси проживання матиме наслідком невизначеність при вчиненні окремих процесуальних дій, адже фактичне місце проживання може змінюватись чи не щодня. Крім того, особа може мати більше ніж одне фактичне місце проживання, але зареєстроване може бути лише одне місце проживання.

ВС у складі ОП КЦС вважав за необхідне відступити від висновку щодо застосування ч. 1 ст. 28 ЦПК України, викладеного у постановях КЦС ВС від 17 червня 2022 року у справі № 556/1395/21, від 12 лютого 2020 року у справі № 161/1246/18, щодо визначення підсудності за фактичним місцем проживання або перебування позивача, відмінним від зареєстрованого.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 24 червня 2024 року у справі № 554/7669/21 (провадження № 61-5805сво23) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120029704>.

2.4 Стосовно юрисдикції спору щодо оскарження рішень загальних зборів громадської організації про виключення її членів з організації

Правовідносини щодо порядку та підстав набуття і припинення членства у громадській організації (громадському об'єднанні) держава не вправі корегувати на власний розсуд для цієї громадської організації (громадського об'єднання), якщо вони відповідають встановленим Законом України «Про громадські об'єднання» умовам, однак спори, що виникають із цих правовідносин, які є порушенням таких умов і вимагають правосуддя, а не організаційних дій, відповідно до статті 124 Конституції України віднесені до компетенції судів

ОСОБА_1, ОСОБА_2 та ОСОБА_4 подали позов до суду до Іршавської РО УТМР, вимагаючи визнати незаконними рішення про їх виключення з організації. Позивачі стверджують, що їх виключення порушує їхні права, оскільки вони не отримали інструктаж з безпеки при полюванні і не були забезпечені правом на полювання. Рішення про виключення було ухвалене на загальних зборах Сілецької первинної організації УТМР 12 лютого 2016 року, затверджене президією Іршавської РО УТМР 22 березня 2016 року та Закарпатською ОО УТМР 06 травня 2016 року. Позивачі вважають ці рішення незаконними.

Ухвалою районного суду до участі у справі в якості співвідповідача залучено Закарпатську ОО УТМР.

Суди розглядали справу неодноразово.

Суд першої інстанції, з висновками якого погодився й апеляційний суд, позов задовольнив. Судові рішення мотивовано тим, що застосування до позивачів такого заходу громадського впливу, як виключення із членів УТМР без посилання на конкретну норму та конкретні підстави, передбачені Статутом УТМР, було здійснено без додержання вимог законодавства, а тому спірні рішення УТМР є незаконними та підлягають скасуванню.

Переглядаючи справу, Верховний Суд погодився з висновками судів першої та апеляційної інстанцій та звернув увагу на таке.

Згідно зі ст. 3 Закону України «Про громадські об'єднання» громадські об'єднання утворюються і діють, зокрема, на принципах добровільності та самоврядності. Добровільність передбачає право особи на вільну участь або неучасть у громадському об'єднанні, у тому числі в його утворенні, вступі в таке об'єднання або припиненні членства (участі) в ньому. Самоврядність передбачає право членів (учасників) громадського об'єднання самостійно

здійснювати управління діяльністю громадського об'єднання відповідно до його мети (цілей), визначати напрями діяльності, а також невтручання органів державної влади, інших державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування в діяльність громадського об'єднання, крім випадків, визначених законом.

Втручання органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб у діяльність громадських об'єднань, так само як і втручання громадських об'єднань у діяльність органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб, не допускається, крім випадків, передбачених законом (ч. 2 ст. 22 Закону України «Про громадські об'єднання»).

Принцип самоврядності громадської організації, передбачений ст. 3 Закону України «Про громадські об'єднання», не має абсолютного характеру та передбачає можливість втручання у організаційну діяльність громадської організації, якщо таке втручання відповідає чинному законодавству. Це також підтверджується частиною другою ст. 22 Закону України «Про громадські об'єднання» та є особливо актуальним для громадських організацій, які володіють фактично монопольним статусом у певній сфері соціального, економічного чи культурного життя суспільства, як, наприклад, УТМР.

Громадська організація у справі, що переглядалася, оскаржує судові рішення виключно самим фактом стверджуваного втручання у її внутрішню статутну діяльність, не наводячи жодних аргументів по суті висновків судів з приводу реально визначених дій позивачів з порушення Статуту УТМР, дотримання УТМР свого власного статуту.

Суди у своїх рішеннях не намагалися визначити чи змінити порядок УТМР щодо виключення членів зі складу цієї громадської організації, а вказали на необхідність його дотримання, що гарантує дотримання прав членів УТМР.

Тобто суди не посягають на право УТМР здійснювати свою внутрішньоорганізаційну діяльність, зокрема виключати із свого складу власних членів, а вказують на необхідність робити це з дотриманням власного Статуту та законодавства України, якими захищені як права УТМР, так і права його членів.

Верховний Суд зазначив, що правовідносини щодо порядку та підстав набуття і припинення членства у громадській організації (громадському об'єднанні) держава не вправі корегувати на власний розсуд для цієї громадської організації (громадського об'єднання), якщо вони відповідають встановленим Законом України «Про громадські об'єднання» умовам, однак спори, що виникають із цих правовідносин, які є порушенням цих умов та вимагають правосуддя, а не організаційних дій, відповідно до ст. 124 Конституції України віднесені до компетенції судів.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 16 жовтня 2024 року у справі № 301/1637/16-ц (провадження № 61-12513св22) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122433941>.

2.5. Щодо юрисдикції спорів про визначення місця проживання дитини при виїзді за кордон

При визначенні юрисдикції спору щодо місця проживання дитини, яка виїхала за кордон, суд має встановити її звичайне місце проживання на момент подання позову, враховуючи тривалість, регулярність, умови перебування дитини в іншій державі, відвідування освітніх закладів, знання мови, соціальні та сімейні відносини. Якщо дитина народилася і тривалий час проживала в Україні, є її громадянкою, а строк її перебування за кордоном на момент звернення до суду був нетривалим – юрисдикція щодо такого спору належить судам України

Мати дитини звернулася до суду з позовом до батька дитини про визначення місця проживання дитини з нею, посилаючись на те, що вона перебувала у шлюбі з відповідачем, який розірвано рішенням суду. Відповідач є громадянином Польщі та має посвідку на постійне проживання в Україні. Після розлучення дитина залишилася з нею в Україні, а з початком військової агресії РФ виїхала разом із дитиною до Польщі, де проживають й на зараз. Відповідач не ухиляється від батьківських обов'язків, однак всі аспекти виховання дитини забезпечує мати. Позивачка не заперечує проти зустрічей батька з дочкою, проте вважає, що визначення місця проживання дитини з нею є необхідним для захисту прав матері та дитини.

Суд першої інстанції провадження у справі закритий у зв'язку з відсутністю юрисдикції суду України на вирішення спору у цій справі.

Апеляційний суд ухвалу суду першої інстанції скасував, справу направив для продовження розгляду до суду першої інстанції, посилаючись на те, що оскільки обставин, з якими Гаазька конвенція про батьківську відповідальність 1996 року пов'язує втрату судами України юрисдикції щодо розгляду цього позову, матеріали справи не містять, справа підлягає розгляду судами України.

Верховний Суд погодився з висновком суду апеляційної інстанції про поширення юрисдикції судів України на цей спір та звернув увагу на таке.

Підсудність цивільних справ з іноземним елементом в Україні визначається відповідно до ЦПК України, законодавства або міжнародних договорів, ратифікованих Верховною Радою України. Визначення юрисдикції у справах щодо батьківської відповідальності базується на місці звичайного проживання дитини, як це передбачено Гаазькою конвенцією про батьківську

відповідальність 1996 року. У разі неправомірного переміщення чи утримання дитини юрисдикція держави попереднього місця проживання зберігається за умов, визначених статтею 7 Конвенції. Однак, якщо переміщення дитини було законним і тривалим, звичайне місце проживання може змінитися, що впливає на юрисдикцію спору. У розглядуваній справі відсутні докази неправомірного переміщення дитини з України до Польщі, на час звернення до суду з позовом та відкриття провадження у справі дитина не проживала в Україні нетривалий проміжок часу, її звичайним місцем проживання залишалася Україна, а тому юрисдикція визначається за місцем її фактичного проживання, що узгоджується з положеннями міжнародного права.

При цьому Верховний Суд врахував, що в матеріалах справи немає будь-яких доказів щодо розгляду спору про визначення місця проживання ОСОБА_3 в судах Республіки Польща.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 31 липня 2024 року у справі № 760/18630/22 (провадження № 61-6796св24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120785009>.

2.6. Стосовно юрисдикції спорів щодо права власності на частку в спільному майні подружжя

Якщо особа звернулася до суду за захистом порушеного права власності на частку в спільному майні подружжя і спірне нерухоме майно до моменту його відчуження не було об'єктом корпоративних прав, то спір підлягає розгляду в порядку цивільного судочинства як такий, що виник із сімейних правовідносин

Позивач звернулася з позовом до ОСОБА_2, ТОВ «АРТ Кепітал Системс», приватного нотаріуса про скасування рішення про державну реєстрацію речового права, визнання правочину недійсним. Зазначала, що сторони перебували у зареєстрованому шлюбі, в якому вони набули у власність нежитлові приміщення. Також вказувала, що між ТОВ «АРТ Кепітал Системс» в особі директора ОСОБА_5 і ОСОБА_2 укладено акт приймання-передачі майна, за умовами якого ОСОБА_2 передав до статутного капіталу товариства нежитлові приміщення. Вважала, що цей правочин підлягає визнанню недійсним, оскільки вона як співвласниця майна згоди на його відчуження не надавала.

Суд першої інстанції у задоволенні позову відмовив, оскільки позивач не надала доказів ненадання згоди на розпорядження спільним майном.

Апеляційний суд не погодився з висновками суду першої інстанції, рішення скасував, провадження у справі закрити, зазначивши про те, що спір виник з правочину щодо передачі нерухомого майна до статутного капіталу юридичної

особи, який не є правочином у сімейних правовідносинах, тому такий спір підлягає розгляду за правилами господарського судочинства.

Верховний Суд не погодився з висновками апеляційного суду, постанову апеляційного суду скасував, справу передав для продовження розгляду до суду апеляційної інстанції з огляду на таке.

Позивач звернулася до суду за захистом порушеного, на її думку, права власності на частку в спільному майні подружжя, тобто спір виник із сімейних правовідносин, такий спір відповідно до ст. 19 ЦПК України підлягає розгляду в порядку цивільного судочинства. При цьому спір у цій справі не пов'язаний з розпорядженням часткою в статутному капіталі юридичної особи, оскільки спірне нерухоме майно до моменту його відчуження не було об'єктом корпоративних прав, тому висновок апеляційного суду про віднесення розгляду цієї справи за правилами господарської юрисдикції є помилковим.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 11 вересня 2024 року у справі № 641/10389/20 (провадження № 61-2023св24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121665115>.

2.7. Щодо юрисдикції спорів про встановлення факту проживання однією сім'єю для отримання допомоги як члену сім'ї загиблого військовослужбовця

Справи про встановлення факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без реєстрації шлюбу для реалізації права на отримання одноразової грошової допомоги згідно зі ст. 16-1 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» як членом сім'ї загиблого (померлого) військовослужбовця підлягають розгляду судами цивільної юрисдикції

Позивач звернулася до суду з позовом до ОСОБА_2 про встановлення факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без реєстрації шлюбу з метою реалізації права на отримання одноразової грошової допомоги згідно зі ст. 16-1 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» як член сім'ї загиблого (померлого) військовослужбовця.

Рішенням суду першої інстанції у задоволенні позову відмовлено через недоведеність факту постійного спільного проживання з ОСОБА_3, ведення з ним спільного господарства, наявності спільного бюджету та взаємних прав і обов'язків, притаманних подружжю.

Апеляційний суд рішення суду першої інстанції скасував, провадження у справі закрити та роз'яснив право звернутися з відповідним позовом до суду адміністративної юрисдикції.

Верховний Суд не погодився з таким висновком апеляційного суду, постанову суду апеляційної інстанції скасував, справу направив для продовження розгляду до суду апеляційної інстанції, з таких підстав.

Суди здійснюють правосуддя відповідно до принципів територіальності та спеціалізації. Юрисдикція судів поширюється на всі юридичні спори, а компетенція кожного суду визначається законом.

Цивільне судочинство охоплює справи, що виникають із цивільних та інших правовідносин, якщо вони не підлягають розгляду в межах іншого судочинства. Цивільні суди мають право встановлювати факти, від яких залежить виникнення, зміна чи припинення суб'єктивних прав громадян.

Адміністративне судочинство спрямоване на захист прав осіб від дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень. Встановлення фактів, що мають юридичне значення, не належить до компетенції адміністративних судів.

Оскільки чинне законодавство не передбачає іншого судового порядку встановлення юридичних фактів, справи про встановлення факту проживання однією сім'єю без реєстрації шлюбу для реалізації певних прав підлягають розгляду в порядку цивільного судочинства.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 31 січня 2024 року у справі № 357/7533/22 (провадження № 61-8575св23) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116798859>.

2.8. Щодо юрисдикції та порядку розгляду заяв про встановлення факту незаконного позбавлення волі на окупованій території України

Якщо встановлення юридичного факту фактично має на меті встановлення обставин злочину (подія, склад і суб'єкти), що підлягають встановленню лише під час здійснення кримінального провадження відповідно до вимог КПК України, то суд цивільної юрисдикції не може перевіряти таких обставин та надавати їм оцінку

Заявник ОСОБА_1, заінтересовані особи: Управління соціальної захисту населення Костянтинівської міської ради, Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України, звернувся до суду з заявою про встановлення факту, що має юридичне значення, а саме встановлення факту, що він, громадянин України, у період з 12 березня до 10 травня 2015 року на тимчасово окупованій території України був незаконно позбавлений волі учасниками незаконного збройного формування, так званої днр та протягом відповідного часу утримувався у незаконних місцях несвободи.

Ухвалою міськрайонного суду, залишеною без змін постановою апеляційного суду, провадження у справі закрито з тих підстав, що заявлена заявником мета встановлення юридичного факту не відповідає стану суспільних відносин, які входять до предмета правового регулювання, не має конкретного характеру, виражається в абстрагованих, а не конкретних наслідках. За відсутності конкретної мети встановлення факту, яка надасть цьому факту ознаки юридичного, заява не підлягає розгляду в судовому порядку.

Верховний Суд рішення судів попередніх інстанцій змінив з огляду на таке.

Вирішуючи питання про прийняття заяви про встановлення факту, що має юридичне значення, суддя, окрім перевірки відповідності поданої заяви вимогам закону щодо форми та змісту, зобов'язаний з'ясувати питання про підсудність та юрисдикційність.

У ч. 7 ст. 19 ЦПК України (справи, що відносяться до юрисдикції загальних судів) визначено, що окреме провадження призначене для розгляду справ про підтвердження наявності або відсутності юридичних фактів, що мають значення для охорони прав та інтересів особи або створення умов для здійснення нею особистих немайнових чи майнових прав або підтвердження наявності чи відсутності неоспорюваних прав.

Завданнями ж кримінального провадження є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура (ст. 2 КПК України).

Верховний Суд зауважив, що у межах спірних правовідносин заявник діє як учасник кримінального провадження, права і обов'язки якого визначені кримінальним процесуальним законом.

Аналіз заяви ОСОБА_1 свідчить про те, що встановлення факту, що має юридичне значення, фактично має на меті встановлення обставин злочину (подія, склад та суб'єкти), що підлягає встановленню лише в межах кримінального провадження. Суд цивільної юрисдикції не може перевіряти та надавати оцінку обставинам, які підлягають встановленню під час здійснення кримінального провадження відповідно до вимог КПК України.

Таким чином, суди зробили правильні висновки про закриття провадження у справі, проте помилилися щодо мотивів закриття, тому оскаржені судові рішення в мотивувальних частинах змінені.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 20 березня 2024 року у справі № 233/61/23 (провадження № 61-13040св23) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117849480>.

2.9. Щодо юрисдикції спорів про поновлення на роботі працівників Фонду соціального страхування України після реорганізації

Спори за вимогами, які спрямовані на поновлення працівників Фонду, звільнених внаслідок реорганізації Фонду та Управління шляхом приєднання до Пенсійного фонду України, на роботі в органах Пенсійного фонду і стосуються прийняття на публічну службу, слід розглядати за правилами адміністративного судочинства, незважаючи на те, що на час звільнення таких працівників вони не перебували на державній службі та Пенсійний фонд України і його територіальні органи не здійснювали щодо них публічно-владних управлінських функцій

Звертаючись з позовом, ОСОБА_1 зазначала, що з серпня 2021 року перебувала у трудових правовідносинах з Управлінням виконавчої дирекції Фонду соціального страхування України у Черкаській області. З вересня 2021 року позивач працювала на посаді начальника юридичного відділу Управління виконавчої дирекції Фонду соціального страхування України у Черкаській області. Позивача звільнено на підставі наказу Управління виконавчої дирекції Фонду соціального страхування України у Черкаській області від 10 квітня 2023 року у зв'язку із реорганізацією фонду та приєднанням до Пенсійного фонду України і скороченням чисельності та штату працівників за п. 1 ч. 1 ст. 40 КЗпП України. Позивач зазначала, що їй як працівнику, який підпадає під скорочення у зв'язку з реорганізацією роботодавця, не було запропоновано переведення на іншу вакантну посаду.

Посилаючись на викладене, позивач просила суд визнати незаконним та скасувати наказ про її звільнення; поновити її на посаді начальника юридичного відділу ГУ ПФУ в Черкаській області або на рівнозначній посаді; стягнути з ГУ ПФУ в Черкаській області на її користь середній заробіток за час вимушеного прогулу; стягнути з ГУ ПФУ в Черкаській області на її користь моральну шкоду.

Ухвалою районного суду провадження у справі закрито. Роз'яснено позивачу, що заявлені позовні вимоги підлягають розгляду в порядку адміністративного судочинства. Ухвалу мотивовано тим, що спірні правовідносини стосуються проходження ОСОБА_1 публічної служби, а тому між сторонами виник публічно-правовий спір, який підлягає розгляду в порядку адміністративного судочинства.

Постановою апеляційного суду ухвалу районного суду скасовано, справу направлено для продовження розгляду до суду першої інстанції. Судове рішення

мотивовано тим, що спірні правовідносини є цивільно-правовими і не можуть бути предметом спору в адміністративному судочинстві, оскільки видання наказу про звільнення позивачки не є реалізацією уповноваженими особами Управління виконавчої дирекції Фонду соціального страхування України у Черкаській області публічно-владних управлінських функцій та не спрямоване на задоволення публічного інтересу, а є суто трудовими відносинами працівника і роботодавця, а тому висновок суду першої інстанції не ґрунтується на нормах матеріального і процесуального права.

Верховний Суд у складі ОП КЦС не погодився з висновками апеляційного суду, постанову суду апеляційної інстанції скасував, ухвалу суду першої інстанції залишив в силі з огляду на таке.

ЄСПЛ зауважує, що національні суди мають вибирати способи такого тлумачення, які зазвичай можуть включати акти законодавства, відповідну практику, наукові дослідження тощо (рішення від 06 грудня 2007 року у справі «Воловік проти України» (VOLOVIK v. UKRAINE), заява № 15123/03, пункт 45).

Критеріями відмежування справ цивільної юрисдикції від інших є, по-перше, наявність спору щодо захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів позивача у будь-яких правовідносинах, крім випадків, коли такий спір вирішується за правилами іншого судочинства, а, по-друге, спеціальний суб'єктний склад цього спору, у якому однією зі сторін є, як правило, фізична особа. Отже, у порядку цивільного судочинства за загальним правилом можна розглядати будь-які справи, у яких хоча б одна зі сторін зазвичай є фізичною особою, якщо їх вирішення не віднесено до інших видів судочинства.

Будь-які трудові правовідносини мають приватноправову природу, оскільки виникають на добровільній основі між двома рівноправними суб'єктами на підставі трудового договору. Підпорядкування працівника роботодавцеві в межах цих відносин має договірний, а не адміністративний характер.

Єдиний виняток – це правовідносини щодо проходження публічної служби, зокрема державної служби.

ВС у складі ОП КЦС підкреслив, що внаслідок реорганізації Фонду та Управління шляхом приєднання до Пенсійного фонду України відбулося специфічне правонаступництво, за якого згідно із Законом № 2620-IX Фонд як юридичну особу приватного права припинено, однак його повноваження, що стосувалися чутливої для держави сфери загальнообов'язкового державного соціального страхування, набув Пенсійний фонд України як юридична особа публічного права та центральний орган виконавчої влади, що також був наділений функціями у сфері загальнообов'язкового державного страхування (пенсійне страхування).

ВС у складі ОП КЦС зауважив, що суд апеляційної інстанції не врахував, що спори, які пов'язані із поновленням працівників, звільнених внаслідок реорганізації Фонду та його виконавчої дирекції шляхом приєднання

до Пенсійного фонду України, на посадах, вакантний перелік яких віднесено до посад державної служби в органах Пенсійного фонду України, стосуються прийняття на публічну службу та підлягають розгляду за правилами адміністративного судочинства.

ВС у складі ОП КЦС зазначив, що спори, які пов'язані із поновленням працівників, звільнених внаслідок реорганізації Фонду та його виконавчої дирекції шляхом приєднання до Пенсійного фонду України, на посадах, вакантний перелік яких віднесено до посад державної служби в органах Пенсійного фонду України, стосуються прийняття на публічну службу та підлягають розгляду за правилами адміністративного судочинства.

За таких обставин та з урахуванням викладеного ВС у складі ОП КЦС вважає, що заявлені позовні вимоги спрямовані на захист прав та інтересів працівника щодо поновлення її на посаді у зв'язку зі звільненням з посади, що належить до державної служби в органах Пенсійного фонду України, розгляд яких має відбуватись у порядку адміністративного судочинства, чого не врахував суд апеляційної інстанції.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 09 грудня 2024 року у справі № 712/4776/23 (провадження № 61-13644сво23) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/124203282>.

2.10. Стосовно передачі справи за встановленою юрисдикцією при закритті провадження у справі

Оскільки для захисту порушеного права власності територіальної громади належним способом є подання позову до суду про витребування майна з чужого незаконного володіння до останнього набувача (володільця), яким є юридична особа, такий спір не підлягає розгляду в порядку цивільного судочинства, тому провадження в цій частині повинно бути закрито. У такому випадку застосовується загальне правило, передбачене ч. 4 ст. 414 ЦПК України, щодо передачі справи для подальшого розгляду до суду першої інстанції, який має відповідну юрисдикцію для розгляду цієї справи судової

Керівник Павлоградської окружної прокуратури в інтересах держави в особі Вербківської сільської ради Павлоградського району Дніпропетровської області звернувся до суду з позовом до ГУ Держгеокадастру у Дніпропетровській області, ТОВ «Сегеста», ОСОБА_1 про визнання незаконним та скасування наказу, визнання недійсним договору купівлі-продажу та витребування земельної ділянки для розгляду за встановленою юрисдикцією.

Суд першої інстанції, з яким погодився апеляційний суд, у задоволенні позову відмовив.

Суд касаційної інстанції рішення суду першої інстанції та постанову апеляційного суду в частині вимог про витребування земельної ділянки скасував та закриття у цій частині провадження у справі.

Закриваючи провадження у справі, Верховний Суд керувався тим, що вимоги про витребування спірного нерухомого майна у відповідача – юридичної особи на користь держави (територіальної громади) відповідають належному способу захисту прав позивача і підлягають розгляду у порядку господарського судочинства.

За висновками Верховного Суду належним способом захисту порушених прав територіальної громади є звернення до суду з позовом до останнього набувача, яким є юридична особа – ТОВ «Сегеста», тому спір в частині вимог про витребування земельної ділянки не підлягав розгляду в порядку цивільного судочинства.

У вересні 2024 року керівник окружної прокуратури подав до Верховного Суду заяву про направлення справи для розгляду за встановленою юрисдикцією до господарського суду. Доводи прокурора обґрунтовано тим, що спірна земельна розташована на території Вербківської сільської ради Павлоградського району Дніпропетровської області, а тому справа про її витребування у ТОВ «Сегеста» має розглядатися господарським судом.

Переглядаючи справу та вирішуючи правове питання, чи підлягає задоволенню заява позивача про направлення справи, в якій об'єднано в одне провадження кілька вимог, що підлягають розгляду в порядку різного судочинства, за встановленою юрисдикцією на підставі ч. 4 ст. 414 ЦПК України, ВС у складі ОП КЦС зробив такі висновки.

У разі закриття судом касаційної інстанції провадження у справі на підставі п. 1 ч. 1 ст. 255 цього Кодексу суд за заявою позивача постановляє в порядку письмового провадження ухвалу про передачу справи для продовження розгляду до суду першої інстанції, до юрисдикції якого віднесено розгляд такої справи, крім випадків закриття провадження щодо кількох вимог, які підлягають розгляду в порядку різного судочинства, чи передачі справи частково на новий розгляд або для продовження розгляду. У разі наявності підстав для підсудності справи за вибором позивача у його заяві має бути зазначено лише один суд, до підсудності якого відноситься вирішення спору (ст. 414 ЦПК України).

Вказане правило спрямоване на забезпечення правової визначеності, гарантування права на судовий захист права, нівелює ймовірність пропуску позивачем позовної давності через помилкове визначення юрисдикції такого спору чи через зміну судової практики щодо юрисдикційності спорів.

У цій справі підлягав вирішенню спір щодо захисту права власності територіальної громади на земельну ділянку. Цей спір виник між територіальною громадою в особі місцевої ради, яка вважає себе власником спірної земельної ділянки, та юридичною особою – ТОВ «Сегеста», яке володіє цією земельною ділянкою.

Спори, що виникають з приводу нерухомого майна, розглядаються господарським судом за місцезнаходженням майна або основної його частини.

Якщо пов'язані між собою позовні вимоги пред'явлені одночасно щодо декількох об'єктів нерухомого майна, спір розглядається за місцезнаходженням об'єкта, вартість якого є найвищою (ст. 30 ГПК України).

ВС у складі ОП КЦС зазначив, що оскільки спір між сторонами у цій справі виник щодо витребування земельної ділянки, яка розташована на території сільської ради (і саме ця вимога відповідає належному способу захисту права), справу у цій частині слід направити до господарського суду для вирішення спору по суті.

Оскільки належним способом захисту порушеного права власності територіальної громади у цій справі є звернення до суду з позовом про витребування майна з чужого незаконного володіння до останнього набувача (володільця), яким є юридична особа, такий спір не підлягає розгляду у порядку цивільного судочинства і провадження у справі у цій частині вимог закрито судом касаційної інстанції, у цьому випадку підлягає до застосування загальне правило, передбачене ч. 4 ст. 414 ЦПК України, про передачу справи для продовження розгляду до суду першої інстанції, до юрисдикції якого віднесено розгляд такої справи.

З урахуванням наведеного, ВС у складі ОП КЦС відступив від висновків щодо застосування ч. 1 ст. 256 ЦПК України, ч. 4 ст. 414 ЦПК України, висловлених в ухвалах Верховного Суду від 14 серпня 2024 року у справі № 185/9673/21, від 25 вересня 2024 року у справі № 185/11185/21, від 25 вересня 2024 року у справі № 185/9802/21, від 25 вересня 2024 року у справі № 185/9804/21, щодо відсутності правових підстав для передачі справи за юрисдикцією до належного суду.

Ураховуючи викладене, ВС у складі ОП КЦС справу щодо вимог про витребування земельної ділянки передав для продовження розгляду до Господарського суду Дніпропетровської області.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 09 грудня 2024 року у справі № 185/9702/21 (провадження № 61-9252сво23) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123752072>.

2.11. Щодо передачі справи до господарського суду після порушення справи про банкрутство на стадії апеляційного / касаційного розгляду

Не є підставою для скасування рішень при апеляційному / касаційному перегляді з передачею справи до господарського суду відкриття провадження у справі про банкрутство, яке відбулося після ухвалення судового рішення судом першої інстанції, за винятком якщо судові рішення суду першої інстанції підлягає скасуванню з направленням справи на новий розгляд до суду першої інстанції

Позивачі звернулися до суду з позовом до ТОВ «Вердикт Фінанс», яке перейменоване на ТОВ «Кредит-Фінанс», державного реєстратора філії КП «Добробут» Литвинівської сільської ради у м. Києві Демченка С. О., треті особи: ОСОБА_3, ОСОБА_4, служба у справа дітей Оболонського району м. Києва, приватний нотаріус Київського міського нотаріального округу Іванова Л. М., про скасування рішення державного реєстратора.

Суд апеляційної інстанції встановив, що у листопаді 2007 року між ВАТ «Універсальний банк розвитку та партнерства», яке перейменоване на ВАТ «БГ Банк», і ОСОБА_3 був укладений кредитний договір на суму у розмірі 110 000,00 дол. США.

На забезпечення виконання кредитних зобов'язань між ВАТ «Універсальний банк розвитку та партнерства» і ОСОБА_3, ОСОБА_4 був укладений договір іпотеки та в іпотеку банку передано квартиру АДРЕСА_1, яка на належить на праві спільної часткової власності ОСОБА_3 та членам його сім'ї: ОСОБА_5, ОСОБА_4, ОСОБА_2 у рівних частках.

Згідно зі свідоцтвами, виданими приватним нотаріусом Київського міського нотаріального округу, нотаріус передав ОСОБА_3 і ОСОБА_4 заяви ТОВ «Вердикт Фінанс» про наявність заборгованості за кредитним договором та намір товариства звернути стягнення на предмет іпотеки шляхом продажу від власного імені предмета іпотеки та/або зареєструвати право власності на вказаний предмет іпотеки у разі невиконання взятих на себе зобов'язань.

Згідно з інформаційною довідкою з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно та Реєстру прав власності на нерухоме майно, Державного реєстру іпотек, Єдиного реєстру заборон відчуження об'єктів нерухомого майна щодо суб'єкта право приватної власності на спірну квартиру зареєстровано за ТОВ «Вердикт Фінанс» на підставі дубліката іпотечного договору, а також свідоцтва та договору відступлення прав вимоги за іпотечними договорами.

Ухвалою Господарського суду міста Києва від 08 березня 2023 року відкрито провадження у справі № 910/12956/22 про банкрутство ТОВ «Кредит-Фінанс».

Цією ухвалою арбітражного керуючого призначено розпорядником майна ТОВ «Кредит-Фінанс».

Суди розглядали справу неодноразово.

Суд першої інстанції у задоволенні позову відмовив.

Апеляційний суд рішення суду першої інстанції скасував та передав справу на розгляд до Господарського суду міста Києва. Судове рішення мотивував тим, що ухвалою господарського суду відкрито провадження у справі № 910/12956/22 про банкрутство ТОВ «Кредит-Фінанс», у зв'язку з чим всі майнові спори, стороною в яких є боржник у справі про банкрутство, мають розглядатися саме господарським судом, у провадженні якого перебуває справа про банкрутство, в межах цієї справи, тому цей спір не підлягає розгляду в порядку цивільного судочинства, а належить до господарської юрисдикції.

Переглядаючи справу, ВС у складі ОП КЦС не погодився з ухвалою апеляційного суду, скасував її та передав справу для продовження розгляду до суду апеляційної інстанції з огляду на таке.

Справа містила виключну правову проблему, яка полягала в питанні, чи має апеляційний суд (суд касаційної інстанції) повноваження на скасування рішення місцевого суду (апеляційного суду) та передачу справи господарському суду, у провадженні якого перебуває справа про банкрутство, за обставин, коли рішення та/або постанова були ухвалені до відкриття провадження у справі про банкрутство боржника.

У порядку цивільного судочинства можуть розглядатися будь-які справи, у яких хоча б одна зі сторін є фізичною особою, якщо їх вирішення не віднесено до інших видів судочинства, а предметом позову є цивільні права, які, на думку позивача, є порушеними, оспореними чи невизнаними.

21 жовтня 2019 року введено в дію КУзПБ.

Відповідно до ч. ч. 1–3 ст. 7 КУзПБ справи, стороною в яких є боржник, розглядаються господарським судом за правилами, передбаченими ГПК України, з урахуванням особливостей, визначених цією статтею. Господарський суд, у провадженні якого перебуває справа про банкрутство (неплатоспроможність), в межах цієї справи вирішує всі майнові спори, стороною в яких є боржник; спори з позовними вимогами до боржника та щодо його майна; спори про визнання недійсними результатів аукціону; спори про визнання недійсними будь-яких правочинів, укладених боржником; спори про повернення (витребування) майна боржника або відшкодування його вартості відповідно; спори про відшкодування шкоди та/або збитків, завданих боржнику; спори про стягнення заробітної плати; спори про поновлення на роботі посадових та службових осіб боржника; спори щодо інших вимог до боржника. Матеріали справи, в якій стороною є боржник, щодо спорів, зазначених у частині другій цієї статті, провадження в якій відкрито до або після відкриття провадження у справі про банкрутство (неплатоспроможність), за ініціативою учасника справи або суду невідкладно, але не пізніше п'яти робочих днів, надсилаються до господарського суду, у провадженні якого перебуває справа про банкрутство (неплатоспроможність), який розглядає спір по суті в межах цієї справи.

Оскільки спір у цій справі виник щодо законності переходу права власності на нерухоме майно від позивачів (як боржників у кредитних правовідносинах) до кредитора (який набув право власності на підставі іпотечного договору та іпотечного застереження), відносно якого відкрито провадження у справі про банкрутство, відповідно, виниклий спір впливає на ліквідаційну масу відповідача.

Юрисдикція спору визначається на час відкриття провадження у справі в суді першої інстанції, тому і застосуванню підлягає процесуальне законодавство, що було чинним саме на час відкриття провадження.

Апеляційний суд перевіряє законність і обґрунтованість рішення суду першої інстанції в межах доводів апеляційної скарги та вимог, заявлених в суді першої інстанції. При цьому суд апеляційної інстанції перевіряє законність рішення суду першої інстанції в межах тих обставин та подій, які мали місце під час розгляду справи судом першої інстанції.

Норми ст. 7 КУзПБ регулюють питання передачі справи господарському суду, у провадженні якого перебуває справа про банкрутство, ще на стадії розгляду справи у суді першої інстанції та до ухвалення рішення суду по суті заявлених вимог.

Передача справи до господарського суду на підставі частини третьої статті 7 КУзПБ можлива лише на стадії розгляду справи в суді першої інстанції та до ухвалення рішення судом першої інстанції по суті заявлених вимог. Неможливо передати матеріали справи до суду іншої юрисдикції з ухваленням у ній рішенням по суті заявлених вимог.

Не є підставою для скасування рішень при апеляційному / касаційному перегляді з передачею справи до господарського суду відкриття провадження у справі про банкрутство, яке відбулося після ухвалення судового рішення судом першої інстанції, за винятком якщо судове рішення суду першої інстанції підлягає скасуванню з направленням справи на новий розгляд до суду першої інстанції.

ВС у складі ОП КЦС зазначив, що апеляційний суд не врахував, що на момент звернення позивачів із позовом у березні 2020 року, а також на час ухвалення судом першої інстанції рішення 24 листопада 2021 року та звернення з апеляційною скаргою провадження у справі про банкрутство порушене не було.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 04 листопада 2024 року у справі № 756/3328/20 (провадження № 61-14576сво23) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123081808>.

2.12. Щодо юрисдикції спору про регресне відшкодування шкоди, завданої незаконним звільненням із публічної служби

Відшкодування шкоди в порядку регресу є вирішенням приватноправових відносин, які підлягають розгляду за правилами цивільного судочинства, адже правовідносини між сторонами не стосуються безпосередньо прийняття, проходження чи звільнення з публічної служби, не спрямовані на захист прав, свобод та інтересів особи від порушень з боку суб'єкта владних повноважень, оскільки незаконність такого звільнення вже встановлена рішеннями судів, які набрали законної сили. Сам по собі факт, що майнову шкоду завдано позивачу – суб'єкту владних повноважень – під час проходження відповідачем публічної служби, не змінює правової природи спірних відносин і не перетворює цей спір на публічно-правовий

Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів звернулося до суду з позовом до ОСОБА_1 про стягнення шкоди, заподіяної у зв'язку з виплатою незаконно звільненому працівнику середнього заробітку за час вимушеного прогулу.

На обґрунтування заявлених вимог позивач посилався на те, що суди встановили, що у вересні 2021 року наказом т. в. о. Голови АРМА ОСОБА_1 «Про звільнення ОСОБА_2» ОСОБА_2, заступника Голови Національного агентства з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, звільнено з посади за власним бажанням. Рішенням окружного адміністративного суду у справі за позовом ОСОБА_2 до Національного агентства адміністративний позов задоволено частково, визнано протиправним та скасовано наказ т. в. о. Голови АРМА «Про звільнення ОСОБА_2»; поновлено ОСОБА_2 на посаді заступника Голови АРМА; стягнуто з АРМА на користь ОСОБА_2 середній заробіток за весь час вимушеного прогулу. Постановою Шостого апеляційного адміністративного суду рішення Окружного адміністративного суду скасовано. Постановою Верховного Суду скасовано постанову Шостого апеляційного адміністративного суду, а рішення окружного адміністративного суду залишено в силі. На виконання рішення окружного адміністративного суду за рахунок бюджетних асигнувань Національним агентством України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, сплачено середній заробіток ОСОБА_2 за час вимушеного прогулу.

Рішенням районного суду відмовлено у задоволенні позову. Судове рішення мотивовано тим, що Національне агентство не є належним представником держави у спірних правовідносинах. Крім того, матеріали справи не містять доказів, які б підтверджували наявність умислу в діяннях відповідача

при прийнятті в подальшому скасованого наказу про звільнення.

Постановою апеляційного суду рішення районного суду скасовано, провадження у справі закрито, оскільки справа про відшкодування майнової шкоди, завданої особою, що проходила публічну службу (державна служба), за позовом суб'єкта владних повноважень має розглядатися у порядку адміністративного судочинства.

Верховний Суд не погодився з висновками суду апеляційної інстанції, постанову апеляційного суду скасував, справу направив на новий розгляд до суду апеляційної інстанції, з огляду на таке.

Критеріями розмежування судової юрисдикції, тобто передбаченими законом умовами, за яких певна справа підлягає розгляду за правилами того чи іншого виду судочинства, є предмет спору, характер спірних матеріальних правовідносин і їх суб'єктний склад. Крім того, таким критерієм може бути пряма вказівка в законі на вид судочинства, в якому розглядається визначена категорія справ.

Суб'єкт владних повноважень може звертатися до суду з адміністративним позовом до громадян України, іноземців чи осіб без громадянства, їх об'єднань, юридичних осіб, які не є суб'єктами владних повноважень, виключно для превентивного судового контролю своєї ж діяльності та у випадках, визначених законом.

Визначальні ознаки приватноправових відносин – це юридична рівність та майнова самостійність їх учасників, наявність майнового чи немайнового особистого інтересу суб'єкта. Спір має приватноправовий характер, якщо він обумовлений порушенням приватного права (як правило, майнового) певного суб'єкта, що підлягає захисту у спосіб, передбачений законодавством для сфери приватноправових відносин, навіть якщо до порушення приватного права призвели владні управлінські дії суб'єкта владних повноважень.

Право позивача на відшкодування шкоди, завданої незаконним звільненням ОСОБА_2 із займаної посади, закріплено у ст. ст. 134 та 237 КЗпП України, на які, серед іншого, посилався позивач у позовній заяві.

Відповідно до п. 8 ч. 1 ст. 134 КЗпП України службові особи, винні в незаконному звільненні або переведенні працівника на іншу роботу, несуть матеріальну відповідальність у повному розмірі шкоди, заподіяної з їх вини підприємству, установі, організації.

Суд покладає на службову особу, винну в незаконному звільненні або переведенні працівника на іншу роботу, обов'язок покрити шкоду, заподіяну підприємству, установі, організації у зв'язку з оплатою працівникові часу вимушеного прогулу або часу виконання нижчеоплачуваної роботи. Такий обов'язок покладається, якщо звільнення чи переведення здійснено з порушенням закону або якщо власник чи уповноважений ним орган затримав виконання рішення суду про поновлення на роботі (ст. 237 КЗпП України).

Відповідно до ст. 80 Закону України «Про державну службу» матеріальна та моральна шкода, заподіяна фізичним та юридичним особам незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю державних службовців під час здійснення ними своїх повноважень, відшкодовується за рахунок держави.

Держава в особі суб'єкта призначення має право зворотної вимоги (регресу) у розмірі та порядку, визначених законом, серед іншого, до посадової особи (осіб), винної (винних) у незаконному звільненні, відстороненні або переведенні державного службовця чи іншого працівника на іншу посаду, щодо відшкодування матеріальної та моральної шкоди, заподіяної державному органу

у зв'язку з оплатою часу вимушеного прогулу або часу виконання нижчеоплачуваної роботи. У разі застосування зворотної вимоги (регресу) державний службовець несе матеріальну відповідальність тільки за шкоду, умісно заподіяну його протиправними діями або бездіяльністю.

Відшкодування шкоди у порядку регресу відбувається в порядку, передбаченому цивільним законодавством України, тобто за правилами цивільного судочинства, що унеможливорює звернення з таким позовом до адміністративного суду.

Верховний Суд зазначив, що правовідносини між сторонами в цій справі не стосуються безпосередньо прийняття, проходження чи звільнення з публічної служби, не спрямовані на захист прав, свобод та інтересів особи від порушень з боку суб'єкта владних повноважень.

Предметом розгляду у цій справі є лише відшкодування шкоди в порядку регресу, тобто вирішення приватноправових відносин.

При цьому сам по собі той факт, що майнову шкоду завдано позивачу – суб'єкту владних повноважень – під час проходження відповідачем публічної служби, не змінює правової природи спірних відносин і не перетворює цей спір на публічно-правовий.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 29 січня 2025 року у справі № 953/6366/23 (провадження № 61-8554св24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/124937521>.

2.13. Щодо меж судового втручання у внутрішню діяльність релігійних організацій

Рішення, прийняті статутними органами релігійного об'єднання у межах своїх повноважень, є виключно внутрішньою діяльністю релігійної організації та не підлягають перевірці національними судами на відповідність вимогам законодавства чи статуту релігійної організації. Держава, у тому числі судова

влада, не має права втручатись у діяльність церкви та переглядати рішення загальних зборів релігійної громади, церковного управління і церковного суду. Позивач звернувся до суду з позовом до релігійних організацій про визнання незаконним та скасування рішення загальних зборів релігійної громади, визнання незаконним та скасування указу.

Рішенням міськрайонного суду відмовлено у задоволенні позову.

Постановою апеляційного суду рішення суду першої інстанції скасовано, провадження у справі закрито. Судове рішення мотивовано тим, що спори щодо оскарження рішення органу управління церкви не підлягають вирішенню в національних судах.

Верховний Суд погодився з висновком суду апеляційної інстанції та звернув увагу на таке.

В Україні діє принцип взаємного невтручання держави та церкви, який ґрунтується на конституційній нормі про відокремленість церкви від держави. Держава, у тому числі і судова влада, не має права втручатись у діяльність церкви, зокрема переглядати (ревізувати, скасовувати) рішення загальних зборів релігійної громади та рішення найвищого органу влади в галузях віровчення, церковного управління і церковного суду.

Правовідносини щодо прийняття загальними зборами релігійної громади УПЦ «Петра і Павла» с. Петропавлівське Бориспільського району Київської області рішення, а також правовідносини, які виникли у зв'язку із прийняттям указу Управління Київської Єпархії ПЦУ про звільнення ОСОБА_1 з роботи, є правовідносинами, що виникли всередині церкви та належать до рішень внутрішньоорганізаційної діяльності церкви і її релігійної організації та є їх виключною компетенцією. Спори щодо оскарження рішення органу управління церкви не підлягають вирішенню в національних судах.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 17 липня 2024 року у справі № 359/1964/23 (провадження № 61-1794св24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120485429>.

2.14. Стосовно розгляду спорів щодо внутрішньоорганізаційної діяльності профспілок

Суд відмовляє у відкритті провадження у справі, якщо вимоги позивача не підлягають розгляду за правилами цивільного судочинства, а також не можуть бути об'єктом самотійного розгляду в порядку будь-якого іншого судочинства.

Незалежна первинна профспілкова організація ПАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг» звернулася до суду з позовом до Первинної організації Профспілки трудящих металургійної і гірничодобувної промисловості України ПАТ

«АрселорМіттал Кривий Ріг», треті особи: Первинна профспілкова організація Всеукраїнської профспілки працівників науки, виробництва та фінансів ПАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг», Первинна профспілкова організація «Територія захисту» ПАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг», ПАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг», про встановлення юридичного факту та визнання відсутності права.

Суд першої інстанції, з висновками якого погодився й апеляційний суд, відмовив у відкритті провадження у справі з підстав, передбачених п. 1 ч. 1 ст. 186 ЦПК України. Судові рішення мотивовано тим, що вимоги позивача не підлягають розгляду за правилами цивільного судочинства, а також не можуть бути об'єктом самостійного розгляду в порядку будь-якого іншого судочинства.

Верховний Суд погодився з висновками судів першої та апеляційної інстанцій та звернув увагу на таке.

У частині 3 ст. 12 Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» встановлено, що забороняється втручання органів державної влади, органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб у діяльність профспілок, їх організацій та об'єднань, яке може призвести до обмеження прав профспілок або перешкодити законному здійсненню їх статутної діяльності.

Визначення належності питань до внутрішньоорганізаційної діяльності або виключної компетенції об'єднання громадян у кожному конкретному випадку вирішує суд в разі оскарження громадянином актів і дій таких об'єднань.

Спірні правовідносини між сторонами не мають характеру трудових, виникли внаслідок діяльності профспілкових організацій, які діють на підприємстві та створили спільний представницький орган для ведення колективних переговорів і укладення колективного договору ПАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг», про що укладено відповідну угоду, а отже такий спір належить до виключної компетенції профспілок та їх внутрішньо-організаційної діяльності та має вирішуватися відповідно до статутних документів та законодавства, яке регулює основи їхньої діяльності.

Відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 186 ЦПК України суддя відмовляє у відкритті провадження у справі, якщо заява не підлягає розгляду в порядку цивільного судочинства.

Верховний Суд зауважив, що за змістом вказаного припису поняття «спір, який не підлягає розгляду в порядку цивільного судочинства» слід тлумачити в більш широкому значенні, тобто як поняття, що стосується тих спорів, які не підлягають розгляду в порядку цивільного судочинства, так і тих, які взагалі не підлягають судовому розгляду.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 30 жовтня 2024 року у справі № 210/1822/24 (провадження № 61-10956св24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122717294>.

2.15. Про розгляд судами України справ з іноземним елементом

Суди України розглядають будь-які справи з іноземним елементом у випадках, коли дія або подія, що стала підставою для подання позову, мала місце на території України, а також якщо справа окремого провадження стосується особистого статусу або дієздатності громадянина України

ОСОБА_1 звернулася до суду із заявою про встановлення факту, що має юридичне значення, заінтересована особа — Київський відділ державної реєстрації актів цивільного стану у м. Полтава Східного міжрегіонального управління Міністерства юстиції, зазначаючи про те, що була народжена в родині батька — єврея австрійського походження та матері — єврейки українського походження у Республіці Австрія, в м. Відні. У державних архівних установах України відсутні будь-які дані, які могли б підтвердити дані про місце її народження. Всі відомі їй особи, які могли бути свідками її народження за межами України чи повернення її разом із матір'ю на територію України в 1945 році, на даний час померли.

Рішенням районного суду, залишеним без змін постановою апеляційного суду, відмовлено у задоволенні заяви. Судові рішення мотивовано тим, що свідоцтво про народження ОСОБА_1 не містить запису про місце її народження, матеріали справи не містять доказів її звернення до компетентного органу державної реєстрації актів цивільного стану відповідно до Закону України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» і порядку, передбаченого Правилами внесення змін до актових записів цивільного стану, їх поновлення та анулювання, затверджених наказом Міністерства юстиції України від 12 січня 2011 року № 96/5, зареєстрованого в МЮУ 14.01.2011 за № 55/18793.

Верховний Суд не погодився з висновками судів першої та апеляційної інстанцій, судові рішення скасував, провадження у справі закрити з огляду на таке.

Суди, вирішуючи питання про належність справи до їх компетенції, зобов'язані з'ясувати, в судах якої країни відповідно до міжнародних зобов'язань України підлягає розгляду справа з міжнародним елементом.

До особистих немайнових прав застосовується право держави, у якій мала місце дія чи інша обставина, що стала підставою для вимоги про захист таких прав, якщо інше не передбачено законом (стаття 22 Закону України «Про міжнародне приватне право»).

Заява про встановлення факту народження заявниці в м. Відні, Республіка Австрія, не підлягає розгляду судами України, оскільки юридичний факт, який просить встановити заявниця (місце її народження), ймовірно, мав місце на території іноземної держави і ця подія не мала місця на території України.

Справа окремого провадження повинна стосуватися особистого статусу громадянина України, а в матеріалах справи є відомості, що ОСОБА_1 є громадянкою Ізраїлю.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 11 грудня 2024 року у справі № 552/2490/23 (провадження № 61-4605св24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123841449>.

3. Учасники судового процесу

3.1. Щодо правочину про надання правової допомоги, укладеного малолітньою особою

Якщо батьки малолітньої особи, дізнавшись про вчинення малолітнім правочину, а саме укладення договору про надання правової допомоги, протягом одного місяця не заявили претензії адвокату, в такому випадку договір про надання правової допомоги, укладений між малолітньою особою та адвокатом, вважається схваленим

Мати дитини звернулася до суду з позовом до батька дитини про визначення місця проживання дитини разом із матір'ю. Батько дитини звернувся до суду з зустрічним позовом до матері дитини про визначення місця проживання дитини з батьком.

Рішенням районного суду позов матері дитини задоволено. Визначено місце проживання малолітньої дитини разом із матір'ю. Відмовлено у задоволенні зустрічного позову.

Ухвалою апеляційного суду апеляційну скаргу адвоката, яка діє в інтересах дитини, законним представником якого є батько, повернуто.

Ухвалу суду апеляційної інстанції мотивовано тим, що апеляційна скарга підписана особою, яка не має на це повноважень, оскільки до апеляційної скарги адвокат долучила ордер про надання правничої допомоги дитині на підставі договору про надання правової допомоги від 06 травня 2023 року, коли малолітньому повних 9 років, тому з урахуванням норм статей 31, 32, 34, 47 ЦК України він не мав дієздатності на укладення відповідного договору, що виключає можливість адвоката на представництво інтересів малолітнього та підписання апеляційної скарги.

Верховний Суд скасував ухвалу апеляційного суду та направив справу до суду апеляційної інстанції для вирішення питання про відкриття апеляційного провадження, вказавши, що апеляційний суд не врахував, що правочин, який вчинений малолітньою особою за межами її цивільної дієздатності без згоди

батьків (усиновлювачів) чи опікуна, може бути схвалений. Схвалення правочину, вчиненого малолітньою особою за межами її цивільної дієздатності, має місце, якщо батьки (усиновлювачі) чи опікун, дізнавшись про його вчинення, протягом одного місяця не заявили претензії другій стороні правочину. Тобто схвалення правочину припускається, якщо батьки (усиновлювачі) чи опікун, довідавшись про правочин, не заявили претензію іншій стороні. По своїй суті схвалення правочину виключає можливість кваліфікації правочину, вчиненого малолітньою особою за межами її цивільної дієздатності без згоди батьків (усиновлювачів) чи опікуна, як нікчемного.

Суд не встановив, що батьки, дізнавшись про вчинення малолітнім правочину, протягом одного місяця заявили претензії адвокату. За таких обставин договір про надання правової допомоги, укладений між малолітнім і адвокатом, вважається схваленим. У зв'язку із цим адвокат мала право представляти інтереси малолітнього та підписувати апеляційну скаргу від його імені на підставі договору про надання правової допомоги.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 31 січня 2024 року у справі № 645/5180/19 (провадження № 61-13848св23) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117373798>.

3.2. Про довіреність в електронній формі

Законодавець передбачив у межах процесуального представництва конструкцію «довіреність в електронній формі»

Банк звернувся до суду з позовом до боржника про стягнення кредитної заборгованості.

Суд першої інстанції позов задовольнив.

Суд апеляційної інстанції апеляційну скаргу повернув, мотивуючи своє рішення тим, що ОСОБА_2 подала довіреність, сформовану в системі «Електронний суд», без нотаріального посвідчення, що не відповідає вимогам ст. 62 ЦПК України. Вимога процесуального закону щодо нотаріального посвідчення довіреності фізичної особи є імперативною, можливість подання сформованої у системі «Електронний суд» довіреності фізичної особи без нотаріального посвідчення нормами ЦПК України не передбачено. Інших документів, що підтверджують повноваження ОСОБА_2, матеріали справи не містять.

Верховний Суд не погодився з таким висновком апеляційного суду, ухвалу апеляційного суду скасував, справу передав до апеляційного суду для вирішення питання про відкриття апеляційного провадження з огляду на таке.

Закон допускає винятки для представництва у певних категоріях справ (трудові, малозначні, виборчі тощо), представником може бути адвокат

або законний представник, а в малозначних спрах – інша особа з цивільною процесуальною дієздатністю.

У разі звернення через «Електронний суд» можна подавати довіреності в електронній формі, яка видається відповідно до Положення про Єдину судову інформаційно-комунікаційну систему та/або положень, що визначають порядок функціонування її окремих підсистем (модулів), які не вимагають нотаріального посвідчення.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 10 січня 2025 року № 753/16269/23 (61-8527св24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/124428319>.

3.3. Щодо підтвердження повноважень адвоката

Адвокат здійснює свою діяльність на підставі договору про надання правничої допомоги, а його повноваження можуть підтверджуватися ордером або довіреністю. Законодавство дозволяє використовувати сам договір як документ, що посвідчує повноваження адвоката, якщо відсутні відомості про припинення або зупинення його права на адвокатську діяльність. Ордер вважається належним підтвердженням повноважень адвоката, якщо він має фізичний чи електронний підпис або якщо він є додатком до електронно підписаного документа, без потреби в додатковому підписуванні самого ордера

ОСОБА_1 звернувся до суду з позовом до ТОВ «ВКФ «Фарби України» про визнання майнових прав.

Ухвалою районного суду позовну заяву, подану представником позивача адвокатом Мамаєвим Д. Ю., повернено позивачу, оскільки повноваження адвоката на підписання позовної заяви від імені позивача не підтверджені належним чином.

Ухвалою апеляційного суду апеляційну скаргу адвоката Мамаєва Д. Ю., як представника позивача, на ухвалу районного суду повернено, оскільки суд встановив, що ордер, доданий до скарги для підтвердження повноважень адвоката, не містить усіх обов'язкових реквізитів, передбачених Положенням про ордер, тому не є належним підтвердженням правомочності адвоката.

Перед ВС у складі ОП КЦС для забезпечення єдності судової практики постало правове питання, яке стосується належного процесуального підтвердження представником учасника справи – адвокатом своїх повноважень на участь у справі. ВС у складі ОП КЦС дійшов таких висновків.

Адвокатська діяльність здійснюється на підставі договору про надання правничої допомоги. У цивільному судочинстві повноваження адвоката як

представника можуть підтверджуватися довіреністю або ордером, які видаються на підставі договору відповідно до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність».

Ордер видається адвокатом (адвокатським бюро або адвокатським об'єднанням) у письмовій (електронній) формі та повинен містити підпис адвоката (електронний підпис). Тобто ордер по суті є підтвердженням наявності у адвоката повноважень на представництво інтересів іншої особи на підставі укладеного з нею договору про надання правничої допомоги.

Відсутність у ч. 4 ст. 62 ЦПК України вказівки на договір про надання правничої допомоги зовсім не виключає права адвоката підтвердити такі повноваження безпосередньо договором про надання правничої допомоги, який згідно з ч. 1 ст. 26 Закону України «Про адвокатуру і адвокатську діяльність» одночасно і є тим документом, що посвідчує повноваження адвоката на надання правничої допомоги.

За відсутності відомостей, що свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю визнане у передбаченому законом порядку недійсним або є скасованим, припинення (зупинення) права на заняття адвокатською діяльністю, у суду немає підстав ставити під сумнів статус представника учасника справи як адвоката.

ВС у складі ОП КЦС вказав на передчасність висновку апеляційного суду, оскільки суд не звернув уваги, що відсутність у ч. 4 ст. 62 ЦПК України вказівки на договір про надання правничої допомоги зовсім не виключає права адвоката підтвердити такі повноваження безпосередньо договором про надання правничої допомоги, який згідно з ч. 1 у системному зв'язку із ч. 3 ст. 26 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» одночасно є і тим документом, що посвідчує повноваження адвоката на надання правничої допомоги.

З огляду на викладене, ВС у складі ОП КЦС ухвалу апеляційного суду скасувала та передала справу до апеляційного суду для вирішення питання про відкриття апеляційного провадження.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 20 січня 2025 року № 761/5870/24 (61-5803сво24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/124596549>.

3.4. Стосовно заміни сторони у справі правонаступником

Задоволення заяви про заміну сторони правонаступником суд здійснює відповідно до норм матеріального і процесуального права, які не передбачають права суду надавати на цій стадії оцінку оспорюваним правочинам, адже це буде порушувати презумпцію їх правомірності

ПАТ «Банк Золоті Ворота» звернулося до суду з позовом до ОСОБА_1, ОСОБА_2, третя особа – ФОП ОСОБА_2, про стягнення кредитної заборгованості та звернення стягнення на предмет іпотеки.

На обґрунтування заявлених вимог банк зазначав, що між ПАТ «Банк Золоті Ворота» та ФОП ОСОБА_2 було укладено кредитний договір, на забезпечення якого між банком і ОСОБА_2 укладено договір іпотеки, між банком і ОСОБА_1 – договір поруки. Внаслідок невиконання боржником умов кредитного договору виникла заборгованість.

ТОВ «ФК «Піфагор-Фінанс» звернулося до суду із клопотанням про розгляд заяви про заміну сторони у справі.

Суд першої інстанції ухвалою залучив до участі у справі правонаступника позивача – ТОВ «ФК «Піфагор-Фінанс».

Апеляційний суд скасував ухвалу суду першої інстанції та відмовив у задоволенні заяви про заміну сторони, встановивши, що ТОВ «ФК «Піфагор-Фінанс» не є іпотекодержателем, оскільки його право не зареєстровано в Державному реєстрі речових прав, а отже, не виникло. Також суд зазначив, що товариство не набуло прав кредитора / позивача, не надало оригіналів документів, що підтверджують такі права, та фактичної передачі цих документів від банку не відбулося. Крім того, зобов'язання ОСОБА_2 перед ПАТ «Банк Золоті Ворота» були повністю виконані, що підтверджується заявами банку про припинення іпотеки.

Верховний Суд не погодився з висновками апеляційного суду, постанову скасував, ухвалу суду першої інстанції залишив в силі з огляду на таке.

Вирішуючи питання про наявність підстав для заміни учасника справи (сторони виконавчого провадження) правонаступником за відсутності обставин, що свідчать про нікчемність договору, на підставі якого подано заяву про заміну учасника правовідносин, а також відомостей щодо оспорування або визнання недійсним цього договору у встановленому порядку, суд має керуватись принципом правомірності цього правочину, дослідивши та надавши оцінку достатності та достовірності наданих на обґрунтування заяви про заміну сторони доказів для здійснення відповідної заміни.

Задоволення заяви про заміну сторони правонаступником суд здійснює відповідно до норм матеріального і процесуального права, які не передбачають права суду надавати на цій стадії оцінку оспоруваним правочинам, адже це буде порушувати презумпцію їх правомірності.

Суд першої інстанції обґрунтовано залучив ТОВ «ФК «Піфагор-Фінанс» як правонаступника, оскільки договори відступлення прав вимоги не були визнані недійсними, тоді як висновки апеляційного суду є передчасними, оскільки стосуються не процесуального статусу сторони, а можливих підстав для відмови у задоволенні позову відповідно до статей 12, 13 ЦПК України.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 12 березня 2025 року у справі № 641/5791/15 (провадження № 61-7975св24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125809175>.

3.5. Про підпис як елемент належного оформлення процесуального документа

Підпис особи, яка звертається з процесуальним документом до суду, підсумовує викладене вище за текстом, що тим самим унаочнює погодження з усім тим, що в ньому наведено. Таким чином, належним виконанням вимог процесуального закону щодо підписання письмового документа є здійснення особою підпису після викладення основного тексту цього документа

ОСОБА_1 звернувся до суду з позовом до Немирівського районного управління поліції Головного управління Національної поліції у Вінницькій області про відшкодування моральної шкоди.

Суд першої інстанції позов визнав неподаним та повернув його позивачу, посилаючись на те, що позивач не усунув недоліки позовної заяви, визначені в ухвалі районного суду.

Не погоджуючись з ухвалою районного суду, позивач звернувся до апеляційного суду з апеляційною скаргою на це рішення суду.

Апеляційний суд повернув скаргу скаржнику, оскільки вважав, що апеляційна скарга не підписана заявником, зокрема не містила підпису під текстом апеляційної скарги або під відміткою про наявність додатків; наявний запис у лівому верхньому куті титульної сторінки скарги за своєю суттю є візуванням документа, а не підписанням.

Позивач подав до Верховного Суду касаційні скарги на відповідні судові рішення апеляційного суду, які також не містять підпису після основного тексту документів.

ВС у складі ОП КЦС мав вирішити питання щодо призначення підпису та місця його розташування в письмовому документі, у тому числі в апеляційній / касаційній скарзі.

Закриваючи касаційне провадження, ВС у складі ОП КЦС зазначив, що касаційні скарги позивача містять графічне відображення підпису, розташоване у лівому верхньому куті першої сторінки перед текстом скарг, натомість не підписані після викладу тексту скарг.

Підпис перед текстом документа не виконуватиме посвідчувальної функції щодо його змісту, може виконувати інші завдання, зокрема візування.

ВС у складі ОП КЦС також вказав, що належним виконанням вимог процесуального закону щодо підписання письмового документа є здійснення особою підпису після основного тексту цього документа чи відомостей про його додатки (у разі їх наявності).

Наміром законодавця було структурувати вимоги до апеляційної скарги не лише у змістовному (перелік певної інформації, яку особа, що подає апеляційну скаргу, має викласти), а й логічно-послідовному (хронологічному) контексті (найменування суду, до якого подається апеляційна скарга, не повинне зазначатися наприкінці апеляційної скарги, а отже й підпис особи, яка подає апеляційну скаргу, чи її представника не має розташовуватися на початку апеляційної скарги).

Детальніше з текстом ухвали ВС від 24 лютого 2025 року у справі № 930/771/23 (провадження № 61-13478сво23) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125558435>.

4. Заходи процесуального примусу

4.1. Щодо процесуальних заходів при зловживанні правом на подання повторних заяв

Якщо особа використовує процесуальні дії не за їх призначенням, а для досягнення інших цілей, це є зловживанням правами. Правова система повинна захищатися від таких дій, і суд застосовує відповідні заходи у випадку зловживання процесуальними правами. Багаторазові звернення про виправлення описки свідчать про таке зловживання

Позивач, правонаступниками якої є ОСОБА_2, ОСОБА_3, звернулася до суду з позовом до ОСОБА_4, приватного нотаріуса, КП «Київське міське бюро технічної інвентаризації та реєстрації права власності на об'єкти нерухомого майна», ОСОБА_5, ДПІ, Міністерства доходів і зборів України про визнання договору дарування недійсним, скасування державної реєстрації та відновлення прав власника.

Ухвалою районного суду від 23 січня 2017 року відмовлено в задоволенні заяви ОСОБА_3 про забезпечення позову.

Ухвалою апеляційного суду від 07 червня 2017 року справу на зазначену ухвалу районного суду призначено до розгляду.

У грудні 2023 року представник ОСОБА_2 подала до апеляційного суду заяву про виправлення описок в ухвалі апеляційного суду від 07 червня 2017 року.

Ухвалою апеляційного суду від 28 грудня 2023 року відмовлено у виправленні описок в ухвалі апеляційного суду від 07 червня 2017 року.

04 січня 2024 року представник ОСОБА_2 подала до апеляційного суду заяву про виправлення описки в ухвалі апеляційного суду від 28 грудня 2023 року.

Ухвалою апеляційного суду від 05 січня 2024 року відмовлено у виправленні описки в ухвалі апеляційного суду від 28 грудня 2023 року.

11 січня 2024 року представник ОСОБА_2 повторно подала до апеляційного суду заяву про виправлення описки в ухвалі апеляційного суду від 28 грудня 2023 року.

Ухвалою апеляційного суду від 16 січня 2024 року визнано подану представником ОСОБА_2 заяву від 11 січня 2024 року про виправлення описки в ухвалі апеляційного суду від 28 грудня 2023 року зловживанням процесуальними правами та залишено заяву без розгляду. Застосовано до представника ОСОБА_2 заходи процесуального примусу у виді штрафу, який стягнуто в дохід державного бюджету.

Ухвалу апеляційного суду мотивовано тим, що повторне подання ОСОБА_6, яка діє в інтересах ОСОБА_2, заяви про виправлення описки в ухвалі апеляційного суду від 28 грудня 2023 року за наявності ухвали про відмову у виправленні такої описки суперечить основним засадам (принципам) цивільного судочинства, а також його завданню, яке превалює над будь-якими іншими міркуваннями в судовому процесі, що свідчить про зловживання ОСОБА_6 її процесуальними правами, вчинення дій або допущення бездіяльності з метою перешкоджання судочинству, та полягає у недопущенні направлення матеріалів цієї справи до суду першої інстанції.

Верховний Суд погодився з висновком суду апеляційної інстанції про зловживання позивачем та його представником процесуальними правами та вчинення дій з метою затягування та перешкоджання розгляду справи з огляду на таке.

Законодавством передбачено, що залежно від конкретних обставин суд може визнати зловживанням процесуальними правами дії, що суперечать завданню цивільного судочинства, зокрема, заявлення завідомо безпідставного відводу або вчинення інших аналогічних дій, що спрямовані на безпідставне затягування чи перешкоджання розгляду справи чи виконання судового рішення.

У випадку невиконання процесуальних обов'язків, зловживання процесуальними правами представником учасника справи суд з урахуванням конкретних обставин справи може стягнути штраф як з учасника справи, так і з його представника, що передбачено частиною третьою статті 148 ЦПК України.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 29 квітня 2024 року у справі № 760/10908/13-ц (провадження № 61-2486св24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118725136>.

5. Докази та доказування

5.1. Щодо можливості суду запросити висновок органу опіки та піклування про надання дозволу на припинення частки малолітньої особи у праві власності в разі його відсутності в матеріалах справи

У разі відсутності в матеріалах справи висновку органу опіки та піклування про надання дозволу на припинення частки малолітньої особи у праві власності суд не позбавлений можливості запросити відповідний письмовий висновок, що не є не отриманням нового доказу, а виконанням завдання цивільного судочинства й унеможливорює формальне скасування судового рішення

ОСОБА_1 та ОСОБА_2 звернулися до суду із позовом до ОСОБА_3, ОСОБА_4, які діють у своїх інтересах та інтересах малолітньої ОСОБА_5, третя особа – Служба у справах дітей та сім'ї, про припинення права на 1/40 частки у квартирі, посилаючись на те, що в результаті припинення права власності ОСОБА_5 на 1/40 частки квартири не буде завдано істотної шкоди дитині, оскільки частка у праві спільної сумісної власності є незначною і не може бути виділена в натурі, оскільки вона складає 1,805 кв. м, а квартира є річчю неподільною, виділити у користування будь-яку житлову кімнату, яка є співмірною частці в квартирі, неможливо, спільне володіння і користування майном є неможливим, оскільки між сторонами існує конфлікт.

Рішенням районного суду позов задоволено. Рішення мотивовано тим, що ОСОБА_5 спірною квартирою не користується, її частка у цій квартирі є незначною і не може бути виділена в натурі, річ є неподільною і таке припинення права власності не завдасть істотної шкоди інтересам дитини.

Апеляційний суд, скасовуючи рішення суду першої інстанції та відмовляючи в задоволенні позову, керувався тим, що у малолітньої ОСОБА_5 іншого житла на праві власності немає, матеріали справи не містять висновку Служби у справах дітей та сім'ї про надання дозволу на позбавлення малолітньої дитини частки у праві власності на квартиру.

Верховний Суд не погодився з висновком апеляційного суду, постанову апеляційного суду скасував, справу направив на новий розгляд до суду апеляційної інстанції з огляду на таке.

Тлумачення змісту ст. 365 ЦК України дає підстави для висновку, що право власності співвласника на частку в спільному майні може бути припинено

за наявності будь-якої з передбачених пунктами 1–3 частини першої цієї статті підстав, які є самостійними, але за умови, що таке припинення не завдасть істотної шкоди інтересам співвласника та членам його сім'ї.

Апеляційний суд не надав правової оцінки доказам і доводам позивачів про те, що в результаті припинення права власності ОСОБА_5 на 1/40 частку не буде завдано істотної шкоди дитині, оскільки частка у праві спільної сумісної власності є незначною і не може бути виділена в натурі, вона складає 1,805 кв. м, а квартира є річчю неподільною, виділити у користування будь-яку житлову кімнату, яка є співмірною частці в квартирі, неможливо, спільне володіння і користування майном є неможливим, оскільки між сторонами існує конфлікт.

Апеляційний суд дійшов висновку про скасування рішення суду першої інстанції, оскільки матеріали справи не містять висновку Служби у справах дітей та сім'ї про надання дозволу на позбавлення малолітньої ОСОБА_5 1/40 частки квартири.

Однак, оцінивши відзив органу опіки та піклування на позов, з урахуванням вимог статей 2, 367, 368 ЦПК України апеляційний суд не був позбавлений можливості запросити в органу опіки та піклування відповідний письмовий висновок щодо дозволу на припинення частки малолітньої особи у праві власності. Зазначене не є отриманням нового доказу на стадії апеляційного провадження, що унеможливлено ст. 367 ЦПК України, а є виконанням завдання цивільного судочинства. Подібні (аналогічні) процедурні дії вчиняє апеляційний суд на стадії апеляційного провадження у разі відсутності у справі висновку органу профспілки при звільненні працівника з роботи, відсутності висновку органу опіки та піклування щодо розв'язання спору за участю дитини тощо. Указане унеможливорює формальне скасування судового рішення, що порушує імідж судової влади, й підвищує довіру до судової гілки влади.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 21 лютого 2024 року у справі № 754/14960/20 (провадження № 61-16981св23) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117309609>.

5.2. Стосовно оцінки експертного висновку у кредитних спорах

Висновок експерта не має для суду заздалегідь встановленої сили і оцінюється разом із іншими доказами. Відхилення судом висновку експерта повинно бути мотивоване в судовому рішенні. При вирішенні спору щодо стягнення заборгованості за кредитним договором суд зобов'язаний надати оцінку висновку експертизи в сукупності з іншими доказами, дослідити правомірність застосування підвищеної процентної ставки та врахування банком платежів

позичальника. Невиконання судом цих вимог є підставою для скасування судового рішення та направлення справи на новий розгляд

Банк звернувся до суду з позовом до ОСОБА_1, ОСОБА_2 про стягнення боргу за кредитним договором, посилаючись на неналежне виконання умов кредитного договору, внаслідок чого виникла заборгованість.

ОСОБА_1, ОСОБА_2 звернулися до суду з зустрічним позовом до банку про визнання недійсними договорів з підстав порушення банком статей 11, 18 Закону України «Про захист прав споживачів» під час укладення кредитного договору.

Рішенням районного суду відмовлено у задоволенні первісного позову та задоволено зустрічний позов.

Апеляційний суд скасував рішення суду першої інстанції та ухвалив нове рішення, яким задовольнив первісний позов і відмовив у задоволенні зустрічного позову.

Апеляційний суд уважав доведеними вимоги банку щодо розміру заборгованості та відсутність правових підстав для визнання кредитного договору та забезпечувального договору поруки недійсними на підставі Закону України «Про захист прав споживачів», ч. 1 ст. 203, ч. 1 ст. 215 ЦК України.

Верховний Суд не погодився з висновком суду апеляційної інстанції у частині вирішення позовних вимог про стягнення заборгованості за кредитним договором, постанову суду апеляційної інстанції скасував, справу направив у цій частині на новий розгляд до суду апеляційної інстанції з огляду на таке.

Висновок експерта – це докладний опис проведених експертом досліджень, зроблені у результаті них висновки та обґрунтовані відповіді на питання, поставлені експертові, складений у порядку, визначеному законодавством. Висновок експерта може бути підготовлений на замовлення учасника справи. Висновок експерта викладається у письмовій формі і приєднується до справи (частини 1, 3 ст. 102 ЦПК України).

При розгляді справи судом учасники справи викладають свої вимоги, заперечення, аргументи, пояснення, міркування щодо процесуальних питань у заявах та клопотаннях, а також запереченнях проти заяв і клопотань. Заяви, клопотання і заперечення подаються в письмовій або усній формі. У випадках, визначених цим Кодексом, заяви і клопотання подаються тільки в письмовій формі (частини 1, 2 ст. 182 ЦПК України). У ст. 183 ЦПК України встановлено вимоги, зокрема до письмових клопотань.

Обов'язок суду вирішити заяви чи клопотання учасників справи або залишити їх без розгляду передбачений ст. 222 ЦПК України. При цьому зазначені питання вирішуються судом шляхом постановлення ухвал (ч. 2 ст. 258 ЦПК України).

Висновок експерта для суду не має заздалегідь встановленої сили і оцінюється судом разом із іншими доказами за правилами, встановленими

ст. 89 цього Кодексу. Відхилення судом висновку експерта повинно бути мотивоване в судовому рішенні (ст. 110 ЦПК України).

Ухвалою суду першої інстанції задоволено клопотання відповідачів та призначено у справі судово-економічну експертизу, проведення якої доручено експертам Одеського науково-дослідного інституту судових експертиз. На вирішення вказаної експертизи поставлено питання, зокрема, щодо розміру річної ставки нарахованих банком процентів та сукупної вартості кредиту.

Скасовуючи рішення суду першої інстанції та задовольняючи позов банку про стягнення кредитної заборгованості, апеляційний суд вказав, що цей висновок експертизи не є підставою для визнання оспорюваних договору про споживчий кредит та договору поруки недійсними, тобто вимог зустрічного позову, не мотивуючи відхилення цього доказу для вирішення первісного позову. Апеляційний суд належним чином не дослідив поданий стороною висновок судово-економічної експертизи, не перевінив його, не надав оцінки вказаному висновку експертизи в сукупності з іншими доказами на предмет встановлення розміру заборгованості за кредитним договором, визначеного банком. Крім того, суд апеляційної інстанції не вирішив клопотання ОСОБА_1, ОСОБА_2, подане 14 вересня 2021 року до суду апеляційної інстанції щодо призначення експертизи, чим не дотримав вимог ст. 222 ЦПК України.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 20 листопада 2024 року у справі № 520/820/17 (провадження № 61-3103св24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123281838>.

5.3. Щодо доказів укладення електронного кредитного договору

Кредитний договір, укладений в електронній формі через інформаційно-телекомунікаційну систему кредитодавця з використанням електронного підпису одноразовим ідентифікатором, є дійсним та рівнозначним договору в письмовій формі. Для підтвердження укладення такого договору достатньо доказів проходження позичальником процедури ідентифікації (надання паспортних даних, ІПН, телефону, email) та підписання договору шляхом введення одноразового ідентифікатора

У грудні 2020 року ОСОБА_1 звернувся до суду з позовом до ТОВ «ФК «Інвест Фінанс», у якому просив визнати недійсним кредитний договір, зазначивши про те, що договір з відповідачем він не укладав, інших осіб на укладення спірного договору не уповноважував, отже спірний договір укладено без волевиявлення позивача.

Суд першої інстанції, з яким погодився апеляційний суд, у задоволенні позову відмовив. Судові рішення мотивовано тим, що оспорюваний правочин

укладений в електронному вигляді, підписаний позивачем за допомогою електронного підпису одноразовим ідентифікатором. Крім того, без отримання листа на адресу електронної пошти та смс-повідомлення, без здійснення входу на вебсайт товариства за допомогою логіна особистого кабінету і пароля особистого кабінету кредитний договір між позивачем та відповідачем не міг бути укладений. Отримання кредитних коштів не позивачем, а перерахування їх відповідачем на банківську карту третіх осіб не є доказом неукладення та/або непідписання вказаного договору.

Верховний Суд погодився з висновками судів попередніх інстанцій з огляду на таке.

Укладання кредитного договору в електронному вигляді регулюється Законом України «Про електронну комерцію». Такий договір укладається шляхом акцепту оферти через інформаційно-телекомунікаційну систему, із застосуванням електронного підпису, зокрема – одноразового ідентифікатора. Електронний договір, підписаний у передбаченому законом порядку, прирівнюється до письмового.

Особа, що укладає електронний договір, має бути ідентифікована за допомогою особистих даних (паспорт, ІПН, телефон, банківська картка тощо). Відповідно до законодавства, факт входу користувача в особистий кабінет, подання заявки, акцепт умов та підтвердження через одноразовий ідентифікатор свідчать про волевиявлення на укладення договору.

У цій справі суди встановили, що кредитний договір був укладений з дотриманням вимог законодавства, попри заперечення позивача. Ідентифікація була здійснена належним чином, а електронний договір має юридичну силу. Отримання коштів третьою особою не свідчить про неукладення договору, а стосується його виконання.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 31 січня 2024 року у справі № 671/1832/20 (провадження № 61-232св23) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117179802>.

5.4. Щодо ухилення від проведення генетичної експертизи

Подання апеляційної скарги на ухвалу суду про призначення судової експертизи не є поважною причиною для неявки особи до експертної установи та не звільняє її від обов'язку з'явитися для проведення експертного дослідження

Позивач звернувся до суду з позовом до ОСОБА_2, Служби у справах дітей про встановлення факту батьківства. З метою встановлення факту батьківства позивач подав до суду клопотання про призначення судової генетичної експертизи.

Суд неодноразово призначав генетичну експертизу, однак відповідачка як прийомна матір малолітньої ОСОБА_4 жодного разу не з'явилася до експертної установи разом з дитиною для відібрання зразків для проведення експертизи, у зв'язку з чим експертизу не було проведено.

З огляду на зазначене суди попередніх інстанцій підставно констатували факт ухилення відповідачки від участі в експертизі, а також застосували передбачені частиною першою статті 109 ЦПК України наслідки такого ухилення.

Суди установили, що, не з'явившись до експертної установи одинадцять разів, відповідачка надала докази про поважність причин неявки лише на п'ять визначених експертом дат. Суди правильно вважали, що апеляційне оскарження ухвали суду про призначення експертизи не є поважною причиною неявки відповідачки до експертної установи.

Верховний Суд погодився з висновками судів першої та апеляційної інстанцій та звернув увагу на таке.

У частині першій статті 44 ЦПК України передбачено, що учасники судового процесу та їхні представники повинні добросовісно користуватися процесуальними правами; зловживання процесуальними правами не допускається.

У разі ухилення учасника справи від подання експертам необхідних матеріалів, документів або від іншої участі в експертизі, якщо без цього провести експертизу неможливо, суд залежно від того, хто із цих осіб ухиляється, а також яке для них ця експертиза має значення, може визнати факт, для з'ясування якого експертиза була призначена, або відмовити в його визнанні (ч. 1 ст. 109 ЦПК України).

Верховний Суд зазначив, що урахувавши, що відповідачка неодноразово ухилилася від явки до експертної установи, будучи належним чином повідомленою про дату, час та місце проведення відбору необхідних зразків, зважаючи на те, яке доказове значення має проведення судової генетичної експертизи у даній справі, та беручи до уваги, що іншим способом неможливо встановити біологічне походження дитини від батька, суд першої інстанції, з висновком якого погодився і апеляційний суд, дійшов обґрунтованого висновку, що позивач ОСОБА_1 є біологічним батьком ОСОБА_4, у зв'язку із чим обґрунтовано задовольнив позовні вимоги щодо встановлення факту батьківства, а також похідні від них вимоги щодо внесення змін до актового запису про народження дитини.

Крім того, Верховний Суд зазначив, що нез'явлення відповідачки разом із дитиною до експертної установи для відібрання біологічних матеріалів для проведення судово-генетичної експертизи протягом майже трьох років свідчить про її небажання отримати точні висновки щодо походження дитини, апеляційне оскарження ухвали про призначення експертизи не є поважною причиною для неявки, а тому позовні вимоги про встановлення батьківства

та внесення відповідних змін до актового запису про народження дитини були задоволені обґрунтовано.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 04 грудня 2024 року у справі № 583/1549/21 (провадження № 61-13969св24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123658924>.

5.5. Щодо преюдиційного значення встановлених у судовому рішенні, яке набрало законної сили, фактів

Преюдиційні обставини є обов'язковими для суду, який розглядає справу, навіть у тому випадку, коли він вважає, що їх встановлено неправильно

10 січня 2025 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження касаційну скаргу ОСОБА_1 у справі за позовом ОСОБА_1 до військової частини про визнання неправомірним дій, бездіяльності з незарахування на квартирний облік та відшкодування моральної шкоди.

Справу неодноразово розглядали суди різних інстанцій та юрисдикцій.

Суд першої інстанції позов задовольнив частково, мотивуючи тим, що відповідач не надав жодних доказів розгляду рапорту позивача, докази, на які посилався відповідач, не спростовують обставин позову щодо неналежного розгляду рапорту.

Суд апеляційної інстанції скасував рішення суду першої інстанції в частині задоволеної позовної вимоги, мотивуючи своє рішення тим, що рішенням суду у справі № 750/6370/19 встановлено преюдиційні обставини, зокрема факт розгляду відповідачем рапорту щодо зарахування його на квартирний облік окремо від сім'ї батька, за наслідком якого було прийнято обґрунтоване рішення про відмову у внесенні до списків військовослужбовців та членів їх сімей, які потребують поліпшення житлових умов.

Верховний Суд погодився з рішенням апеляційного суду з огляду на таке.

Право порядок не може допускати ситуації, коли нівелюється законна сила судового рішення та створюються передумови для виникнення колізії судових рішень.

Обставини, встановлені рішенням суду у господарській, цивільній або адміністративній справі, що набрало законної сили, не доказуються при розгляді іншої справи, у якій беруть участь ті самі особи або особа, щодо якої встановлено ці обставини, якщо інше не встановлено законом (ст. 82 ЦПК України).

Отже, факти, встановлені остаточним судовим рішенням, мають преюдиційне значення, тобто вони обов'язкові для подальшого розгляду справ із участю тих самих сторін і не підлягають повторному доказуванню. Це правило спрямоване на забезпечення єдності судової практики та запобігання виникненню протилежних судових рішень. У цій справі суд першої інстанції помилково вимагав доказування обставин, які вже були встановлені в іншій справі.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 10 січня 2025 року у справі № 362/643/21 (провадження № 61-17810св23) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/124409188>.

6. Судові виклики та повідомлення

6.1. Щодо SMS-повідомлень як доказу судового повідомлення

Довідка про доставлення через SMS-повідомлення повідомлення із зазначенням дати, часу та місця судового засідання не може вважатися належним доказом повідомлення учасника справи, якщо в матеріалах справи відсутня належним чином оформлена заява про згоду на отримання судової повістки в електронному вигляді через SMS-повідомлення

Позивач звернувся до суду з відповідним позовом у грудні 2019 року.

Рішенням районного суду, залишеним без змін постановою апеляційного суду, позов задоволено.

У травні 2023 року представник відповідача подала касаційну скаргу на судові рішення, в якій просила скасувати їх та ухвалити нове судове рішення про відмову в задоволенні позовних вимог. Підставою касаційного оскарження вона зазначала порушення судом норм процесуального права, зокрема те, що суд першої інстанції належним чином не повідомляв її про дату, час і місце судового засідання.

Верховний Суд скасував постанову апеляційного суду, а справу направив на новий розгляд з огляду на таке.

Розгляд справи за відсутності учасника процесу, щодо якого немає відомостей про вручення судової повістки, є порушенням права особи на справедливий судовий розгляд, гарантованого ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Направлення судової повістки у вигляді SMS-повідомлення без попередньо поданої учасником справи заяви про намір отримання судових

повідомлення в електронному вигляді не є належним повідомленням про дату, час і місце судового засідання.

У випадку, коли суд першої інстанції розглянув справу за відсутності сторони, яка не була належним чином повідомлена про час та місце її розгляду, а суд апеляційної інстанції залишив таке рішення без змін, незважаючи на те, що учасник справи обґрунтовував свою апеляційну скаргу такою підставою, це є обов'язковою підставою для скасування судового рішення суду апеляційної інстанції з направленням справи на новий розгляд.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 14 лютого 2024 року у справі № 405/9040/19 (провадження № 61-6561св23) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117043634>.

7. Забезпечення позову

7.1. Про накладення арешту на автомобіль як захід забезпечення позову за наявності виконавчого арешту

Забезпечення позову у вигляді арешту автомобіля, на який вже накладено арешт у порядку примусового виконання судового рішення, не може вважатись належним заходом охорони матеріально-правових інтересів позивачки від можливих недобросовісних дій відповідача

Позивачка звернулася до суду з позовом до ОСОБА_2 про поділ майна подружжя. Разом з позовом ОСОБА_1 подала заяву про забезпечення позову шляхом накладення арешту на автомобіль. Заяву мотивовано тим, що існують підстави вважати, що після відкриття провадження у справі автомобіль буде відчужено на користь третіх осіб.

Ухвалою районного суду, залишеною без змін постановою апеляційного суду, задоволено заяву про забезпечення позову шляхом накладення арешту на транспортний засіб. Зустрічне забезпечення не застосовано. Судові рішення мотивовано тим, що невжиття заходів забезпечення позову може призвести до того, що відповідач може у будь-який час відчужити транспортний засіб, що може істотно ускладнити чи унеможливити виконання ймовірного рішення суду про задоволення позову.

Верховний Суд не погодився з висновками судів, рішення судів першої і апеляційної інстанцій скасував, ухвалив нове рішення, яким відмовив у задоволенні заяви про забезпечення позову.

Верховний Суд звернув увагу, що фактично позивачка в цій справі вжиттям заходів забезпечення позову мала намір створити перешкоди у процедурі примусового виконання судового рішення, яке набрало законної сили, щодо стягнення з ОСОБА_2 на користь ПАТ АБ «Укргазбанк» заборгованості за кредитним договором.

Такий намір позивача виходить за межі мети забезпечення позову, яка полягає у вжитті судом, у провадженні якого перебуває справа, заходів щодо охорони матеріально-правових інтересів позивачки від можливих недобросовісних дій відповідача з тим, щоб забезпечити позивачу реальне та ефективне виконання судового рішення у разі задоволення заявлених позовних вимог саме в цій справі.

Верховний Суд наголосив, що застосований судами попередніх інстанцій захід забезпечення позову у вигляді арешту автомобіля, на який вже було накладено арешт в порядку примусового виконання судового рішення, не може вважатись належним заходом охорони матеріально-правових інтересів позивача від можливих недобросовісних дій з боку відповідача.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 25 грудня 2024 року у справі № 522/3061/24 (провадження № 61-14568св24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/124115766>.

7.2. Щодо повторного звернення із заявою про забезпечення позову після ухвалення судового рішення про відмову в задоволенні попередньої заяви

Відмова у задоволенні заяви про забезпечення позову не позбавляє учасника справи права на повторне звернення із такою заявою за наявності для цього підстав

ПрАТ «ДТЕК Павлоградвугілля» звернувся до суду з позовом до ДУ «Український науководослідний інститут промислової медицини», треті особи: Південно-Східне міжрегіональне управління державної служби з питань праці, ОСОБА_1, про скасування медичного висновку про наявність (відсутність) хронічного професійного захворювання (отруєння).

Разом із позовною заявою товариство подало до суду заяву про забезпечення позову шляхом призупинення дій Південно-Східного міжрегіонального управління Державної служби з питань праці щодо створення комісії з проведення розслідування причин виникнення хронічного професійного захворювання (отруєння) у ОСОБА_1 до вирішення справи по суті та ухвалення судом рішення.

Ухвалою районного суду в задоволенні заяви про забезпечення позову відмовлено.

Ухвалою апеляційного суду у відкритті апеляційного провадження за апеляційною скаргою товариства відмовлено, оскільки заявник пропустив строк подання апеляційної скарги на ухвалу суду першої інстанції та не подав заяву про поновлення строку на апеляційне оскарження, з наведенням поважних та об'єктивних обставин, які перешкоджали оскаржити судові рішення в апеляційному порядку в межах цих строків.

Верховний Суд погодився з висновками апеляційного суду з огляду на таке.

Суд відмовляє у відкритті апеляційного провадження на підставі п. 4 ч. 1 ст. 358 ЦПК України, якщо апеляційна скарга подана з пропуском встановленого законом строку, а скаржник не виконав вимог ухвали про залишення апеляційної скарги без руху та не заявив клопотання про поновлення строку на апеляційне оскарження із зазначенням поважних причин пропуску такого строку, а також не надав доказів на підтвердження поважності причин пропуску. Верховний Суд звернув увагу на те, що ЦПК України не містить положень, які б забороняли звернутися із заявою про забезпечення позову повторно після ухвалення судового рішення про відмову у задоволенні попередньої заяви.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 28 лютого 2024 року у справі № 212/6011/23 (провадження № 61-17797св23) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117373870>.

8. Письмові заяви учасників справи

8.1. Щодо визначення відповідачів, меж судового розгляду та впливу перебування сторони за кордоном під час вирішення спору

Перебування одного з відповідачів за межами країни, не свідчить про неможливість розгляду пред'явлених до нього вимог. Позивач має право визначати відповідачів, предмет і підстави спору, тоді як обов'язком суду є встановлення належності відповідачів та обґрунтованості позову під час розгляду справи, а не на стадії відкриття провадження

Позивач звернувся до суду з позовом до головного лікаря Медико-діагностичного центру «СІНЕО» Європейська якість» про стягнення нарахованої, але не виплаченої заробітної плати.

Ухвалою районного суду позов залишено без руху, оскільки позовна заява не відповідає вимогам статей 175 і 177 ЦПК України.

Ухвалою районного суду, яку залишено без змін постановою апеляційного суду, позовну заяву повернено позивачу у зв'язку з невиконанням вимог ухвали.

За наслідками розгляду касаційної скарги позивача Верховний Суд постанову апеляційного суду й ухвалу суду першої інстанції скасував, справу направив до суду першої інстанції для продовження розгляду, оскільки, повертаючи позовну заяву, суди відмовили заявникові у доступі до правосуддя та допустили надмірний формалізм.

Після надходження справи до суду першої інстанції місцевий суд зробив ряд запитів для встановлення належності відповідачів у справі та ухвалою позовну заяву залишив без руху.

На виконання цієї ухвали суду позивач надіслав заяву про усунення недоліків, в якій зазначив відповідачем Медико-діагностичний центр «СІНЕО-SINEO» Європейська якість» та виклав вимоги про витребування даних відповідача.

Із отриманих судом відповідей на запити неможливо встановити наявність, місцезнаходження головного лікаря, який знятий із місця реєстрації у зв'язку з виїздом за кордон у лютому 2024 року, та Медико-діагностичного центру «СІНЕО-SINEO» Європейська якість».

Ухвалою районного суду, яку залишено без змін постановою апеляційного суду, позовну заяву повернено заявнику у зв'язку з невиконанням ним ухвали про залишення позову без руху, оскільки позивач не уточнив дані відповідача у справі, що свідчить про невідповідність поданої ним позовної заяви вимогам ч. 3 ст. 175 ЦПК України.

Верховний Суд не погодився з такими висновками судів попередніх інстанцій, ухвалу суду першої інстанції та постанову апеляційного суду скасував, справу направив до суду першої інстанції для продовження розгляду з огляду на таке.

Відповідно до ч. 1 ст. 175 ЦПК України позивач має право визначати відповідачів, предмет і підстави спору, тоді як обов'язком суду є встановлення належності відповідачів та обґрунтованості позову під час розгляду справи, а не на стадії відкриття провадження.

Верховний Суд зазначив, що саме на суд покладено обов'язок надати правову кваліфікацію відносинам сторін, враховуючи факти, установлені під час розгляду справи, та визначити, яка правова норма підлягає застосуванню для вирішення спору. Самостійне застосування судом для ухвалення рішення саме тих норм матеріального права, предметом регулювання яких є відповідні правовідносини, не приводить до зміни предмета позову та/або обраного позивачем способу захисту.

Суди попередніх інстанцій припустилися надмірного формалізму, порушили процесуальні норми та принцип пропорційності, що призвело до обмеження права заявника на судовий захист у вибраний ним спосіб. Зокрема, суди неправильно оцінили перебування одного з відповідачів за кордоном як підставу

для неможливості розгляду пред'явлених до нього вимог, не врахувавши, що визначення сторін спору є виключним правом позивача.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 04 грудня 2024 року у справі № 297/1881/23 (провадження № 61-11725св24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123567800>.

8.2. Стосовно неналежного способу подання адвокатом заяви

Заява адвоката, подана електронною поштою з використанням електронного цифрового підпису, а не через підсистему «Електронний суд», підлягає поверненню без розгляду, оскільки такий спосіб звернення не передбачений процесуальним законодавством

ОСОБА_1 звернувся до суду з позовом до ОСОБА_2, Яворівського відділу державної реєстрації актів цивільного стану у Яворівському районі Львівської області Західного міжрегіонального управління Міністерства юстиції (м. Львів), про визнання шлюбу неукладеним та анулювання актового запису про укладення шлюбу.

Для забезпечення позову у цій справі представник позивача подав до суду заяву.

Районний суд заяву про забезпечення позову залишив без розгляду, мотивуючи це тим, що заява не містить відомостей про наявність або відсутність електронного кабінету.

Апеляційний суд скасував ухвалу районного суду, справу передав до суду першої інстанції для продовження розгляду, зазначивши про помилковість висновків щодо відсутності у заяві відомостей про наявність або відсутність електронного кабінету адвоката, оскільки в заяві заявник вказала про наявність електронного кабінету ЄСІТС.

Верховний Суд не погодився з висновками апеляційного суду, постанову скасував, ухвалу суду першої інстанції залишив в силі з огляду на таке.

Відповідно до п. 10 Положення про ЄСІТС адвокати, нотаріуси, державні та приватні виконавці, арбітражні керуючі, судові експерти, органи державної влади та інші державні органи, органи місцевого самоврядування, інші юридичні особи реєструють свої електронні кабінети в ЄСІТС в обов'язковому порядку.

Отже адвокат, яка діє в інтересах позивача, могла подати заяву: 1) в письмовій формі; 2) в електронному вигляді з використанням сервісу «Електронний суд», з попередньою реєстрацією офіційної електронної адреси (електронного кабінету).

Надіславши заяву про забезпечення позову електронною поштою з використанням електронного цифрового підпису, а не за допомогою підсистеми «Електронний суд», адвокат, яка діє в інтересах ОСОБА_1,

використала спосіб звернення до суду, не передбачений процесуальним законодавством.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 12 лютого 2025 року у справі № 944/6062/23 (провадження № 61-4035св24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125125034>.

9. Зупинення і закриття провадження у справі. Залишення позову без розгляду

9.1. Щодо обмеження судового імунітету іноземної держави у трудових спорах із громадянами України

Спір між працівником та консульською установою іноземної держави в Україні щодо поновлення на роботі виник на підставі трудового договору, укладеного між сторонами без необхідності отримання згоди інших органів цієї іноземної держави. Ці правовідносини регулюються трудовим законодавством України. Тому відсутність згоди відповідної держави на участь консульської установи як відповідача у справі не є підставою для закриття провадження за п. 1 ч. 1 ст. 255 ЦПК України

Позивач звернулася до суду з позовом до Генерального Консульства Республіки Польща у Львові про визнання незаконним та скасування наказу про звільнення, поновлення на роботі та стягнення середнього заробітку за час вимушеного прогулу.

Ухвалою районного суду провадження у справі закрито з підстав, передбачених пунктами 6, 7 ч. 1 ст. 255 ЦПК України.

Постановою апеляційного суду ухвалу районного суду змінено шляхом визначення правильного посилання в мотивувальній частині ухвали на п. 1 ч. 1 ст. 255 ЦПК України замість зазначених пунктів 6, 7 ч. 1 ст. 255 ЦПК України.

Судові рішення мотивовані тим, що немає згоди компетентного органу Республіки Польща на розгляд цієї справи судами України, тому цей спір не підлягає розгляду в порядку цивільного судочинства.

Верховний Суд не погодився з висновками судів попередніх інстанцій, судові рішення скасував, справу направив для продовження розгляду до суду першої інстанції з огляду на таке.

Щодо поширення судового імунітету у цій справі, суди не врахували, що предмет позову є поновлення на роботі громадянина України; місцем укладання договору та його виконання є територія держави Україна; Генеральне Консульство Республіки Польща у Львові та позивач у трудовому договорі передбачили регулювання умов праці згідно із законодавством України,

визначили договірну підсудність справи згідно з чинним законодавством України, а також у решті питань, не передбачених цим договором, сторони зазначали про те, що вони керуються законодавством України.

Закриваючи провадження у справі, суди попередніх інстанцій не звернули уваги на перебування як позивача, так і відповідача на території України, а також, що Генеральне Консульство Республіки Польща у Львові як роботодавець та позивач як працівник в пункті 34 трудового договору передбачили договірну підсудність справи – згідно з чинним законодавством України.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 20 березня 2024 року у справі № 466/674/18 (провадження № 61-3929св23) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117849248>.

9.2. Стосовно можливості позивача підписати позов, перебуваючи за кордоном

Факт перебування позивача за кордоном на момент подання позову до національного суду не спростовує можливість позивача власноручно підписати позовну заяву, оскільки не має значення, яким чином позовна заява була подана до суду (поштовим зв'язком, за допомогою Єдиної судової інформаційно- телекомунікаційної системи, кур'єром чи іншою особою, уповноваженою позивачем на такі дії)

Позивач звернулася до суду з позовом до свого чоловіка про розірвання шлюбу.

Суд першої інстанції позовну заяву залишив без розгляду з підстав, передбачених п. 2 ч. 1 ст. 257 ЦПК України, оскільки позовну заяву підписано не позивачем, а від її імені іншою особою, яка не має повноважень на ведення справи.

Апеляційний суд не погодився з висновками місцевого суду, ухвалу скасував, справу направив для продовження розгляду до суду першої інстанції. Судове рішення мотивовано тим, що позовну заяву про розірвання шлюбу підписано від імені позивача та подано до суду засобами поштового зв'язку, позовна заява містить підпис позивача, тому у суду не було підстав для залишення її позову без розгляду. Залишення позову без розгляду у цій справі з підстав, передбачених п. 2 ч. 1 ст. 257 ЦПК України, є проявом формалізму, який обмежує право особи на розгляд її справи судом.

Верховний Суд погодився з висновками суду апеляційної інстанції та звернув увагу на таке.

Статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод гарантовано право кожної особи на справедливий і публічний розгляд його

справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру.

У справі, що переглядалася, позовну заяву про розірвання шлюбу, яка надійшла до суду у січні 2024 року, подано від імені позивача, яка має цивільну процесуальну дієздатність та неодноразово в подальшому, зокрема у своїх процесуальних зверненнях до суду, сформованих в системі «Електронний суд», підтримувала поданий нею позов та наполягала на його задоволенні. Водночас і адвокат, який діє в інтересах позивача, з метою представництва її інтересів регулярно брав участь у судових засіданнях у справі та підтримував пред'явлений позивачем позов.

Верховний Суд зазначив, що суд апеляційної інстанції дійшов обґрунтованого висновку про те, що поданий позивачем позов відповідає її волевиявленню, факт непідписання нею позову не доведено. При цьому факт перебування позивача за кордоном на момент подання позову до суду не спростовує можливість позивача власноручно підписати позовну заяву, оскільки не має значення, яким чином позовна заява надійшла до суду (поштовим зв'язком, за допомогою Єдиної судової інформаційно- телекомунікаційної системи, кур'єром чи іншою особою, уповноваженою позивачем на такі дії).

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 09 жовтня 2024 року у справі № 753/939/24 (провадження № 61-11306св24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122252925>.

9.3. Щодо зупинення провадження у справі в разі об'єктивної неможливості розгляду цієї справи до вирішення іншої справи, що розглядається

Необхідність зупинення провадження у справі виникає у випадку, якщо неможливо ухвалити рішення у конкретній справі до ухвалення рішення в іншій справі. Тобто між справами, що розглядаються, повинен існувати тісний матеріально-правовий зв'язок, який виражається в тому, що факти, встановлені в одній зі справ, будуть мати преюдиційне значення для іншої справи

ОСОБА_1 звернулася до суду з позовом до ФОП ОСОБА_2, ФОП ОСОБА_3, третя особа – ТОВ «Лакомка 2010», про припинення порушення прав інтелектуальної власності та заборону здійснення певних дій. Позивачка просила суд зобов'язати ФОП ОСОБА_2 і ФОП ОСОБА_3 припинити порушення її прав інтелектуальної власності на знак для товарів і послуг за свідоцтвом України від 25 листопада 2010 року, зареєстрований для товарів 29 класу МКТП; заборонити ФОП ОСОБА_2 та ФОП ОСОБА_3 використовувати (виробництво, зберігання, пропонування до продажу, рекламування та продаж товарів)

позначення, схожі до ступеня змішування із знаком для товарів і послуг за свідоцтвом України від 25 листопада 2010 року, зареєстрованим для товарів 29 класу МКТП, майнові права на який належать ОСОБА_2.

Рішенням суду першої інстанції, залишеним без змін постановою апеляційного суду, у задоволенні позову відмовлено. Суди попередніх інстанцій вказали, що постановою апеляційного суду від 20 вересня 2022 року у справі № 335/5841/19 запис стосовно реєстрації за ОСОБА_1 права власника на торговельну марку, зареєстровану, скасовано, а тому відсутні правові підстави для захисту права інтелектуальної власності позивача у обраний нею спосіб. Суди врахували, що у зазначеній справі було встановлено, що спірні торговельні марки та промислові зразки є спільною сумісною власністю подружжя ОСОБА_1, об'єкт інтелектуальної власності був переданий ОСОБА_1 без згоди ОСОБА_2.

Постановою Верховного Суду скасовано постанову апеляційного суду, а справу направлено на новий розгляд до суду апеляційної інстанції.

Апеляційний суд ухвалою на підставі п. 6 ч. 1 ст. 251 ЦПК України провадження у справі зупинив до набрання законної сили судовим рішенням у цивільній справі № 335/5841/19, оскільки об'єктивно неможливо розглянути цю справу до вирішення справи № 335/5841/19, які пов'язані між собою.

Верховний Суд погодився з такими висновками суду апеляційної інстанції з огляду на таке.

Суд зобов'язаний зупинити провадження у справі у разі об'єктивної неможливості розгляду цієї справи до вирішення іншої справи, що розглядається в порядку конституційного провадження, адміністративного, цивільного, господарського чи кримінального судочинства, – до набрання законної сили судовим рішенням в іншій справі; суд не може посилається на об'єктивну неможливість розгляду справи у випадку, коли зібрані докази дозволяють встановити та оцінити обставини (факти), які є предметом судового розгляду (ст. 251 ЦПК України).

Необхідність зупинити провадження у справі виникає у випадку, якщо її розгляд неможливий до вирішення іншої справи, яка має тісний матеріально-правовий зв'язок із нею та містить факти, що матимуть преюдиційне значення. Таке зупинення є тимчасовим припиненням процесуальних дій, необхідним для належного встановлення обставин.

Апеляційний суд обґрунтовано зупинив провадження у справі до ухвалення остаточного рішення у справі № 335/5841/19, оскільки її вирішення безпосередньо впливало на предмет спору у цій справі.

Ураховуючи, що апеляційний суд уже ухвалив рішення у справі № 335/5841/19, обставини, що спричинили зупинення провадження, усунені, і подальший розгляд справи може бути відновлено.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 27 листопада 2024 року у справі № 336/6708/20 (провадження № 61-9139св24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123469076>.

9.4. Щодо перебування сторони у складі Збройних Сил України або інших утворених відповідно до закону військових формувань, переведених на воєнний стан, як підстави для обов'язкового зупинення провадження у справі

Підставою для обов'язкового зупинення провадження у справі є перебування сторони у складі Збройних Сил України або інших утворених відповідно до закону військових формувань, переведених на воєнний стан. Однак застосування цієї норми не є автоматичним і потребує від суду встановлення об'єктивних обставин, що унеможливають участь сторони у судовому розгляді

Позивач звернувся до суду з позовом до відповідачки про зміну способу та розміру стягнення аліментів.

Рішенням районного суду позов задоволено. Змінено спосіб стягнення аліментів, визначених заочним рішенням про стягнення з ОСОБА_2 на користь ОСОБА_1 аліментів на утримання неповнолітнього сина ОСОБА_3.

Ухвалою апеляційного суду зупинено провадження у справі до припинення перебування відповідачки у складі ЗСУ або інших утворених відповідно до закону військових формувань, що переведені на воєнний стан, оскільки вона проходить військову службу у ЗСУ та перебуває в районі виконання бойових завдань на території України з метою забезпечення національної безпеки і оборони України.

Верховний Суд не погодився з висновками апеляційного суду, скасував ухвалу суду апеляційної інстанції, справу передав для продовження розгляду до апеляційного суду, з огляду на таке.

Згідно з п. 2 ч. 1 ст. 251 ЦПК України підставою для обов'язкового зупинення провадження у справі є перебування сторони у складі Збройних Сил України або інших утворених відповідно до закону військових формувань, переведених на воєнний стан.

Однак, застосовуючи цю норму, суд має всебічно з'ясувати, чи існують об'єктивні обставини, що унеможливають участь відповідача в судовому процесі. Зокрема, слід установити: чи дійсно військова частина, в якій проходить службу відповідач, переведена на воєнний стан; чи виконує відповідач бойові завдання в зоні бойових дій; чи має відповідач технічну та фізичну можливість брати участь у судових засіданнях, у тому числі в режимі відеоконференції (зокрема, поза межами суду з використанням власних технічних засобів); чи користувався відповідач правничою допомогою під час провадження; чи мав змогу висловити свою правову позицію особисто або через представника.

Автоматичне зупинення провадження у справі щодо стягнення аліментів, зокрема про зміну способу їх стягнення або розміру, без урахування зазначених обставин, хоч і може відповідати інтересам відповідача – військовослужбовця, однак суперечить принципу забезпечення найкращих інтересів дитини, які мають пріоритетне значення у таких справах.

Верховний Суд підкреслив, що незалежно від статусу сторін, інтереси дитини, яка не є стороною у справі, але є бенефіціаром спірних правовідносин, повинні домінувати над інтересами кожного з батьків. Відтак зупинення провадження не може бути формальним і має здійснюватися лише у разі встановлення дійсної неможливості участі відповідача в судовому процесі.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 13 березня 2025 року у справі № 557/1226/23 (провадження № 61-2354св24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/126021009>.

Подібні за змістом висновки викладені у постанові Верховного Суду від 11 березня 2025 року у справі № 904/4027/22, детальніше з постановою можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125768903>.

9.5. Стосовно невиконання ухвали суду про усунення недоліків позовної заяви як підстави для залишення її без розгляду

У випадку, якщо після відкриття провадження у справі суд встановлює, що позивач не усунув недоліки позовної заяви в установлений судом строк, підлягає застосуванню ч. 13 ст. 187 ЦПК України, відповідно до якої така позовна заява залишається без розгляду

Позивач звернувся до суду з позовом до Харківської міської ради про встановлення факту проживання чоловіка та жінки однією сім'єю без шлюбу та визнання права власності на майно в порядку спадкування за законом.

14 лютого 2022 року Ленінський районний суд м. Харкова залишив позов без руху у зв'язку з його недоліками.

Через уведення воєнного стану в Україні справу передано до Київськогорайонного суду м. Полтави.

08 лютого 2023 року Київський районний суд м. Полтави позов визнав неподаним і повернув його заявнику у зв'язку з неусуненням недоліків.

10 травня 2023 року Полтавський апеляційний суд скасував ухвалу та повернув справу до суду першої інстанції.

01 червня 2023 року Київський районний суд м. Полтави повторно залишив позов без руху у зв'язку з несплатою судового збору.

07 червня 2023 року відкрито провадження у справі.

01 вересня 2023 року справу передано до Ленінського районного суду

м. Харкова.

3 жовтня 2023 року Ленінський районний суд м. Харкова вкотре залишив позов

без руху та надав строк для усунення недоліків.

01 листопада 2023 року позов визнано неподаним та повернуто у зв'язку з несплатою судового збору.

Апеляційний суд частково задовольнив скаргу позивача, виключив з ухвали посилання на ознайомлення представника з рішенням через реєстр судових рішень, в іншій частині ухвалу залишив без змін. Мотивував рішення тим, що представник позивача отримала копію ухвали та була обізнана про необхідність сплати судового збору, але свідомо ігнорувала вимоги суду. Суд визнав таку поведінку зловживанням процесуальними правами, що призвело до затягування розгляду справи.

Верховний Суд скасував рішення судів попередніх інстанцій, справу передав для продовження розгляду до суду першої інстанції з огляду на таке.

Якщо позов містить недоліки, суд згідно з ч. ч. 11, 12 ст. 187 ЦПК України може залишити його без руху, надавши строк для їх виправлення. Якщо недоліки заявником не усунуто, позов залишається без розгляду (ч. 13 ст. 187 ЦПК України). ВС

Судовий збір є частиною судових витрат і має бути сплачений (ст. 133 ЦПК України).

У цій справі суд першої інстанції правильно постановив ухвалу про залишення позовної заяви без руху для усунення її недоліків. Однак, ухвалюючи судові рішення про повернення позову заявнику, не врахував, що провадження у справі вже відкрито, тому застосуванню підлягала норма ч. 13 ст. 187 ЦПК України, згідно з якою позов залишається без розгляду.

Апеляційний суд на таке порушення уваги не звернув і залишив в силі судові рішення суду першої інстанції.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 05 лютого 2025 року у справі № 642/1086/22 (провадження № 61-1941св24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125124930>.

10. Судові витрати

10.1. Щодо розміру судового збору у справах про стягнення заборгованості з аліментів

При визначенні розміру судового збору у справах про стягнення заборгованості за договором про сплату аліментів слід враховувати, що така заборгованість має аліментний характер, оскільки виникла на підставі договору про встановлення розміру та порядку сплати аліментів

Позивач звернулася до суду з позовом до відповідача про стягнення заборгованості за укладеним між сторонами договором про сплату аліментів.

Суд першої інстанції заочним рішенням позов задовольнив.

Додатковим рішенням стягнув витрати на правничу допомогу.

Ухвалою апеляційного суду апеляційну скаргу відповідача у частині оскарження заочного рішення районного суду визнано неподаною та повернуто особі, яка її подала, з підстав невиконання ухвали апеляційного суду, якою його апеляційну скаргу залишено без руху та надано строк для усунення недоліків, а саме необхідності сплати судового збору в розмірі 13 472,88 грн, однак вимоги ухвали заявник не виконав, оскільки сплатив судовий збір у розмірі 5 134,80 грн.

Верховний Суд не погодився з ухвалою апеляційного суду в частині повернення апеляційної скарги особі, яка її подала, справу направив до суду апеляційної інстанції для вирішення питання, про відкриття апеляційного провадження за апеляційною скаргою відповідача на заочне рішення районного суду з огляду на таке.

Право на апеляційне оскарження є складовою конституційного права на судовий захист.

Апеляційна скарга має відповідати вимогам ЦПК України, зокрема щодо сплати судового збору, оформлення та дотримання строків подання.

Відповідно до ч. 2 ст. 357 ЦПК України до апеляційної скарги, яка оформлена з порушенням вимог, встановлених ст. 356 цього Кодексу, а також подана особою, яка відповідно до ч. 6 ст. 14 цього Кодексу зобов'язана зареєструвати електронний кабінет, але не зареєструвала його, застосовуються положення ст. 185 цього Кодексу.

У цій справі предметом спору є стягнення заборгованості за договором, укладеним між батьками, про сплату аліментів, яка має аліментний характер, що впливає на визначення судового збору. Ціна позову в таких справах визначається відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 176 ЦПК України з урахуванням усіх належних виплат, але не більше ніж за шість місяців, а також суми інфляційних втрат і пені.

Однак апеляційний суд не врахував аліментну природу заборгованості й неправильно визначив розмір судового збору, адже заявник мав доплатити лише 1 160,33 грн, а не суму, яку зазначив апеляційний суд.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 17 січня 2025 року у справі № 756/572/23 (провадження № 61-6357св24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/124629925>.

10.2. Стосовно сплати судового збору у справах про захист прав споживачів

Особи, які є позивачами у справах про захист прав споживачів, не сплачують судовий збір як при поданні позовних заяв, так і при поданні заяв про вирішення процесуальних питань, пов'язаних з виконанням судових рішень (зокрема щодо вирішення питання про поновлення пропущеного строку для пред'явлення виконавчого документа до виконання), а також при апеляційному або касаційному оскарженні судових рішень, ухвалених при розгляді таких заяв.

Позивач звернувся до суду з позовом до ТОВ «Київська обласна ЕК» про визнання дій незаконними та зобов'язання вчинити певні дії.

Ухвалою суду першої інстанції позов визнано неподаним та повернуто заявнику, оскільки позивач не надав доказів, що він є споживачем послуг з електропостачання, яке здійснює ТОВ «Київська обласна ЕК», а тому дія Закону України «Про захист прав споживачів» на нього не поширюється і він повинен був сплатити судовий збір, чого не зробив.

Ухвалою апеляційного суду апеляційну скаргу позивача залишено без руху та запропоновано сплатити судовий збір та надати копії апеляційної скарги відповідно до кількості учасників справи.

На усунення недоліків апеляційної скарги заявник подав до суду копії апеляційної скарги, однак зазначив про хибність висновків суду щодо сплати судового збору, оскільки він є споживачем, тому звільнений від сплати судового збору відповідно до Закону України «Про захист прав споживачів».

Ухвалою апеляційного суду апеляційну скаргу позивача визнано неподаною та повернуто заявникові з підстав неусунення недоліків апеляційної скарги в частині сплати судового збору.

Верховний Суд не погодився з висновком суду апеляційної інстанції, ухвалу скасував, справу направив для продовження розгляду до апеляційного суду зі стадії вирішення питання про відкриття апеляційного провадження з огляду на таке.

Послуга — це діяльність виконавця з надання (передачі) споживачеві певного визначеного договором матеріального чи нематеріального блага,

що здійснюється за індивідуальним замовленням споживача для задоволення його особистих потреб (ст. 1 Закону України «Про захист прав споживачів»).

Споживачі звільняються від сплати судового збору за позовами, пов'язаними з порушенням їх прав (ст. 22 Закону України «Про захист прав споживачів»).

Стаття 5 Закону України «Про судовий збір» не містить вичерпного переліку осіб, яким надано пільги щодо сплати судового збору, як і не містить норми про те, що пільги надаються лише за пред'явлення позову. Спеціальний закон, звільнивши споживачів від сплати судового збору за подання позову, визначив, що ця пільга надається з метою захисту споживачами їх порушених прав.

Порушені права можуть захищатись як у суді першої інстанції (при пред'явленні позову), так і на наступних стадіях цивільного процесу. Ці стадії судового захисту є єдиним цивільним процесом, завданням якого є справедливий розгляд і вирішення цивільних справ з метою захисту порушеного права.

Верховний Суд виснував, що споживачі звільняються від сплати судового збору на всіх стадіях цивільного процесу у випадку, якщо вони є позивачами і звертаються до суду із позовами про захист прав споживачів.

Верховний Суд звернув увагу, що особи, які є позивачами у справах про захист прав споживачів, не повинні сплачувати судовий збір як при поданні позовних заяв, так і при поданні заяв про вирішення процесуальних питань, пов'язаних з виконанням судових рішень (зокрема щодо вирішення питання про поновлення пропущеного строку для пред'явлення виконавчого документа до виконання), а також при апеляційному або касаційному оскарженні судових рішень, ухвалених при розгляді таких заяв.

Верховний Суд зазначив, що апеляційний суд дійшов помилкового висновку про повернення заявникові апеляційної скарги через несплату судового збору, чим позбавив позивача доступу до правосуддя.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 29 січня 2025 року у справі № 359/7894/24 (провадження № 61-16055св24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/124865912>.

10.3. Щодо звільнення заявника від сплати судового збору

Звільнення заявника від сплати судового збору при зверненні з позовом на підставі закону означає його звільнення від сплати такого збору на всіх етапах процесу, в тому числі й при поданні апеляційної скарги на ухвалу суду першої інстанції, постановлену в порядку розділу VI ЦПК України. Процедура розгляду заяви про визнання виконавчого листа таким, що не підлягає

виконанню, здійснюється відповідно до ст. 432 ЦПК України в межах єдиного провадження, де питання сплати судового збору вже було вирішене при поданні позову. Обов'язок сплати судового збору має бути або на всіх стадіях процесу, або відсутнім, якщо закон звільняє від сплати або не містить норм щодо його сплати

ПП «Завод Металомонтаж» звернулося до суду із заявою про визнання виконавчого листа таким, що не підлягає виконанню, у справі за позовом ОСОБА_1 до ПП «Завод Металомонтаж» про відшкодування моральної шкоди, завданої ушкодженням здоров'я.

Суд першої інстанції заяву задовольнив.

Апеляційний суд визнав апеляційну скаргу ОСОБА_1 неподаною та повернув заявнику, оскільки у визначені судом строки заявник не усунув недоліків апеляційної скарги, судовий збір не сплатив, доказів звільнення від сплати судового збору не надав.

ВС у складі КЦС скасував ухвалу апеляційного суду і направив справу до суду апеляційної інстанції для вирішення питання про відкриття апеляційного провадження, підкресливши, що суди повинні вирішувати питання судових витрат, забезпечуючи баланс між інтересами держави у стягненні судового збору та правом громадян звертатися до суду. ЗУ «Про судовий збір» регулює сплату збору, визначаючи об'єкти та процесуальні документи, за подання яких збір сплачується. Сплата судового збору має бути або на всіх етапах процесу, або взагалі відсутньою, якщо законодавство передбачає звільнення від сплати.

У цій справі позивач звернувся до суду з позовом про відшкодування моральної шкоди через травму на роботі, тобто спір виник щодо відшкодування шкоди, заподіяної ушкодженням здоров'я. Відповідно до ЗУ «Про судовий збір» позивачі у таких справах звільняються від сплати судового збору на всіх етапах процесу. Оскільки процедура розгляду заяви про визнання виконавчого листа таким, що не підлягає виконанню, здійснюється в межах єдиного провадження, в якому питання сплати судового збору вже було вирішене при зверненні до суду з позовом, ОСОБА_1 є таким, що звільнений від сплати судового збору за подання апеляційної скарги на ухвалу суду першої інстанції, постановлену в порядку розділу VI ЦПК України.

Верховний Суд наголосив, що повернення апеляційної скарги із зазначених підстав не відповідає принципу розумної пропорційності між застосованими засобами та законністю цілі й порушує сутність права на доступ до суду, що з огляду на статтю 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод є недопустимим.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 12 березня 2025 року у справі № 185/7288/21 (провадження № 61-458св24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125933075>.

10.4. Про відшкодування витрат на професійну правничу допомогу

Саме сторона, яка зацікавлена у відшкодуванні витрат на професійну правничу допомогу, повинна вжити необхідних заходів для їх стягнення з іншої сторони. Водночас інша сторона має право висловлювати заперечення проти таких вимог, що виключає можливість ініціативи суду щодо відшкодування витрат без відповідних дій з боку зацікавленої сторони

ОСОБА_1 звернулася до суду з позовом до ОСОБА_2 про звернення стягнення на спадкове майно, стягнення витрат на поховання.

ОСОБА_2 звернулася до суду із зустрічним позовом до ОСОБА_1 про визнання договору недійсним, застосування наслідків недійсності правочину.

Суд першої інстанції позов задовольнив частково, додатковим рішенням клопотання відповідача про стягнення витрат на професійну правничу допомогу задовольнив частково, мотивувавши тим, що фактично відповідач несла витрати на правничу допомогу у цій справі і як відповідач за первісним позовом, і як позивач за зустрічним. Оскільки у задоволенні зустрічного позову суд відмовив, тому понесені нею витрати на правничу допомогу як позивача за зустрічним позовом не підлягають стягненню на підставі п. 2 ч. 2 ст. 141 ЦПК України.

Апеляційний суд рішення суду першої інстанції в частині відмови в задоволенні позову про звернення стягнення на нерухоме майно, додаткове рішення залишив без змін

Верховний Суд погодився з додатковим рішенням місцевого суду та постановою апеляційного суду щодо стягнених витрат на правничу допомогу з огляду на таке.

Зменшення суми судових витрат на професійну правничу допомогу, що підлягають розподілу між сторонами, можливе виключно на підставі клопотання іншої сторони із обґрунтуванням недотримання вимог щодо співмірності витрат із складністю справи, обсягом і часом виконання робіт. Суд, керуючись принципами диспозитивності та змагальності, не має права вирішувати питання про зменшення суми судових витрат на професійну правову допомогу з власної ініціативи.

Принцип змагальності знайшов своє втілення, зокрема, у положеннях частин 5, 6 ст. 137 ЦПК України, за змістом яких саме на іншу сторону покладено обов'язок обґрунтування наявності підстав для зменшення розміру витрат на правничу допомогу, які підлягають розподілу між сторонами, а також обов'язок доведення їх неспівмірності, тому при вирішенні питання про стягнення витрат на професійну правничу допомогу слід надавати оцінку виключно тим обставинам, щодо яких інша сторона має заперечення.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 13 березня 2025 року у справі № 275/150/22 (провадження № 61-13766св24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/126020988>.

11. Розгляд справ у порядку спрощеного провадження

11.1. Щодо неможливості розгляду справи про зменшення розміру аліментів у порядку спрощеного позовного провадження

Спір щодо зменшення розміру аліментів виникає із сімейних правовідносин і повинен розглядатися за правилами загального позовного провадження, а не у спрощеному порядку

ОСОБА_1 звернулася до суду з позовом до ОСОБА_2 про зменшення розміру аліментів, що стягуються з нього на підставі рішення суду на користь ОСОБА_2 на утримання неповнолітнього сина ОСОБА_4, до 1/4 частини всіх видів заробітку (доходу) щомісяця, але не менше 50 % прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку, починаючи з дня набрання цим рішенням законної сили та до досягнення дитиною повноліття.

Рішенням суду першої інстанції, залишеним без змін постановою суду апеляційної інстанції, позов задоволено. Розгляд справи відбувся в порядку спрощеного позовного провадження.

Верховний Суд не погодився з рішенням суду апеляційної інстанції, постанову апеляційного суду скасував, справу направив на новий розгляд до суду апеляційної інстанції з огляду на таке.

Процесуальний порядок розгляду цивільних справ визначається ЦПК України, який встановлює правила щодо форми, змісту та умов реалізації процесуальних прав і обов'язків.

Справи про стягнення або збільшення аліментів можуть розглядатися в порядку спрощеного позовного провадження, тоді як спори про зменшення розміру аліментів підпадають під загальне позовне провадження (п. 1 ч. 4 ст. 274 ЦПК України).

Оскільки зменшення аліментів є справою, що виникає із сімейних правовідносин, її розгляд у спрощеному порядку суперечить процесуальному законодавству. Суд першої інстанції неправомірно застосував спрощене позовне провадження до такого спору.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 17 квітня 2024 року у справі № 303/4331/23 (провадження № 61-17928св23) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118519857>.

12. Окреме провадження

12.1. Щодо кола осіб, які підлягають залученню у справах про встановлення юридичного факту смерті військовослужбовця

У справах про оголошення військовослужбовця померлим або визнання його безвісно відсутнім під час встановлення юридичного факту смерті військовослужбовця Міністерство оборони України або відповідні військові частини підлягають залученню до участі

Заявник звернувся до суду із заявою про визнання особи померлою, заінтересована особа – Відділ державної реєстрації актів цивільного стану. Заявник зазначала, що вона проживала з ОСОБА_3 однією сім'єю без реєстрації шлюбу. ОСОБА_3 був призваний на військову службу до ЗСУ відповідно до Указу Президента України від 24 лютого 2022 року № 69/2022 «Про загальну мобілізацію». Вона отримала від військової частини матеріали службового розслідування, які підтверджують факт загибелі ОСОБА_3 на війні. Тіло мертвого чоловіка залишилося на місці трагедії, забрати його не вдалось можливим. Визнання ОСОБА_3 померлим їй необхідно для отримання передбачених законодавством виплат та оформлення спадщини.

Рішенням міськрайонного суду заяву задоволено.

Ухвалою апеляційного суду апеляційне провадження за апеляційною скаргою МОУ закрито. Судове рішення мотивовано тим, що оскаржуваним рішенням районного суду не вирішувалися питання про права та/або обов'язки МОУ.

Верховний Суд не погодився з висновками апеляційного суду, ухвалу суду апеляційної інстанції скасував, справу направив на новий розгляд до суду апеляційної інстанції з огляду на таке.

Суд апеляційної інстанції має процесуальну можливість зробити висновок щодо вирішення чи невирішення судом першої інстанції питань про права та інтереси особи, яка не брала участі у розгляді справи судом першої інстанції та подала апеляційну скаргу. Якщо обставини про вирішення судом першої інстанції питання про права, інтереси та свободи особи, яка не була залучена до участі у справі, не підтвердились, апеляційне провадження підлягає закриттю.

Окреме провадження в цивільному судочинстві має особливості процесуальної форми та коло суб'єктів, серед яких заявник і заінтересовані особи. Заявник ініціює справу, а заінтересовані особи мають юридичну зацікавленість, що може вплинути на їх права.

Справи окремого провадження розглядаються за загальними правилами ЦПК України, за винятком змагальності та меж судового розгляду. Суд залучає заінтересовані особи для захисту своїх інтересів.

Апеляційний суд помилково закрит провадження, не врахувавши, що в справах про визнання смерті чи безвісної відсутності військовослужбовців необхідно залучити Міністерство оборони України або відповідні військові частини з метою захисту інтересів держави, оскільки визнання у судовому порядку військовослужбовця безвісно відсутнім або оголошення його померлим є підставою для виключення його зі списків особового складу військової частини та припинення виплати членам його сім'ї грошового забезпечення.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 10 липня 2024 року у справі № 686/11198/22 (провадження № 61-4913св24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120313835>.

12.2. Стосовно примусової госпіталізації

Відсутність потреби в лікуванні особи виключно в стаціонарних умовах робить неможливою примусову госпіталізацію пацієнта до медичного закладу. Примусове направлення до психіатричного закладу на основі лише висновку комісії лікарів-психіатрів, без врахування заперечень пацієнта та за відсутності доказів реальної загрози для нього або оточуючих, суперечить підпункту «е» п. 1 ст. 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод

КНП Харківської обласної ради «Обласна клінічна психіатрична лікарня № 3» звернулося до суду із заявою про госпіталізацію ОСОБА_1 до психіатричного стаціонару в примусовому порядку, мотивуючи тим, що ОСОБА_1 поступила на стаціонарне лікування до КНП Харківської обласної ради «Обласна клінічна психіатрична лікарня № 3». Підставою госпіталізації є направлення, видане лікарем-психіатром, який зробив висновок про необхідність госпіталізації ОСОБА_1 у психіатричний стаціонар у зв'язку з тяжким психічним розладом, який обумовлює небезпеку для неї та оточуючих.

Рішенням суду першої інстанції, з висновками якого погодився і суд апеляційної інстанції, заяву задоволено.

Верховний Суд не погодився з такими висновками судів попередніх інстанцій, постанову суду апеляційної інстанції скасував, справу передав на новий розгляд до суду апеляційної інстанції з огляду на таке.

Залежно від встановлених обставин суд ухвалює рішення про задоволення заяви або про відмову в її задоволенні, яке підлягає негайному виконанню. Оскарження рішення не зупиняє його виконання. Рішення про задоволення заяви лікаря-психіатра, представника закладу з надання психіатричної допомоги є

підставою для надання відповідної психіатричної допомоги у примусовому порядку (частини 1, 2 ст. 342 ЦПК України).

Згідно зі ст. 14 Закону України «Про психіатричну допомогу» особа, яка страждає на психічний розлад, може бути госпіталізована до закладу з надання психіатричної допомоги без її усвідомленої письмової згоди або без письмової згоди її законного представника, якщо її обстеження або лікування можливі лише в стаціонарних умовах, та при встановленні в особи тяжкого психічного розладу, внаслідок чого вона вчиняє чи виявляє реальні наміри вчинити дії, що являють собою безпосередню небезпеку для неї чи оточуючих, або неспроможна самотійно задовольняти свої основні життєві потреби на рівні, який забезпечує її життєдіяльність.

Тлумачення змісту вказаної норми свідчить, що примусова госпіталізація можлива лише за наявності одночасно таких умов: по-перше, лікування можливе лише у стаціонарних умовах; по-друге, встановлення в особи тяжкого психічного розладу, внаслідок чого вона вчиняє чи виявляє реальні наміри вчинити дії, що являють собою безпосередню небезпеку для неї чи оточуючих, або неспроможна самотійно задовольняти свої основні життєві потреби на рівні, який забезпечує її життєдіяльність. Відсутність необхідності лікування особи лише в стаціонарних умовах виключає можливість примусової госпіталізації пацієнта до медичного закладу.

Звертаючись до суду із заявою про примусову госпіталізацію ОСОБА_1, заявник додав до неї супровідний листок та талон до супровідного листка, відповідно до яких 31 серпня 2022 року ОСОБА_1 доставлена в КНП Харківської обласної ради «Обласна клінічна психіатрична лікарня № 3»; акт комісії лікарів-психіатрів КНП Харківської обласної ради «Обласної клінічної психіатричної лікарні № 3» від 01 вересня 2022 року, відповідно до якого ОСОБА_1 потребує застосування примусової госпіталізації в психіатричний стаціонар на підставі ст. 14 Закону України «Про психіатричну допомогу». Доказів, які свідчили б про те, що ОСОБА_1 вчиняє чи виявляє реальні наміри вчинити дії, що становлять безпосередню небезпеку для неї чи оточуючих, або є неспроможна самотійно задовольнити свої життєві потреби на рівні, що забезпечує життєдіяльність, матеріали справи не містять.

Верховний Суд звернув увагу на те, що примусова госпіталізація до психіатричного закладу виключно на підставі висновку комісії лікарів-психіатрів КНП Харківської обласної ради «Обласна клінічна психіатрична лікарня № 3», без урахування заперечень ОСОБА_1 та за відсутності доказів того, що вона вчиняє (вчинила) чи виявляє реальні наміри вчинити дії, що становлять безпосередню небезпеку для неї чи оточуючих, не відповідає підп «е» п. 1 ст. 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Апеляційний суд зазначеного не врахував та зробив передчасний висновок про залишення без змін рішення суду першої інстанції про задоволення заяви.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 25 квітня 2024 року у справі № 554/9039/22 (провадження № 61-14103св23) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118651019>.

12.3. Щодо можливості суду за власною ініціативою витребувати докази у справах окремого провадження

У справах окремого провадження законодавець наділив суд правом за власною ініціативою витребувати необхідні докази

Син звернувся до суду із заявою про визнання його матір недієздатною.

Ухвалою міського суду заяву залишено без руху, надано заявнику строк для виправлення недоліків, а саме зазначення доказів, які підтверджують обставини, що свідчать про хронічний, стійкий психічний розлад, внаслідок чого особа не здатна усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними, й долучення доказів, що підтверджують такі обставини.

Заявник подав заяву про усунення недоліків, в якій зазначив, що у відповідності до вимог ч. ч. 1, 2 ст. 76 ЦПК України доказом є, зокрема, висновок експерта, а у заяві міститься клопотання про проведення судово-психіатричної експертизи та зазначено, що висновок експерта і буде доказом, який підтвердить обставини, що свідчать про хронічний, стійкий психічний розлад у матері, який виник у неї після перенесених 5 інсультів і внаслідок чого вона не здатна усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними.

Ухвалою міського суду, яку залишено без змін постановою апеляційного суду, заяву визнано неподаною та повернуто заявнику. Судові рішення мотивовані тим, що заявником не виконано вимоги ухвали про залишення заяви без руху, а саме не зазначено доказів, які підтверджують обставини, що свідчать про хронічний, стійкий психічний розлад, внаслідок чого мати не здатна усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними, та не долучено доказів, що підтверджують такі обставини (виписки із історії хвороби психіатричних закладів (амбулаторної картки хворого), довідки про знаходження, перебування на обліку особи у психіатричних лікувальних закладах тощо.).

Верховний Суд не погодився з висновками судів попередніх інстанцій, скасував ці рішення та направив справу до суду першої інстанції для вирішення питання про відкриття провадження у справі, з огляду на таке.

Законодавець визначив на рівні процесуального закону особливості, пов'язані із розглядом справ окремого провадження. Такі особливості проявляються в тому, що при розгляді справ не застосовуються положення щодо змагальності (ст. 12 ЦПК України) та меж судового розгляду (ст. 13 ЦПК

Україні). Законодавець в справах окремого провадження наділив суд можливістю за власною ініціативою витребувати необхідні докази.

Тільки в окремих випадках законодавець встановив необхідність подання разом із заявою доказів, що підтверджують викладені в заяві обставини (наприклад, в ч. 2 ст. 318 ЦПК України).

ЦПК не містить вимоги разом із заявою про визнання фізичної особи недієздатною подавати докази, що підтверджують викладені в заяві обставини.

З урахуванням того, що законодавець в справах окремого провадження наділив суд можливістю за власною ініціативою витребувати необхідні докази та у ч. 3 ст. 297 ЦПК не міститься вимоги разом із заявою подати докази, ч. 2 ст. 83 ЦПК України не має застосовуватися до випадків подання заяви про визнання фізичної особи недієздатною.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 30 листопада 2023 року у справі № 569/4466/23 (провадження № 61-6986св23) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115409101>.

Аналогічні за змістом висновки викладені у постанові Верховного Суду від 04 грудня 2024 року у справі справа № 634/1126/23 (провадження № 61-9837св24). Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123752147>.

12.4. Про неправильне визначення заінтересованої особи як підстави для відмови в задоволенні заяви в окремому провадженні

Неправильне визначення заявником заінтересованої особи у справах окремого провадження не може бути самостійною підставою для відмови у задоволенні заяви. Суд зобов'язаний самостійно визначити необхідних заінтересованих осіб та залучити їх до участі у справі, оскільки справи окремого провадження розглядаються з дотриманням загальних правил, встановлених ЦПК України, за винятком положень щодо змагальності та меж судового розгляду

Заявниця звернулася до суду із заявою про встановлення факту, що вона є особою, яка постраждала від домашнього насильства, заінтересована особа – УСВП Новомосковської РДА.

Суд першої інстанції в задоволенні заяви відмовив, посилаючись, зокрема на те, що у заявниці фактично існує спір із її колишнім чоловіком, який не залучений заінтересованою особою у цій справі, незважаючи на роз'яснення їй такого права, а вирішення заяви безпосередньо стосується його прав та обов'язків, що є додатковою підставою для відмови у задоволенні заяви.

Апеляційний суд погодився з висновками суду першої інстанції про відмову в задоволенні заяви, змінивши рішення, шляхом викладення його мотивувальної

частини в редакції цієї постанови. Постанова суду апеляційної інстанції мотивована тим, що місцевий суд правильно відмовив в задоволенні заяви, проте вказав невірні мотиви для цього, адже заявниця не залучила до участі у справі належну заінтересовану особу – свого чоловіка, хоча таке право їй було роз'яснено судом. За власною ініціативою залучити до участі у справі заінтересованих осіб суд позбавлений, що є самостійною підставою для відмови у задоволенні заяви.

Верховний Суд не погодився з висновками судів попередніх інстанцій, судові рішення скасував, справу направив на новий розгляд до суду першої інстанції, з огляду на таке.

Відповідно до ч. 3 ст. 294 ЦПК України справи окремого провадження розглядаються судом з додержанням загальних правил, встановлених цим Кодексом, за винятком положень щодо змагальності та меж судового розгляду.

Отже, посилання на ч. 1 ст. 13 ЦПК України про те, що суд розглядає справи не інакше як за зверненням особи, поданим відповідно до цього Кодексу, в межах заявлених нею вимог і на підставі доказів, поданих учасниками справи або витребуваних судом у передбачених цим Кодексом випадках, помилкові.

Заінтересовані особи в окремому провадженні повинні бути залучені до участі у справі також з ініціативи суду або можуть вступити у справу з власної ініціативи, тому неправильне визначення такої особи заявником не є підставою для відмови у задоволенні заяви.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 05 лютого 2025 року у справі № 183/4366/24 (провадження № 61-14909св24) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/124937574>.

Заявниця звернулася до суду із заявою, заінтересовані особи – Міністерство оборони України, військова частина, про встановлення факту, проживання однією сім'єю без реєстрації шлюбу.

Ухвалою міського суду, залишеною без змін постановою апеляційного суду, заяву залишено без розгляду. Судові рішення мотивовані тим, що заява не підлягає розгляду в порядку окремого провадження, оскільки вбачається спір про право, який необхідно вирішувати за правилами позовного провадження. При розгляді справи судом встановлено наявність у загиблого військовослужбовця сина, якого заявниця не зазначила заінтересованою особою.

Верховний Суд не погодився з висновками судів першої та апеляційної інстанцій, скасував судові рішення та направив справу на новий розгляд до суду першої інстанції з огляду на таке.

Справи окремого провадження розглядаються судом з додержанням загальних правил, встановлених цим Кодексом, за винятком положень щодо

змагальності та меж судового розгляду. Інші особливості розгляду цих справ встановлені цим розділом. Справи окремого провадження суд розглядає за участю заявника і заінтересованих осіб.

ЦПК України не визначено осіб, які є заінтересованими у справах про встановлення фактів, що мають юридичне значення, які суд розглядає в порядку окремого провадження. Коло заінтересованих осіб визначається залежно від мети встановлення фактів, взаємовідносин таких осіб із заявником у зв'язку з фактами, які підлягають встановленню, і які можуть вплинути на їх права та обов'язки. Неправильне визначення такої особи заявником не є підставою для відмови у задоволенні заяви, оскільки заінтересовані особи повинні бути залучені до участі у справі також з ініціативи суду або можуть вступити у справу з власної ініціативи.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 12 березня 2025 року у справі № 235/1547/24 (провадження № 61-15665св24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125843154>.

13. Апеляційне провадження

13.1. Щодо необґрунтованого поновлення строку на оскарження рішення суду першої інстанції як порушення права на справедливий суд

Безпідставне поновлення строку на оскарження судового рішення, що набрало законної сили, зокрема у разі вказівки тільки про наявність поважних причин, є порушенням статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод

Позивач звернувся до суду із позовом до об'єднаної територіальної громади в особі сільської ради про визнання права на земельну частку (пай).

Рішенням районного суду від 07 вересня 2021 року позов задоволено.

У червні 2022 року окружна прокуратура в інтересах держави в особі об'єднаної територіальної громади в особі сільської ради подала апеляційну скаргу на рішення суду першої інстанції та клопотання про поновлення строку на апеляційне оскарження цього рішення, посилаючись на те, що про існування оскаржуваного рішення випадково дізналися з Єдиного державного реєстру судових рішень.

Ухвалою апеляційного суду від 05 вересня 2022 року поновлено строк та відкрито апеляційне провадження у справі.

Постановою апеляційного суду рішення районного суду скасовано та відмовлено у задоволенні позову.

Верховний Суд не погодився з висновками апеляційного суду, скасував ухвалу та постанову суду апеляційної інстанції з огляду на таке.

При вирішенні питання про поновлення строку на апеляційне оскарження апеляційний суд має мотивувати свій висновок про наявність поважних причин на поновлення строку на апеляційне оскарження. Сама по собі вказівка на те, що є поважні причини для поновлення строку для апеляційного оскарження не є належним мотивуванням поновлення строку на апеляційне оскарження.

Безпідставне поновлення строку на оскарження судового рішення, що набрало законної сили, зокрема у разі вказівки тільки про наявність поважних причин, є порушенням статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Вказане процесуальне порушення є самостійною підставою для скасування як оскарженого судового рішення апеляційного суду, так і ухвали апеляційного суду про поновлення строку на апеляційне оскарження і відкриття апеляційного провадження та направлення справи до апеляційного суду зі стадії відкриття апеляційного провадження.

Детальніше з текстом ухвали Верховного Суду від 17 квітня 2024 року у справі № 198/236/21 (провадження № 61-11119св23) можна ознайомитись за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118519821>.

13.2. Стосовно недоведеності факту подання процесуальних документів через електронну пошту

Скріншот сторінки електронної пошти без належного підтвердження факту отримання судом документів не є належним доказом подання клопотання про поновлення строку

ПрАТ «ДТЕК Павлоградвугілля» звернувся до суду з позовом до ДУ «Український науководослідний інститут промислової медицини», треті особи: Південно-Східне міжрегіональне управління державної служби з питань праці, ОСОБА_1, про скасування медичного висновку про наявність (відсутність) хронічного професійного захворювання (отруєння).

Разом із позовною заявою товариство подало до суду заяву про забезпечення позову шляхом призупинення дій Південно-Східного міжрегіонального управління Державної служби з питань праці щодо створення комісії з проведення розслідування причин виникнення хронічного професійного захворювання (отруєння) у ОСОБА_1 до вирішення справи по суті та ухвалення судом рішення.

Ухвалою районного суду в задоволенні заяви про забезпечення позову відмовлено.

Ухвалою апеляційного суду у відкритті апеляційного провадження за апеляційною скаргою товариства відмовлено, оскільки заявник пропустив строк подання апеляційної скарги на ухвалу суду першої інстанції та не подав заяву про поновлення строку на апеляційне оскарження, з наведенням поважних та об'єктивних обставин, які перешкоджали оскаржити судові рішення в апеляційному порядку в межах цих строків.

Верховний Суд погодився з висновками апеляційного суду з огляду на таке.

Суд відмовляє у відкритті апеляційного провадження на підставі п. 4 ч. 1 ст. 358 ЦПК України, якщо апеляційна скарга подана з пропуском встановленого законом строку, а скаржник не виконав вимог ухвали про залишення апеляційної скарги без руху та не заявив клопотання про поновлення строку на апеляційне оскарження із зазначенням поважних причин пропуску такого строку, а також не надав доказів на підтвердження поважності причин пропуску.

Посилання на факт направлення документів через електронну пошту без належних доказів, які підтверджували б отримання судом саме клопотання про поновлення строку та документів на підтвердження поважності причин пропуску строку, не можуть бути підставою для скасування ухвали суду апеляційної інстанції.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 28 лютого 2024 року у справі № 212/6011/23 (провадження № 61-17797св23) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117373870>.

13.3. Щодо приєднання до апеляційної скарги як форми оскарження судового рішення

Заява сторони про приєднання до апеляційної скарги, поданої іншою стороною у справі, є рівноцінним способом оскарження судового рішення, як і подання власної апеляційної скарги

Позивач звернувся до суду з позовом до компанії Zaforpo Ventures Limited, компанії EBC Eastern Beverage Company Limited, ТОВ «НВП «Гетьман», ТОВ «Лікеро-горілчаний завод «Прайм», ТОВ «Перший український горілчаний стандарт», ОСОБА_1, компанії Florin Advisers Limited, компанії Millenary Limited, TMC Trade Mark Company, ТОВ «Домані Груп», ДО «Український національний офіс інтелектуальної власності та інновацій», ТОВ «Беверідж Трейдинг Компані», ДП «Уманський лікеро-горілчаний завод», ТОВ «Збаразький горілчаний завод» про захист прав інтелектуальної власності.

Суди встановили, що ОСОБА_2 подав заяву про забезпечення позову, яку мотивував тим, що вважає себе бенефіціарним власником спірних торгових

марок, яких його було позбавлено в результаті зловмисної змови ТОВ «НВП «Гетьман», ОСОБА_1, Zaforpo Ventures Limited, TMC Trademark Company.

Суд першої інстанції заяву про забезпечення позову задовольнив частково.

Суд апеляційної інстанції апеляційну скаргу EBC Eastern Beverage Company Limited, до якої приєдналися Zaforpo Ventures Limited та ОСОБА_1, апеляційні скарги ТОВ «НВП «Гетьман», ТОВ «Збаразький горілчаний завод», ТОВ «Лікєрогорілчаний завод «Прайм», ТОВ «Перший український горілчаний стандарт», ТОВ «Беверідж Трейдінг компані» задовольнив частково, ухвалу суду першої інстанції в частині застосування заходів забезпечення позову скасував та ухвалив нове судове рішення про відмову у задоволенні заяви про забезпечення позову шляхом заборони Державній митній службі України та її територіальним органам здійснювати митне оформлення товарів, що містять знаки на товари та послуги, а також зобов'язання EBC Eastern Beverage Company Limited, ТОВ «НВП «Гетьман», ТОВ «Збаразький горілчаний завод», ТОВ «Лікєро-горілчаний завод «Прайм», ТОВ «Перший український горілчаний стандарт», ТОВ «Беверідж Трейдінг Компані» припинити до моменту вирішення спору по суті дії щодо реалізації на території України продукції з використанням знаків для товарів та послуг, в тому числі утримуватись від передачі такої продукції будь-яким третім особам для реалізації, використання цих знаків для товарів та послуг для виробництва продукції, передавати іншим особам права, в тому числі здійснювати обтяження прав на знаки для товарів та послуг; накладення арешту на майно ТОВ «НВП «Гетьман».

Рішення суду апеляційної інстанції мотивовано тим, що застосовані судом першої інстанції заходи забезпечення позову стосовно відповідачів, які звернулися з апеляційними скаргами, є, зокрема неспівмірними із заявленими до них позовними вимогами.

Приєднання до апеляційної скарги, поданої певними відповідачами, компанії Zaforpo Ventures Limited та ОСОБА_1 не свідчить про самостійне оскарження ними ухвали суду, а лише про підтримання апеляційної скарги іншого відповідача. Така процесуальна поведінка інших відповідачів свідчить про повну згоду з оскарженим судовим рішенням у частині задоволених вимог заяви про забезпечення позову щодо них, а тому ухвала суду не підлягає апеляційному перегляду в частині застосування заходів забезпечення позову до вказаних відповідачів, які самостійно апеляційних скарг не подавали.

Верховний Суд не погодився з висновками апеляційного суду в частині некасованих заходів забезпечення позову, постанову в цій частині скасував, справу передав на новий розгляд до суду апеляційної інстанції з огляду на таке.

Верховний Суд виснував, що як подання самостійної скарги, так і приєднання до скарги іншого відповідача є способом оскарження рішення суду та свідчить про незгоду з ним заявника.

У заяві про приєднання до апеляційної скарги не можна висувати нових вимог до суду апеляційної інстанції щодо оскаржуваного судового рішення, крім тих, які вже містить апеляційна скарга, вимоги якої підтримуються.

Компанія Zaforpo Ventures Limited та ОСОБА_1 подали заяви про приєднання до апеляційної скарги компанії EBC Eastern Beverage Company Limited, в яких не змінювали вимоги щодо результату розгляду апеляційної скарги, лише навели мотиви щодо порушення забезпеченням позову їх прав на торговельні марки та на ведення господарської діяльності.

Верховний Суд зазначив, що апеляційний суд вказані заяви компанії Zaforpo Ventures Limited і ОСОБА_1 прийняв, а тому мав переглянути обґрунтованість вжиття судом першої інстанції заходів забезпечення позову стосовно цих заявників як осіб, що приєдналися до апеляційної скарги компанії EBC Eastern Beverage Company Limited, яка просила скасувати ухвалу суду першої інстанції в повному обсязі та відмовити в задоволенні заяви про забезпечення позову, однак цього не зробив.

Детальніше з текстом ухвали Верховного Суду від 24 липня 2024 року у справі № 487/3908/22 (провадження № 61-4489св24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120689240>.

13.4. Стосовно процесуальних меж апеляційного оскарження: статусу особи, не наділеної правами щодо спірного об'єкта

Особа, яка на момент ухвалення судом рішення про визнання права власності на об'єкт спільної сумісної власності багатоквартирного будинку не була його співвласником і, відповідно, не мала жодних прав, свобод чи інтересів щодо предмета спору, не має процесуального права на апеляційне оскарження цього рішення. У разі подання такою особою апеляційної скарги відкриття апеляційного провадження є безпідставним, а провадження підлягає закриттю відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 362 ЦПК України

ОСОБА_1 звернувся до суду з позовом про визнання права власності, посилаючись на те, що він є власником квартир № 4 і № 5 у багатоквартирному будинку. Відповідно до заяв відповідачів як співвласників квартир цього багатоквартирного будинку, вони здійснили уступку своїх прав спільної сумісної власності на допоміжне нежиле приміщення горища, що розташоване над квартирами позивача на його користь.

Суд першої інстанції позов задовольнив.

Ухвалою апеляційного суду апеляційне провадження за апеляційною скаргою ОСОБА_17 закрито, оскільки заявник не була власником квартири у спірному будинку на дату ухвалення оскаржуваного рішення суду, відповідно,

не була співвласником допоміжного приміщення у цьому будинку, тому оскаржуване рішення не порушує її прав, яких на момент ухвалення рішення суду не існувало.

Верховний Суд погодився з рішенням апеляційного суду з огляду на таке.

Особа, яка не брала участі у справі, повинна довести очевидний і безумовний правовий зв'язок із предметом спору. Судове рішення має безпосередньо стосуватися її прав та обов'язків або впливати на них.

Заявник стала власником нежитлового приміщення у спірному будинку лише у 2018 році, тоді як рішення суду першої інстанції було ухвалене у 2006 році. На момент розгляду справи вона не була співвласником і не мала прав чи інтересів щодо предмета спору.

Враховуючи це, апеляційний суд обґрунтовано закрит апеляційне провадження на підставі п. 3 ч. 1 ст. 362 ЦПК України, діючи в межах процесуального закону.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 28 лютого 2024 року у справі № 2-10308/2006 (провадження № 61-11931св23) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117373839>.

13.5. Щодо подання заяви про усунення недоліків апеляційної скарги особисто стороною, а не її представником

Відповідно до положень ЦПК України представники сторін не належать до складу учасників справи в позовному провадженні, проте наділені правом вчиняти процесуальні дії від імені особи, яку вони представляють. Процесуальні дії, зокрема, подання апеляційної скарги, а також заяв щодо усунення її недоліків можуть бути вчинені безпосередньо стороною у справі. Отже, подання заяви про усунення недоліків апеляційної скарги особисто стороною, а не її представником, не є порушенням вимог ухвали суду про залишення апеляційної скарги без руху, навіть у випадку, якщо саму скаргу було подано представником

АТ «ПУМБ» звернулося до суду з позовом до ОСОБА_1 про стягнення кредитної заборгованості.

Суд першої інстанції позов задовольнив.

Апеляційний суд відмовив у відкритті апеляційного провадження за апеляційною скаргою ОСОБА_1, поданою адвокатом Оберемком Р. А., мотивуючи тим, що адвокат Оберемко Р. А. не додав до апеляційної скарги належним чином оформлений ордер на підтвердження права представляти інтереси ОСОБА_1, а наданий ним ордер не відповідав типовій формі, затвердженій Радою адвокатів України, виконаний не на бланку, згенерованому на офіційному вебсайті Національної асоціації адвокатів України, та не містить

обов'язкових реквізитів, зокрема двовимірний штрих-код (QR-код) з посиланням на профайл адвоката в ЄРАУ.

Верховний Суд не погодився з висновками суду апеляційної інстанції, скасував ухвалу апеляційного суду, справу передав для продовження розгляду зі стадії вирішення питання про відкриття апеляційного провадження до суду апеляційної інстанції з огляду на таке.

Законодавець у чинному ЦПК України не включив представників сторін та третіх осіб до складу учасників справи позовного провадження.

Представник, який має повноваження на ведення справи в суді, здійснює від імені особи, яку він представляє, її процесуальні права та обов'язки (ч. 1 ст. 64 ЦПК України).

Подаючи апеляційну скаргу, представник сторони реалізовує відповідні права саме учасника справи, від імені якого він діє і, відповідно, такий учасник вправі безпосередньо вчиняти процесуальні дії на виконання ухвали суду про залишення апеляційної скарги без руху.

Суб'єктом права на апеляційне оскарження судового рішення є відповідач, від імені якого діяв адвокат, подаючи апеляційну скаргу, тому відповідач вправі безпосередньо усунути недоліки апеляційної скарги та вчинити дії на виконання ухвали апеляційного суду про залишення апеляційної скарги без руху.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 12 березня 2025 року у справі № 760/17947/23 (провадження № 61-14882св24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reestr.court.gov.ua/Review/125933077>.

13.6. Щодо звільнення відповідача від сплати судового збору

Положення п. 1 ч. 1 ст. 8 Закону України «Про судовий збір» можуть бути застосовані не лише до позивача, а й до відповідача – фізичної особи за наявності відповідної підстави, визначеної цією нормою. Відмова у звільненні від сплати судового збору з тих підстав, що така особа є відповідачем, без дослідження судом доказів, якими відповідач обґрунтовує наявність підстав для застосування п. 1 ч. 1 ст. 8 Закону України «Про судовий збір», завдає шкоди самій суті права відповідача на доступ до суду

АТ «Оператор газорозподільної системи «Тисменицягаз» звернулося до суду з позовом до ОСОБА_1 про стягнення заборгованості за послугу з розподілу природного газу.

Рішенням районного суду позов задоволено.

Не погодившись з указаним судовим рішенням, відповідач звернувся до суду з апеляційною скаргою, в якій також просив звільнити його від сплати

судового збору на підставі ч. 1 ст. 8 Закону України «Про судовий збір», посилаючись на те, що він є багатодітним батьком, його сім'я має статус малозабезпеченої та отримує соціальні виплати від держави.

Ухвалою апеляційного суду в задоволенні клопотання ОСОБА_1 про звільнення від сплати судового збору відмовлено. Апеляційну скаргу залишено без руху з наданням строку для усунення недоліків апеляційної скарги, а саме надання доказів на підтвердження сплати судового збору. Ухвалу мотивовано тим, що статус члена малозабезпеченої чи багатодітної сім'ї може бути підставою для звільнення від сплати судового збору тільки у випадку, якщо особа є позивачем у справі.

Ухвалою апеляційного суду апеляційну скаргу визнано неподаною та повернуто заявнику, оскільки заявник не надав доказів на підтвердження сплати судового збору.

Верховний Суд не погодився з висновками апеляційного суду, ухвалу апеляційного суду скасував, справу направив до суду апеляційної інстанції для продовження розгляду, зазначивши, що положення п. 1 ч. 1 ст. 8 Закону України «Про судовий збір» можуть бути застосовані не лише до позивача, а й до відповідача – фізичної особи за наявності відповідної підстави, визначеної цією нормою.

Згідно з пунктами 1, 8 ч. 2 ст. 129 Конституції України основними принципами судочинства є рівність учасників процесу перед судом і законом та право на апеляційний і касаційний перегляд справи. За загальним правилом судовий збір сплачується особою, яка подає апеляційну чи касаційну скаргу, незалежно від її статусу як позивача чи відповідача.

Відмова у звільненні від сплати судового збору з тих підстав, що така особа є відповідачем, без врахування його фінансового стану, порушує право на доступ до суду та справедливий суд, фактично позбавляючи його можливості оскаржити рішення. Фізичну особу – відповідача, яка не може сплатити збори через їх високу суму, має бути звільнено від їх сплати на тих самих підставах, що й позивача.

Така відмова порушує принципи рівності сторін, закріплені в Конституції та ЦПК України, і може призвести до порушення права на справедливий суд, якщо не враховуються можливості відповідача щодо сплати судового збору.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 17 січня 2024 року у справі № 352/1118/22 (провадження № 61-1658св23) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116445910>.

13.7. Стосовно відсутності підстав для відмови у відкритті апеляційного провадження за п. 1 ч. 2 ст. 358 ЦПК України

У разі звернення прокурора, який діє в інтересах держави в особі відповідних органів державної влади, з апеляційною скаргою на рішення суду першої інстанції після спливу одного року з дня складення повного тексту судового рішення за відсутності доказів направлення місцевим судом повісток на адресу одного з таких органів та незалучення до участі у справі другого органу, немає підстав для застосування апеляційним судом річного присічного строку, оскільки зазначені обставини становлять виключний випадок, передбачений п. 1 ч. 2 ст. 358 ЦПК України

Позивач звернувся до суду з позовом до ПрАТ «Третій експедиційний загін підводних та гідротехнічних робіт», правонаступником якого є ТОВ «Третій експедиційний загін підводних та гідротехнічних робіт», треті особи: Управління житлового господарства Дніпропетровської міської ради, правонаступником якого є Департамент житлового господарства Дніпровської міської ради, Комунальне виробниче житлове ремонтно-експлуатаційне підприємство Індустріального району м. Дніпропетровська, про визнання права на приватизацію та визнання права власності на квартиру.

Заочним рішенням суду першої інстанції позов задоволено.

Апеляційний суд відмовив прокуратурі Дніпропетровської області, яка діє в інтересах держави в особі Дніпровської міської ради та Департаменту житлового господарства Дніпровської міської ради, у відкритті апеляційного провадження у зв'язку з пропуском річного строку на апеляційне оскарження судового рішення, який є присічним і поновленню не підлягає.

Верховний Суд не погодився з такими висновками апеляційного суду, ухвалу апеляційного суду скасував, справу направив до суду апеляційної інстанції для вирішення питання про відкриття апеляційного провадження з огляду на таке.

Перший заступник прокурора звернувся з апеляційною скаргою на рішення суду першої інстанції, в якій зазначив, що звертається в інтересах держави в особі Департаменту житлового господарства Дніпровської міської ради та Дніпровської міської ради, яка не брала участі у справі, оскільки не була залучена до її розгляду.

За змістом заочного рішення суду першої інстанції представники третіх осіб у судові засідання не з'явились, про час і місце його проведення були повідомлені належним чином, водночас у матеріалах справи немає доказів направлення будь-яких повісток на адресу Управління житлового господарства Дніпропетровської міської ради, правонаступником якого є Департамент

житлового господарства Дніпровської міської ради, а Дніпровська міська рада взагалі не була залучена до участі у справі.

Верховний Суд зазначив, що вказані обставини становлять виключний випадок, передбачений п. 1 ч. 2 ст. 358 ЦПК України, що не дає підстав для застосування встановленого наведеною нормою процесуального права річного присічного строку.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 01 травня 2024 року у справі № 202/9353/15 (провадження № 61-6939св22) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119264834>.

13.8. Щодо ухвали про надання строку для примирення та зупинення провадження, єдність процесуального рішення

Процесуальне рішення суду про зупинення провадження у справі у зв'язку з наданням сторонам строку для примирення оформлюється одним процесуальним актом – ухвалою, а тому не може розглядатися як два самостійних процесуальних акти – окремо щодо надання сторонам строку для примирення і щодо зупинення провадження у справі

Позивач звернулася до суду з позовом до свого чоловіка про розірвання шлюбу.

Ухвалою районного суду від 10 вересня 2024 року відкрито провадження у справі.

07 жовтня 2024 року відповідач звернувся до суду з клопотанням про надання строку на примирення з метою збереження сім'ї.

Ухвалою районного суду від 07 жовтня 2024 року зупинено провадження у справі для надання сторонам строку для примирення терміном до двох місяців.

Роз'яснено право оскарження цієї ухвали в частині зупинення провадження у справі. Районний суд мотивував ухвалу необхідністю вжиття визначених законом заходів до примирення подружжя з метою збереження сім'ї.

Не погоджуючись із цим судовим рішенням, відповідач оскаржив його до апеляційного суду.

Апеляційний суд повернув апеляційну скаргу з тих підстав, що ухвала районного суду в частині надання сторонам строку для примирення не підлягає апеляційному оскарженню окремо від рішення суду, а в частині зупинення провадження у справі вказану ухвалу заявник не оскаржив.

Верховний Суд не погодився з висновками апеляційного суду, скасував ухвалу апеляційного суду, справу передав для вирішення питання про відкриття апеляційного провадження до суду апеляційної інстанції з огляду на таке.

Окремо від рішення суду можуть бути оскаржені в апеляційному порядку ухвали суду першої інстанції щодо зупинення провадження у справі (п. 14 ч. 1 ст. 353 ЦПК України).

Предметом апеляційного оскарження була ухвала (оформлена одним процесуальним актом) місцевого суду як в частині наданням сторонам у справі про розірвання шлюбу строку для примирення, так і в частині зупинення провадження у справі, яку не міг розглядати як два самостійних процесуальних акти – окремо щодо надання сторонам строку для примирення і щодо зупинення провадження у справі.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 26 лютого 2025 року у справі № 446/2076/24 (провадження № 61-16699св24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125540111>.

13.9. Про наслідки скасування ухвали про залишення без розгляду клопотання про судові витрати

Ухвала суду першої інстанції про залишення без розгляду клопотання про компенсацію судових витрат у справі є ухвалою, що перешкоджає подальшому провадженню у справі. Відповідно, у разі її скасування апеляційний суд, керуючись ст. 379 ЦПК України, повинен направити справу до суду першої інстанції для продовження її розгляду.

Позивач звернулася до суду з позовом до Центрально-Західного міжрегіонального управління Міністерства юстиції (м. Хмельницький), ОСОБА_2, про визнання незаконним та скасування постанови й акта державного виконавця.

Ухвалою місцевого суду позовну заяву залишено без розгляду.

Ухвалою суду першої інстанції залишено без розгляду клопотання відповідача про компенсацію судових витрат з підстав неподання доказів понесених витрат на професійну правничу допомогу в межах строку, визначеного для їх подання.

Апеляційний суд не погодився з ухвалою суду першої інстанції про залишення без розгляду клопотання про компенсацію судових витрат, скасував її, ухвалив нове рішення, яким відмовив у задоволенні клопотання з підстав відсутності правових підстав для його задоволення.

Верховний Суд не погодився з висновками суду апеляційної інстанції, постанову апеляційного суду скасував, справу передав на новий розгляд до суду апеляційної інстанції з огляду на таке.

Ухвалами, якими закінчено розгляд справи, є, зокрема, ухвали суду першої інстанції про закриття провадження у справі чи залишення заяви без розгляду.

Постановлена судом першої інстанції ухвала про залишення заяви без розгляду є такою, якою закінчено розгляд справи і яка перешкоджає подальшому провадженню у справі.

Ухвали суду першої інстанції про залишення позову (заяви) без розгляду можуть бути оскаржені окремо від судового рішення (п. 16 ч. 1 ст. 353 ЦПК України).

Апеляційний суд має право скасувати ухвалу, що перешкоджає подальшому провадженню, і направити справу для розгляду до суду першої інстанції (п. 6 ч. 1 ст. 374, ст. 379 ЦПК України). Водночас він не може скасовувати ухвали, які не перешкоджають подальшому розгляду справи та направляти справу для продовження розгляду до суду першої інстанції.

Оскільки це питання не було вирішене судом першої інстанції по суті, тому апеляційний суд не може розглядати його самостійно, а зобов'язаний направити справу для подальшого розгляду до суду першої інстанції.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 13 червня 2024 року у справі № 295/6959/22 (провадження № 61-4000св24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119872548>.

13.10. Щодо вирішення в оскаржуваному рішенні питання про права, свободи, інтереси та (або) обов'язки заявника

Судове рішення про визнання права власності на об'єкт, який належить на праві спільної часткової власності декільком співвласникам, лише за спадкоємцем одного із співвласників позбавляє права на частку в праві спільної часткової власності інших співвласників чи їх спадкоємців, тому стосується прав та/або інтересів інших співвласників чи їх спадкоємців

Позивачка звернулася до суду з позовом до селищної ради про встановлення факту, що має юридичне значення, та визнання права власності на житловий будинок в порядку спадкування. Зазначала, що померла її мати, після смерті якої відкрилась спадщина у вигляді права власності на житловий будинок. Проте приватний нотаріус відмовила позивачці у видачі свідоцтва про право власності на спадщину за законом на частку домоволодіння з надвірними господарчими та побутовими будівлями та спорудами з тих

підстав, що правовстановлюючий документ на будинок не відповідає вимогам ст. 47 Закону України «Про нотаріат».

Рішенням суду першої інстанції позов задоволено частково.

Ухвалою суду апеляційної інстанції закрито апеляційне провадження за апеляційною скаргою ОСОБА_2, оскільки в матеріалах справи відсутні докази, які б підтверджували право ОСОБА_2 на частку у майні, право власності на яке визнано за позивачем, тому суд першої інстанції не вирішував в оскаржуваному рішенні питання про права, свободи, інтереси та (або) обов'язки ОСОБА_2.

Верховний Суд не погодився з висновками апеляційного суду, ухвалу суду апеляційної інстанції скасував, справу направив на новий розгляд до апеляційного суду з огляду на таке.

Спільна часткова власність завжди відзначається множинністю суб'єктів (наприклад, два будинки – три співвласники); єдністю об'єкта. Декільком учасникам спільної часткової власності завжди належить певна сукупність майна. Частка в праві спільної часткової власності, що належить кожному зі співвласників, виступає не як частина речі й не як право на частину речі, а як частина права на всю річ як єдине ціле. Тобто право спільної часткової власності поширюється на все спільне майно, а частка в праві спільної часткової власності не стосується частки майна. Позов про визнання права на частку в праві спільної часткової власності не є вимогою про поділ майна в натурі. Тому при визнанні права на частку не здійснюється вказівка, які саме об'єкти в натурі відповідають частці в праві спільної часткової власності.

На рівні ЦК України законодавець не передбачив такої конструкції, як визнання права власності на об'єкт, який належить на праві спільної часткової власності декільком співвласникам, за спадкоємцем одного із співвласників, що зумовлює припинення правового режиму спільної часткової власності для інших співвласників. Визнання права власності як приватно-правова категорія покликана забезпечити визначеність в приватних відносинах, захист прав та інтересів. Натомість ініціювання спору про визнання права власності не для захисту прав та інтересів є недопустимим.

Задоволення позову про визнання права власності на об'єкт, який належить на праві спільної часткової власності декільком співвласникам, тільки за спадкоємцем одного із співвласників використане для позбавлення права на частку в праві спільної часткової власності інших співвласників чи їх спадкоємців, і відповідне судове рішення стосується прав та/або інтересів інших співвласників чи їх спадкоємців.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 23 травня 2024 року у справі № 472/1176/19 (провадження № 61-5305св24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119331609>.

13.11. Стосовно права апеляційного суду залучити до участі у справі третіх осіб

У разі встановлення апеляційним судом, що рішення суду першої інстанції може вплинути на права та обов'язки особи, яка не брала участі у справі (іпотекодержателя), залучає таку особу до участі у справі як третю особу, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору

ОСОБА_1 звернувся до суду з позовом до ТОВ «Господарчий універмаг «Меркурій» про визнання права власності.

Суд першої інстанції позов задовольнив.

Не погодившись із рішенням суду першої інстанції, адвокат Орехов А. В. в інтересах АТ «Державний експортно-імпортний банк України», яке не було учасником справи, подав апеляційну скаргу, в якій посилаючись на те, що рішення порушує права та інтереси банку, ухвалено з порушенням норм процесуального права та неправильним застосуванням норм матеріального права, просив скасувати рішення суду першої інстанції.

Апеляційний суд не погодився з висновками місцевого суду, рішення суду скасував, ухвалив нове рішення, яким у задоволенні позову відмовив, посилаючись на те, що предметом спору у справі є визнання за відповідачем права власності на майно, яке є предметом іпотеки. Ухвалення судом рішення щодо іпотечного майна, у будь-якому випадку стосується прав, інтересів та обов'язків іпотекодержателя АТ «Державний експортно-імпортний банк України», яке до участі у справі не залучено, а суд апеляційної інстанції не має повноважень змінити суб'єктний склад учасників справи.

Верховний Суд не погодився з рішенням суду апеляційної інстанції, постанову апеляційного суду скасував, справу направив на новий розгляд до суду апеляційної інстанції, з огляду на таке.

У справі, яка переглядалася, виник спір між сторонами щодо визнання права власності на майно, яке перебуває в іпотеці банку. Матеріально-правову і процесуальну заінтересованість у результаті справи мають лише сторони цієї справи. Отже, іпотекодержатель не може бути у цій справі стороною, зокрема, співвідповідачем.

Разом із тим, іпотека є специфічним видом забезпечення виконання зобов'язання нерухомим майном, що залишається у володінні і користуванні його власника, який обмежений у правомочності самостійно розпоряджатися нерухомим майном. Особливістю цього виду забезпечення виконання зобов'язання є те, що обтяження майна іпотекою відбувається незалежно від зміни власника такого майна.

Верховний Суд зазначив, що хоча визнання права власності на майно, що є предметом іпотеки, як у цій справі, не припиняє права іпотекодержателя, проте він може мати процесуальний інтерес до участі у справі, який може бути

реалізований через його залучення до участі у справі як третьої особи, яка не заявляє самостійних вимог на предмет спору.

Зазначене дає підстави вважати, що за певних обставин іпотекодержатель може бути залучений до участі у справі як третя особа, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору.

Інститут третіх осіб, які не заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору, у цивільному судочинстві має на меті обстоювання такими особами власних (суб'єктивних) прав і законних інтересів, на які може вплинути судове рішення у справі. Цей інститут процесуального права покликаний захистити права та охоронювані законом інтереси осіб, які не є учасниками матеріальних правовідносин, зокрема, як у справі, яка переглядається, але знаходяться із однією із сторін процесу у таких відносинах, які можуть змінюватись у результаті ухваленого судового рішення.

У цій справі матеріально-правову і процесуальну заінтересованість у результаті справи мають лише сторони цієї справи. Іпотекодержатель залежно від конкретних обставин справи може мати процесуальний інтерес у справі про перехід права власності на предмет іпотеки, який може бути реалізований через його залучення до участі у справі як третьої особи, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору (ст. ст. 52, 53 ЦПК України).

Відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 365 ЦПК України суддя-доповідач у порядку підготовки справи до апеляційного розгляду з'ясовує питання про склад учасників судового процесу. У разі встановлення, що рішення суду першої інстанції може вплинути на права та обов'язки особи, яка не брала участі у справі, залучає таку особу до участі у справі як третю особу, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору.

Суд апеляційної інстанції дійшовши висновку, що рішення суду першої інстанції порушує права іпотекодержателя повинен був самостійно залучити таку особу до участі у справі на стадії підготовки до апеляційного провадження.

Суд апеляційної інстанції відмовив в задоволенні позову за мотивів не залучення в якості відповідача іпотекодержателя спірного майна, проте іпотекодержатель не може бути відповідачем у спорі за виниклих правовідносин, він міг бути залучений третьою особою в такому спорі, проте не залучення судом до участі в справі третьої особи не є самостійною підставою для відмови в позові, на відміну від ситуації, коли не залучається в якості відповідача особа, яка повинна відповідати за пред'явленим позовом.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 22 січня 2025 року у справі № 755/3762/14-ц (провадження № 61-2840св24) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/124689319>.

13.12. Щодо порядку оскарження заочного рішення прокурором, який діє в інтересах держави

ЦПК України не передбачає такої форми участі прокурора у цивільному судочинстві, як подача заяви про перегляд заочного рішення. Апеляційне оскарження заочного рішення прокурором в інтересах держави в особі відповідача має відбуватися без попереднього подання заяви про перегляд заочного рішення до суду, що ухвалив таке рішення

ОСОБА_1 звернулася до суду з позовом до районної державної адміністрації, Головного управління Держгеокадастру, селищної ради, про визнання права на земельну частку (пай).

Заочним рішенням суду першої інстанції позов задоволено.

Ухвалою суду апеляційної інстанції апеляційну скаргу прокурора, який діє в інтересах держави в особі відповідача селищної ради, на заочне рішення повернув, вказуючи про те, що прокурор, діючи в інтересах відповідача, звернувся до апеляційного суду з апеляційною скаргою з порушенням визначеного нормами цивільного процесуального права порядку перегляду заочного рішення.

ВС у складі ОП КЦС не погодилась з висновками апеляційного суду, ухвалу апеляційного суду скасувала, справу направила до суду апеляційної інстанції для вирішення питання про відкриття апеляційного провадження, вказавши про таке.

Участь прокурора в судовому процесі повинна бути виправданою та лише з підстав, передбачених законом.

Представництво інтересів прокурором в цивільному судочинстві слід відрізняти від інституту представництва, тому прокурор не може розглядатися як представник в контексті ситуації, яка описана у запиті, а виступає самостійним суб'єктом та діє на підставі статей 56-57 ЦПК України.

У межах підстави участі прокурора у некримінальних провадженнях необхідно розрізняє дві складові: об'єктивну складову, що полягає у наявності порушення законних інтересів держави або загрози порушення інтересів держави, і суб'єктну складову, що передбачає відсутність суб'єкта владних повноважень, який має законодавчо визначену компетенцію подати відповідний позов.

У визначених законом випадках прокурор може за своєю ініціативою в інтересах держави в інтересах відповідача вступити у справу, провадження у якій відкрито за позовом іншої особи, зокрема, після ухвалення рішення судом першої інстанції;

ЦПК України передбачає дві форми перегляду заочного рішення: загальну (перегляд в апеляційному порядку) та спеціальну (перегляд судом, який ухвалив

заочне рішення, за заявою відповідача). При цьому апеляційну скаргу може подати відповідач лише у разі залишення заяви про перегляд заочного рішення без задоволення;

Саме бездіяльність відповідача (неподання відзиву, неявка у судові засідання, неподання заяви про перегляд заочного рішення) і свідчать у своїй сукупності про бездіяльність органу державної влади, на який законом покладено обов'язок представлення інтересів держави у відповідних правовідносинах, що становить собою суб'єктивну складову підстави участі прокурора в цивільному судочинстві. Зважаючи на зазначене прокурор не зобов'язаний подавати у цьому разі заяву про перегляд заочного рішення, однак він наділений правом апеляційного оскарження;

ЦПК України не передбачає такої форми участі прокурора у цивільному судочинстві, як подача заяви про перегляд заочного рішення. Апеляційне оскарження заочного рішення прокурором в інтересах держави в особі відповідача має відбуватися без попереднього подання заяви про перегляд заочного рішення до суду, що ухвалив таке рішення.

ВС у складі ОП КЦС відступив від висновку щодо застосування норм права (статей 284, 287 ЦПК України) у подібних правовідносинах, викладеного у постановках Верховного Суду у складі Касаційного цивільного суду від 21 червня 2023 року у справі № 202/3829/16-ц, від 21 червня 2023 року у справі № 175/3593/20, від 15 серпня 2023 року у справі № 178/2124/21, про те, що: «апеляційне оскарження заочного рішення прокурором в інтересах відповідача без подання заяви про перегляд заочного рішення не допускається».

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 03 червня 2024 року у справі № 183/8338/21 (провадження № 61-198сво24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119559285>.

13.13. Щодо наслідків подання відповідачем апеляційної скарги на заочне рішення без подання попередньо заяви про перегляд заочного рішення

Заочне рішення може бути оскаржене відповідачем в апеляційному порядку лише за умови, що суд першої інстанції постановив ухвалу про відмову йому у задоволенні заяви про перегляд заочного рішення. За відсутності відповідної ухвали відповідач не набуває права на апеляційне оскарження, у зв'язку з чим апеляційний суд повертає апеляційну скаргу на підставі п. 1 ч. 3 ст. 357 ЦПК України

Банк звернувся до суду з позовом до боржника про стягнення заборгованості за кредитним договором.

Заочним рішенням суду першої інстанції позов задоволено.

Ухвалою суду першої інстанції в задоволені клопотання відповідача про поновлення строку для подачі заяви про перегляд заочного рішення відмовлено. Заяву відповідача про перегляд заочного рішення залишено без розгляду.

Суд апеляційної інстанції апеляційну скаргу відповідача на заочне рішення суду першої інстанції повернув заявнику, посилаючись на те, що місцевий суд за результатами звернення відповідача не приймав процесуальні рішення визначені ч. 3 ст. 287 ЦПК України, які надавали б йому право на оскарження заочного рішення в загальному порядку за правилами ч. 4 ст. 287 ЦПК України.

Верховний Суд погодився з висновками апеляційного суду, з огляду на таке.

Глава 11 «Заочний розгляд справи» Розділу III «Позовне провадження» ЦПК України встановлює особливі умови та порядок проведення заочного розгляду справи, ухвалення заочного рішення, подання і розгляду заяви про його перегляд, а також скасування й оскарження цього рішення.

Відповідач може подати заяву про перегляд заочного рішення до суду, який це рішення ухвалив, на предмет наявності передбачених частиною першою ст. 288 ЦПК України підстав для його скасування, і оскаржити таке рішення у загальному порядку (ст. ст. 284–288 ЦПК України).

У результаті розгляду заяви про перегляд заочного рішення суд може своєю ухвалою: 1) залишити заяву без задоволення; 2) скасувати заочне рішення і призначити справу до розгляду за правилами загального чи спрощеного позовного провадження. У разі залишення заяви про перегляд заочного рішення без задоволення заочне рішення може бути оскаржене в загальному порядку, встановленому цим Кодексом. У цьому разі строк на апеляційне оскарження рішення починає відраховуватися з дати постановлення ухвали про залишення заяви про перегляд заочного рішення без задоволення (ч. ч. 3, 4 ст. 287 ЦПК України).

Отже, саме у разі залишення заяви про перегляд заочного рішення без задоволення, а не без розгляду, відповідач може оскаржити заочне рішення у загальному порядку, встановленому ЦПК України. Без скасування ухвали суду про залишення без розгляду заяви відповідача про перегляд заочного рішення відповідач позбавлений можливості оскаржити заочне рішення у загальному порядку.

За таких обставин апеляційний суд зробив обґрунтований висновок про повернення апеляційної скарги відповідача, оскільки судом першої інстанції за результатами його заяви про перегляд заочного рішення не приймалися процесуальні рішення, визначені ч. 3 ст. 287 ЦПК України, які надавали б йому право на оскарження заочного рішення в загальному порядку.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 17 січня 2024 року у справі № 752/6338/19 (провадження № 61-2163св23) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116445928>

Оскарження заочного рішення відповідачем в апеляційному порядку може мати місце лише у разі залишення заяви про перегляд заочного рішення без задоволення та у разі ухвалення повторного заочного рішення. У разі подання відповідачем апеляційної скарги на заочне рішення без подання ним попередньо заяви про перегляд заочного рішення, суд апеляційної інстанції з огляду на положення ст. 357 ЦПК України вирішує питання щодо повернення апеляційної скарги

Позивачка звернулася до суду з позовом до ОСОБА_2 про стягнення аліментів на утримання неповнолітнього сина.

Заочним рішенням місцевого суду позов задоволено.

Ухвалою апеляційного суду відмовлено у відкритті апеляційного провадження за апеляційною скаргою ОСОБА_2, оскільки останній був належним чином повідомлений про розгляд справи, а з апеляційною скаргою на заочне рішення звернувся більше ніж через 12 років з дня складення повного його тексту, водночас наявність обставин пропуску строку внаслідок виникнення обставин непереборної сили не підтвердив, а тому суд апеляційної інстанції відмовив у відкритті апеляційного провадження на підставі частини другої статті 358 ЦПК України.

Верховний Суд, переглядаючи ухвалу апеляційного суду, не погодився з судовим рішенням апеляційного суду, скасував ухвалу апеляційного суду та направив справу до суду апеляційної інстанції для продовження розгляду, з огляду на таке.

ЦПК України передбачає дві форми перегляду заочного рішення: загальну (перегляд в апеляційному порядку) та спеціальну (перегляд судом, який виніс заочне рішення, за заявою відповідача).

Процесуальним законом визначено спеціальний порядок перегляду заочного рішення, який проводиться судом, що його ухвалив, і лише за письмовою заявою відповідача. Оскарження заочного рішення відповідачем в апеляційному порядку може мати місце лише у разі залишення заяви про перегляд заочного рішення без задоволення та у разі ухвалення повторного заочного рішення.

Зазначений порядок є спеціальним і представляє окрему стадію судового процесу, дотримання якої для відповідача є обов'язковим.

Відповідач вважаючи, що він є особою, яка не брала участі у цій справі, скористався правом оскарження рішення у загальному порядку, а не у порядку, встановленому для оскарження заочного рішення.

Установивши, що відповідач оскаржив заочне рішення в апеляційному порядку без проходження процедури перегляду заочного рішення в суді першої інстанції, суд апеляційної інстанції з огляду на положення ст. 357 ЦПК України мав вирішити питання щодо повернення апеляційної скарги, проте викладеного не врахував і передчасно відмовив у відкритті апеляційного провадження з підстав пропуску відповідачем строку на апеляційне оскарження заочного рішення.

Суд апеляційної інстанції не звернув уваги, що для відповідача у справі, у якій ухвалено заочне рішення, строк на його апеляційне оскарження починає відраховуватися з дати постановлення ухвали про залишення заяви про перегляд заочного рішення без задоволення, а не з дати ухвалення заочного рішення.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 21 грудня 2022 року у справі № 2-663/10 (провадження № 61-9961св22) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108059426>.

13.14. Про апеляційний розгляд, межі встановлення нових обставин і прийняття доказів

Суд апеляційної інстанції, здійснюючи апеляційний розгляд справи, може встановлювати нові обставини, якщо їх наявність підтверджується новими доказами, що мають значення для справи (з урахуванням положень про належність і допустимість доказів), які особа, з доведених нею поважних причин, не мала можливості подати до суду першої інстанції. Вирішуючи питання стосовно прийняття та дослідження нових доказів, відмови в їх прийнятті, суд апеляційної інстанції зобов'язаний мотивувати свій висновок у відповідній ухвалі або в ухваленому судовому рішенні

Позивач звернувся до суду з позовом до приватного нотаріуса, ОСОБА_2, ТОВ «Кей-Колект» про визнання протиправним та скасування рішення приватного нотаріуса про державну реєстрацію прав на нерухоме майно (реєстрацію права власності) та витребування майна із чужого незаконного володіння.

Суд першої інстанції відмовив у задоволенні позову.

Апеляційний суд змінив рішення суду першої інстанції в частині мотивів відмови у задоволенні позову. Судове рішення мотивовано тим, що правові підстави для визнання незаконним та скасування рішення приватного нотаріуса про державну реєстрацію прав на нерухоме майно (реєстрацію права власності) відсутні.

Верховний Суд не погодився з висновками апеляційного суду, постанову суду апеляційної інстанції скасував, справу направив на новий розгляд до суду апеляційної інстанції з огляду на таке.

У п. 5 ч. 1 ст. 365 ЦПК України передбачено, що суддя-доповідач у порядку підготовки справи до апеляційного розгляду вирішує питання щодо поважності причин неподання доказів до суду першої інстанції.

Суд апеляційної інстанції досліджує докази, що стосуються фактів, на які учасники справи посилаються в апеляційній скарзі та (або) відзиві на неї.

Докази, які не були подані до суду першої інстанції, приймаються судом лише у виняткових випадках, якщо учасник справи надав докази неможливості їх подання до суду першої інстанції з причин, що об'єктивно не залежали від нього (частини 2, 3 ст. 367 ЦПК України).

Верховний Суд зазначив, що застосуванню норм матеріального права передуює встановлення обставин у справі та підтвердження їх відповідними доказами. Суд апеляційної інстанції має право досліджувати нові докази, якщо неподання таких доказів до суду першої інстанції зумовлене поважними причинами (поважність причин повинен довести заявник, який подає такі докази). Вказане положення закріплене законодавцем з метою забезпечення змагальності процесу в суді першої інстанції, де сторони повинні надати всі наявні в них докази, і недопущення зловживання сторонами своїми правами.

Верховний Суд виснував, що суд апеляційної інстанції, здійснюючи апеляційний розгляд справи, може встановлювати нові обставини, якщо їх наявність підтверджується новими доказами, що мають значення для справи (з урахуванням положень про належність і допустимість доказів), які особа, з доведених нею поважних причин, не мала можливості подати до суду першої інстанції. Разом з тим, вирішуючи питання стосовно прийняття та дослідження нових доказів, як і відмову в їх прийнятті, суд апеляційної інстанції зобов'язаний мотивувати свій висновок у відповідній ухвалі або в ухваленому судовому рішенні. Крім того, у разі надання для дослідження нових доказів, які з поважних причин не були подані до суду першої інстанції, інші особи, які беруть участь у справі, мають право висловити свою думку щодо цих доказів, зокрема у відзиві на апеляційну скаргу.

Досліджуючи надані відповідачем до суду апеляційній інстанції нові докази, суд повинен з'ясувати поважність причин неподання цих доказів до суду першої інстанції, визначити можливість їх прийняття, мотивувати свій висновок та зазначити про це в судовому рішенні.

Апеляційний суд, приймаючи від відповідача нові суттєві докази, які не були подані до суду першої інстанції, не навів мотивів такого рішення ні в окремому процесуальному документі, ні у своїй постанові по суті спору.

Детальніше з текстом ухвали Верховного Суду від 24 липня 2024 року у справі № 646/857/18 (провадження № 61-5330св24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120603025>.

13.15. Про повноваження апеляційного суду в разі обґрунтованого відводу судді місцевого суду

У разі встановлення обставин участі судді місцевого суду, якому заявлено обґрунтований відвід, в ухваленні судового рішення і якщо це є одним із доводів апеляційної скарги, апеляційний суд скасовує судові рішення суду першої інстанції та ухвалює нове судові рішення.

ОСОБА_1 звернулася до суду з позовом до ОСОБА_2 про визнання свідоцтва про право на спадщину частково недійсним, визнання права власності.

Рішенням районного суду, яке постановою апеляційного суду залишено без змін, позов задоволено частково.

Верховний Суд не погодився з висновками суду апеляційної інстанції, постанову суду апеляційної інстанції скасував, справу передав на новий розгляд до суду апеляційної інстанції з огляду на таке.

У п. 5 ч. 1 ст. 36 ЦПК України передбачено, що суддя не може розглядати справу і підлягає відводу (самовідводу), якщо є інші обставини, що викликають сумнів в неупередженості або об'єктивності судді.

Верховний Суд зазначив, що доводи відповідача про те, що суддя місцевого суду під час розгляду справи по суті відкрито висловила свою думку щодо предмета спору, а саме, що «нотаріус зробила помилку, видавши свідоцтво про право на спадщину сторонам», є достатньо обґрунтованими та такими, що можуть викликати об'єктивні сумніви в неупередженості або об'єктивності судді під час розгляду цієї справи.

Обов'язковою підставою для скасування апеляційним судом судового рішення суду першої інстанції та ухвалення нового судового рішення є те, що в ухваленні судового рішення брав участь суддя, якому було заявлено відвід, і підстави його відводу визнано судом апеляційної інстанції обґрунтованими, якщо апеляційну скаргу обґрунтовано такою підставою.

Апеляційний суд, переглядаючи справу в апеляційному порядку за апеляційною скаргою ОСОБА_2, в якій, зокрема вона вказувала щодо заявленого відводу судді місцевого суду з наведених підстав, залишив рішення суду першої інстанції без змін.

За нормами цивільного процесуального права повноваженням апеляційного суду в такому разі є виключно скасування судового рішення та ухвалення нового.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 17 липня 2024 року у справі № 570/566/22 (провадження № 61-967св24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120543391>.

13.16. Щодо неможливості розгляду апеляційним судом справи, у якій він є учасником процесу

Розгляд судом справи, у якій він є третьою особою, а підставами позову є дії цього суду як органу державної судової влади, без належного з'ясування питання про наявність / відсутність підстав для відводу / самовідводу не відповідає принципу неупередженості суду і не сприяє як реалізації основних засад (принципів) цивільного судочинства, так і ефективному розгляду справи

09 грудня 2024 року Верховний Суд у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу ОСОБА_1 у справі за позовом ОСОБА_1 до держави Україна в особі Державної казначейської служби України, третя особа – Черкаський апеляційний суд, про відшкодування моральної шкоди.

Суд першої інстанції, після задоволення відводів та самовідводів суддів різних районних судів, розглянув спір по суті та у задоволенні позову відмовив.

Суд апеляційної інстанції залишив рішення суду першої інстанції без змін.

Судові рішення мотивовано тим, що позивач не довела належними та допустимими доказами, що ненадання апеляційним судом відповіді на її інформаційний запит могло змінити її життя, негативно вплинути на її стосунки з оточуючими та зумовити появу інших незручностей. Сам по собі факт порушення прав позивача на отримання запитуваної інформації від Черкаського апеляційного суду, за відсутності доведеної наявності втрат немайнового характеру, не є правовою підставою для відшкодування моральної шкоди, так як її наявність та розмір відповідно до загальних засад змагальності цивільного процесу підлягають доведенню особою, яка порушує питання про її відшкодування. При цьому ініціювання позивачем судового розгляду в зв'язку з реалізацією права на судовий захист своїх прав та інтересів не може вважатися таким, що безумовно призводить до завдання моральної шкоди.

Переглядаючи справу, ВС у складі ОП КЦС не погодився з висновками апеляційного суду, постанову скасував, передав справу на новий розгляд до суду апеляційної інстанції з огляду на таке.

Апеляційний суд відкрив апеляційне провадження та призначив справу до розгляду в порядку письмового провадження.

ВС у складі ОП КЦС зазначив, що у справі, яка переглядається, апеляційний суд передчасно переглянув рішення суду першої інстанції у справі, де сам суд апеляційної інстанції є учасником справи, й не надав належної оцінки

доводом позивача про наявність конфлікту інтересів у суддів апеляційного суду, які, з урахуванням обставин справи та її суб'єктного складу, не розглянули можливість заявити самовідвід.

Суддя зобов'язаний справедливо, безсторонньо та своєчасно розглядати і вирішувати судові справи відповідно до закону з дотриманням засад і правил судочинства; дотримуватися правил суддівської етики, у тому числі виявляти та підтримувати високі стандарти поведінки у будь-якій діяльності з метою укріплення суспільної довіри до суду, забезпечення впевненості суспільства в чесності та непідкупності суддів (ст. 56 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»).

Приймаючи присягу, суддя бере на себе зобов'язання, зокрема, безсторонньо, неупереджено та незалежно здійснювати правосуддя.

За суб'єктивним критерієм оцінюється особисте переконання та поведінка конкретного судді, тобто чи виявляв суддя упередженість або безсторонність у цій справі. Відповідно до об'єктивного критерію визначається, серед інших аспектів, чи забезпечував суд як такий та його склад відсутність будь-яких сумнівів у його безсторонності. У кожній окремій справі слід визначити, чи мають стосунки, що розглядаються, такі природу та ступінь, що свідчать про те, що суд не є безстороннім. Особиста безсторонність суду презюмується, поки не надано доказів протилежного.

Присутність у складі суду хоча б одного упередженого судді може призвести до порушення вимоги щодо неупередженості всього складу суду, навіть у разі безсторонності інших суддів чи їх більшості.

Інститут відводу (самовідводу) є однією з найважливіших гарантій здійснення правосуддя неупередженим та справедливим судом. Самовідвід дає змогу виключити найменшу підозру в зацікавленості судді в результатах розгляду конкретної справи, навіть якщо насправді такої зацікавленості немає, оскільки пріоритетною тут є суспільна довіра до суду.

Головною метою відводу є гарантування безсторонності суду, зокрема, щоб запобігти упередженості судді (суддів) під час розгляду справи, а мета самовідводу – запобігання будь-яким сумнівам щодо безсторонності судді.

Неупереджений розгляд справ є основним обов'язком судді (ст. 15 Кодексу суддівської етики (в редакції, чинній на момент ухвалення постанови суду апеляційної інстанції)). Суддя має право заявити самовідвід у випадках, передбачених процесуальним законодавством, у разі наявності упередженості щодо одного з учасників процесу, а також у випадку, якщо судді з його власних джерел стали відомі докази чи факти, які можуть вплинути на результат розгляду справи. Суддя не повинен зловживати правом на самовідвід. Суддя заявляє самовідвід від участі в розгляді справи у разі неможливості ухвалення ним об'єктивного рішення у справі. Схожі за змістом положення містяться в цій

же статті Кодексу суддівської етики в новій редакції, чинній з 18 вересня 2024 року.

Неповноважним потрібно вважати склад суду у таких випадках: справу розглянуто і вирішено суддею або за участі судді, строк повноважень якого закінчився; справу розглянуто і вирішено особою, яка не є суддею цього суду; справу передано на розгляд судді з порушенням встановленого порядку розподілу судових справ або з порушенням принципу незмінності складу суду; справу розглянуто і вирішено суддею або за участю судді, який брав участь у її вирішенні; справу, яку належить розглядати колегіально, розглянуто і вирішено суддею одноособово.

ВС у складі ОП КЦС наголосив, що у всіх випадках судді зобов'язані діяти таким чином, щоб слугувати прикладом доброчесності для учасників судових проваджень, громадськості, тому несуть повну відповідальність за вирішення питань, пов'язаних з їх приватним інтересом, таким чином, щоб максимально запобігати конфлікту інтересів під час їх обрання / призначення на посаду судді та в процесі виконання ними функції зі здійснення правосуддя.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 09 грудня 2024 року у справі № 705/4763/22 (провадження № 61-8973сво24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123752059>.

13.17. Стосовно підстав закриття апеляційного провадження за скаргою особи, не залученої до участі в справі

Суд апеляційної інстанції в межах відкритого апеляційного провадження має встановити, чи вирішувалося судом першої інстанції питання про права та інтереси особи, яка не брала участі у справі. Якщо такі обставини не підтверджуються, апеляційне провадження підлягає закриттю відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 362 ЦПК України

Позивач звернувся до суду з позовом до ОСОБА_2, третя особа – Орган опіки та піклування Сихівської районної адміністрації Львівської міської ради, про усунення перешкод в користуванні квартирою шляхом вселення та встановлення порядку користування квартирою.

Рішенням суду першої інстанції позов задоволено.

Не погодившись із вказаним судовим рішенням, відповідач та ОСОБА_3 (син сторін) як особа, яка не брала участі у розгляді справи, звернулись до суду з апеляційними скаргами.

Постановою апеляційного суду скасовано рішення суду першої інстанції в частині задоволення позовних вимог про встановлення порядку користування квартирою та відмовлено у задоволенні цих позовних вимог. Судове рішення

мотивовано тим, що суд першої інстанції, встановивши порядок користування спірною квартирою, вирішив питання про права та обов'язки сина сторін у справі ОСОБА_3, який зареєстрований та проживає у спірній квартирі, однак не був залучений до участі у розгляді справи.

Верховний Суд не погодився з висновками суду апеляційної інстанції в частині вирішення позовних вимог про встановлення порядку користування квартирою, постанову апеляційного суду в цій частині скасував, справу в цій частині вимог направив на новий розгляд до суду апеляційної інстанції з огляду на таке

Спір виник між співвласниками квартири, сини яких співвласниками спірного житлового приміщення не є.

Суд апеляційної інстанції залишив поза увагою те, що ОСОБА_3 (апелянт у справі) та ОСОБА_6 зареєстровані та проживають у спірній квартирі як члени сім'ї власників, однак право користування члена сім'ї власника є похідним від права власності власника житла. За обставинами цієї справи право дітей сторін на користування спірною квартирою позивач не оспорує.

Також рішенням районного суду позивачу виділено у володіння та користування кімнату, що є меншою ніж та, що виділена у користування відповідачу.

Висновок суду апеляційної інстанції про наявність підстав для відмови у задоволенні позовних вимог про встановлення порядку користування квартирою у зв'язку неналежним складом осіб, які мають брати участь у розгляді справи, є передчасним.

Відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 362 ЦПК України суд апеляційної інстанції закриває апеляційне провадження, якщо після відкриття апеляційного провадження за апеляційною скаргою, поданою особою з підстав вирішення судом питання про її права, свободи, інтереси та (або) обов'язки, встановлено, що судовим рішенням питання про права, свободи, інтереси та (або) обов'язки такої особи не вирішувалося.

Верховний Суд звернув увагу на те, що апеляційному суду необхідно належним чином з'ясувати, чи вирішено судом першої інстанції питання щодо прав, свобод, інтересів та (або) обов'язків ОСОБА_3. Якщо обставини про вирішення судом першої інстанції питання про права, інтереси та свободи вказаної особи не підтверджаться, апеляційному суду необхідно вирішити питання щодо можливості закриття апеляційного провадження за апеляційною скаргою ОСОБА_3 з наданням оцінки доводам апеляційної скарги відповідача.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 21 серпня 2024 року у справі № 464/4240/15 (провадження № 61-4328св24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121204498>.

13.18. Щодо закриття апеляційного провадження на підставі п. 3 ч. 1 ст. 362 ЦПК України

Якщо пов'язані чи афілійовані особи, наприклад, родичі, колишні члени подружжя, ініціюють справу про стягнення аліментів для унеможливлення чи ускладнення виконання судового рішення, формування пасиву (боргів), виключення певного майна з-під звернення стягнення на час виконання судового рішення, якщо стягнення аліментів направлене на недопущення звернення стягнення на майно боржника, створення переваг у черговості розподілу стягнутих з боржника грошових сум, то такі учасники діють очевидно недобросовісно та зловживають правами стосовно кредитора (стягувача). Тому в такому разі відбувається використання конструкції позову про стягнення аліментів не для захисту прав та інтересів і судові рішення стосується прав та/або інтересів кредитора (стягувача)

Позивач звернувся до суду з позовом до ОСОБА_2 про стягнення аліментів на дитину.

Рішенням міського суду позов задоволено.

Апеляційний суд апеляційне провадження за апеляційною скаргою ОСОБА_3 зактив. Судове рішення мотивовано недоведеністю особою, яка не брала участі у справі, що оскаржуваним рішенням місцевого суду вирішено питання про її права, свободи та інтереси.

Верховний Суд не погодився з висновками апеляційного суду, ухвалу суду апеляційної інстанції скасував, справу направив для продовження розгляду до суду апеляційної інстанції з огляду на таке.

Однією з основ цивільного законодавства є добросовісність (п. 6 ст. 3 ЦК України), що вимагає від учасників приватних правовідносин чесних і справедливих дій. Зловживання правом та вчинення дій із наміром завдати шкоди іншій особі неприпустимі (ч. 3 ст. 13 ЦК України).

Заявник в апеляційній скарзі зазначив, що відповідач, використовуючи позов про стягнення аліментів, намагається уникнути виконання судового рішення щодо боргу, оскільки добровільно погодився виплачувати аліменти. Верховний Суд зауважив, що учасники цивільного обороту часто використовують правомірні інструменти, такі як позов про стягнення аліментів, з неправомірною метою – ускладнення виконання судового рішення.

Якщо пов'язані особи, наприклад, родичі або колишні члени подружжя, ініціюють справу для ускладнення виконання судового рішення, зловживаючи своїми правами, це є недобросовісним використанням позову, що фактично порушує права кредитора. В такому разі судові рішення стосується інтересів кредитора.

Учасники справи, а також особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси та (або) обов'язки, мають право на апеляційний перегляд справи та у визначених законом випадках – на касаційне оскарження судового рішення (ст. 17 ЦПК України).

За таких обставин апеляційний суд зробив передчасний висновок про закриття апеляційного провадження на підставі п. 3 ч. 1 ст. 362 ЦПК України.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 07 серпня 2024 року у справі № 501/3714/22 (провадження № 61-607св24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120973758>.

13.19. Про порядок направлення судового рішення учасникам справи, підстави поширення річного преclusивного строку на апеляційне оскарження на учасників справи

Судове рішення направляється всім учасникам справи, які не були присутні в судовому засіданні. Направлення сторонам судових рішень в одному конверті, навіть у разі проживання їх за одною адресою, ЦПК України не передбачено, оскільки це унеможлиблює підтвердження отримання конкретною особою конкретного процесуального документа для подальшого відліку процесуальних строків апеляційного оскарження

Львівське міське комунальне підприємство «Львівтеплоенерго» звернулося до суду з позовом до ОСОБА_1, ОСОБА_2, ОСОБА_3 про стягнення заборгованості за послуги з централізованого опалення.

Районний суд позов задовольнив.

Апеляційний суд відмовив у відкритті апеляційного провадження за апеляційною скаргою відповідачів у зв'язку з тим, що апеляційну скаргу подано після спливу одного року з дня складення повного тексту рішення суду першої інстанції, наявність обставин, за яких можливе відкриття апеляційного провадження за цих обставин не встановлено, як не встановлено виникнення обставин непереборної сили.

Верховний Суд не погодився з висновками суду апеляційної інстанції, ухвалу апеляційного суду скасував, справу направив для продовження розгляду до суду апеляційної інстанції з огляду на таке.

Однією з основних засад судочинства є забезпечення апеляційного оскарження рішення суду.

Судове рішення направляється всім учасникам справи, які не були присутні в судовому засіданні. Направлення сторонам судових рішень в одному конверті, навіть у разі проживання їх за одною адресою, ЦПК України не передбачено, оскільки це унеможлиблює підтвердження отримання конкретною особою

конкретного процесуального документа для подальшого відліку процесуальних строків апеляційного оскарження.

Для реалізації права на подання апеляційної скарги визначальним є отримання заявником повного судового рішення, так як без ознайомлення з повним судовим рішенням неможливо зрозуміти мотиви суду, якими він керувався при ухваленні рішення, а, отже, неможливо сформулювати підстави апеляційної скарги.

У разі, якщо учасник справи не був належним чином поінформований про розгляд справи, слід вважати пропуск строку на апеляцію поважною причиною, і тому застосовувати правило про поновлення строку без обмеження річним строком, передбаченим ч. 2 ст. 358 ЦПК України.

Крім того, апеляційний суд не врахував, що відповідно до доданих до апеляційної скарги доказів відповідачі є особами з інвалідністю II групи, а відповідно до статті 13 Конвенції Організації Об'єднаних Націй про права осіб з інвалідністю держави-учасниці забезпечують особам з інвалідністю рівний з іншими ефективний доступ до правосуддя, передбачаючи процесуальні та відповідні вікові корективи, які полегшують виконання ними своєї ефективної ролі прямих і опосередкованих учасників на всіх стадіях юридичного процесу.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 21 серпня 2024 року у справі № 463/13223/21 (провадження № 61-6505св24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121204482>.

13.20. Щодо подання апеляційної скарги через підсистему «Електронний суд»

Звернення учасників справи до суду з процесуальними документами в електронній формі з обов'язковим їх скріпленням власним електронним підписом учасника справи через «Електронний кабінет» є альтернативою звернення до суду з паперовими документами, підписаними безпосередньо учасником справи або його представником. Усі документи, що надійшли до суду через підсистему «Електронний суд» подані з використанням власного електронного підпису

ОСОБА_1 звернулася до суду з позовом до ВК Сумської міської ради про відшкодування моральної шкоди, завданої незаконними діями органу місцевого самоврядування.

Суд першої інстанції відмовив у задоволенні позову.

Ухвалою апеляційного суду апеляційну скаргу визнано неподаною і повернуто заявнику. Судове рішення мотивовано тим, що позивач не виконав вимог ухвали апеляційного суду, а саме не надав до суду підписаний оригінал апеляційної скарги.

Верховний Суд не погодився з висновком суду апеляційної інстанції, скасував ухвалу апеляційного суду, справу передав до суду апеляційної інстанції для вирішення питання про відкриття апеляційного провадження з огляду на таке.

Документи, подані до суду в електронній формі, повинні бути підписані електронним цифровим підписом учасника справи (ст. 43 ЦПК України).

Суди встановили, що заявник через підсистему «Електронний суд» подав до суду заяву про усунення недоліків апеляційної скарги на рішення районного суду, до якої додано апеляційну скаргу.

Учасники, зареєстровані в ЄСІТС, подають документи через систему з використанням підпису, прирівняного до власноручного. Проекти документів у підсистемі «Електронний суд» шифруються для забезпечення конфіденційності, а після переведення в «Оригінал» їх доступність визначається адміністратором. Учасники можуть подавати документи через електронний кабінет і отримувати рішення, а відсутність повноцінного функціонування ЄСІТС не перешкоджає поданню документів.

З 22 грудня 2018 року отримані місцевими судами заяви та інші процесуальні документи через підсистему «Електронний суд» мають реєструватися та розглядатися в установленому порядку.

Верховний Суд зазначив, що альтернативою звернення учасників справи до суду із позовними заявами, скаргами та іншими визначеними законом процесуальними документами, оформленими в паперовій формі та підписаними безпосередньо учасником справи або його представником, є звернення з процесуальними документами в електронній формі з обов'язковим їх скріпленням власним електронним підписом учасника справи через Електронний кабінет.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 11 вересня 2024 року у справі № 591/6212/23 (провадження № 61-9062св24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121626523>.

13.21. Стосовно процесуального статусу прокурора при оскарженні судового рішення в інтересах держави та його відмінність від статусу представника учасника справи

У разі оскарження прокурором судового рішення в інтересах держави в особі учасника справи він не є представником останнього, тому на нього не поширюються процесуальні права і обов'язки учасника справи. При вирішенні питання про поновлення строку на оскарження судового рішення суду необхідно

керуватися виконанням прокурором вимог конституційного, а не процесуального представництва інтересів держави

Позивач звернувся до суду позовом до селищної ради про визнання права власності за набувальною давністю.

Рішенням районного суду позов задоволено.

Не погоджуючись із вказаним судовим рішенням, заступник керівника Волинської обласної прокуратури в інтересах держави в особі селищної ради звернувся до апеляційного суду з апеляційною скаргою на рішення районного суду, просив про поновлення строку на апеляційне оскарження, оскільки прокурор не брав участі у розгляді справи.

Апеляційний суд відмовив у відкритті апеляційного провадження, визнавши неповажними підстави пропущення строку на апеляційне оскарження.

Верховний Суд не погодився з висновками апеляційного суду, постанову скасував, справу направив до суду апеляційної інстанції для вирішення питання про відкриття апеляційного провадження з огляду на таке.

В Україні прокуратура представляє інтереси держави в суді у виняткових випадках (ст. 131-1 Конституції України).

За Законом України «Про прокуратуру» прокурор захищає інтереси держави в разі порушення її прав, коли це не робить належний орган. Прокурор обґрунтовує необхідність захисту інтересів держави в суді (ч. 4 ст. 56 ЦПК України).

Згідно з ч. 1 ст. 57 ЦПК органи, що звертаються до суду в інтересах інших осіб, мають процесуальні права і обов'язки цієї особи, крім укладення мирової угоди.

Апеляційний суд відмовив у відкритті провадження через пропуск строку на оскарження, зазначивши, що прокурор представляє інтереси відповідача, а тому на прокурора поширюються усі процесуальні права і обов'язки саме цього відповідача.

Верховний Суд зазначив, що такі висновки апеляційного суду суперечать правовій природі конституційного представництва, яке здійснює прокурор і який у жодному випадку не є представником особи, учасника справи, а тому на нього не можуть поширюватися процесуальні права і обов'язки саме цього відповідача. Також звернув увагу, що апеляційну скаргу подано в інтересах держави, а не в інтересах селищної ради.

При вирішенні питання про поновлення строку на апеляційне оскарження апеляційному суду слід брати до уваги виконання прокурором вимог конституційного, а не процесуального представництва прокурором інтересів держави. Необхідно при цьому встановити причини пропуску строку на апеляційне оскарження й навести відповідні правові мотиви.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 09 жовтня 2024 року у справі № 931/322/23 (провадження № 61-9052св24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122220867>.

13.22. Щодо оскарження Кабінетом Міністрів України рішення суду, яке мотивоване тим, що постанова Кабінету Міністрів України суперечить Конституції України

Застосування судом норм Конституції України під час вирішення цивільного спору замість правового акта, який суперечить Конституції України, є мотивуванням судового рішення, а не вирішенням питання про права та обов'язки органу, що видав такий акт. Якщо суд під час вирішення цивільного спору застосував норми Конституції України замість нормативно-правового акта, вказавши про його суперечність Конституції, то таким рішенням не вирішуються питання про права та обов'язки органу, що видав цей акт, і відповідно цей орган не має права на апеляційне оскарження такого рішення

Позивачка звернулася до суду з позовом до ДПТНЗ «Чернігівський професійний будівельний ліцей» про визнання відсторонення працівника від роботи протиправним та зобов'язання допустити до роботи з виплатою заробітної плати за час вимушеного прогулу.

Рішенням районного суду позов задоволено частково. Керуючись нормами ст. 10 ЦПК України, суд першої інстанції, надавши тлумачення нормам права, які регулюють спірні правовідносини, дійшов висновку, що постанова КМУ про відсторонення працівників прийнята у формі та спосіб, що не відповідають п. 1 ч. 1 ст. 92 Конституції України та ст. 12 Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб», поза межами конституційних повноважень КМУ, тобто суперечить Конституції України, тому суд і не застосував її, а застосував норми Конституції України як норми прямої дії.

Постановою апеляційного суду апеляційне провадження за скаргою КМУ закрито, оскільки заявник не належить до кола осіб, які відповідно до ст. 352 ЦПК України мають право апеляційного оскарження рішення суду першої інстанції у цій справі, адже під час розгляду справи в суді першої інстанції права, свободи, інтереси та (або) обов'язки КМУ не вирішувались, а надавалася лише оцінка його постанові без вирішення питання щодо її скасування чи визнання нечинною, не вирішувались і питання щодо прав та обов'язків КМУ.

Верховний Суд погодився із висновками суду апеляційної інстанції про закриття апеляційного провадження з огляду на таке.

Цивільний суд за позовом працівника до роботодавця про визнання відсторонення від роботи незаконним, поновлення на роботі та зобов'язання

виплатити заробітну плату за час незаконного відсторонення вирішує цивільний спір.

Проявом розумності є те, що законодавець не пов'язує можливість вирішення цивільного позову працівника до роботодавця про визнання відсторонення від роботи незаконним, поновлення на роботі та зобов'язання виплатити заробітну плату за час незаконного відсторонення із залученням КМУ.

Очевидно, що під час вирішення цивільного спору на виконання імперативних приписів, зокрема ст. 8 Конституції України, частини шостої ст. 10 ЦПК України, цивільний суд, за наявності висновку, що відповідний правовий акт суперечить Конституції України, не застосовує такий правовий акт, а застосовує норми Конституції України як норми прямої дії. Застосування норм Конституції України під час вирішення цивільного спору, а не іншого правового акта (зокрема постанови КМУ), який суперечить Конституції України, є мотивуванням судового рішення, а не вирішенням питання про права, свободи, інтереси та (або) обов'язки КМУ.

У разі якщо суд під час вирішення цивільного спору застосував норми Конституції України, а не положення постанови КМУ, вказавши про її суперечність нормам Конституції України, що є правовою оцінкою нормативно-правового акта, то таким рішенням суду першої інстанції не вирішуються питання про права, свободи, інтереси та (або) обов'язки КМУ.

У разі подання апеляційної скарги особою, яка не брала участі у справі, і апеляційним судом встановлено, що судовим рішенням питання про права, свободи, інтереси та (або) обов'язки такої особи не вирішувалося, апеляційне провадження підлягає закриттю, а рішення суду першої інстанції не має переглядається по суті.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 29 січня 2024 року у справі № 750/13149/21 (провадження № 61-6054сво23) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116919873>.

13.23. Щодо врахування дати внесення судового рішення до ЄДРСР при застосуванні річного строку на апеляційне оскарження

Відсутність у рішенні суду вказівки на дату складання його повного тексту та несвоєчасне надіслання оскарженого судового рішення суду першої інстанції до Єдиного державного реєстру судових рішень за умови, що учасник справи (зокрема, котрий ініціював позов, – позивач), який подає апеляційну скаргу, знав про розгляд справи, не є перешкодою для отримання цієї особою у розумний

строк інформації про стан відомого їй судового провадження та не свідчить про наявність випадків, передбачених ч. 2 ст. 358 ЦПК України

Позивач звернувся до суду з позовом до ОСОБА_2, третя особа – Кропивницька міська державна нотаріальна контора № 1, про скасування свідоцтва про право на спадщину.

Рішенням районного суду відмовлено у задоволенні позову.

Апеляційний суд відмовив у відкритті апеляційного провадження на підставі ч. 2 ст. 358 ЦПК України, посилаючись на те, що ОСОБА_1 був належним чином повідомлений про розгляд справи, представник позивача подавав до суду першої інстанції заяву про відкладення розгляду справи, проте апеляційну скаргу позивач подав після спливу одного року з моменту його проголошення.

ВС у складі ОП КЦС погодився з висновками апеляційного суду з огляду на таке.

Особою, не повідомленою про розгляд справи (п. 1 ч. 2 ст. 358 ЦПК України), не можна вважати особу, яка власне ініціювала розгляд справи або судового провадження (позивача, заявника, третіх осіб, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору), яка скористалася своїм правом доступу до правосуддя, подала позовну заяву (заяву, скаргу), на підставі якої відкрито провадження.

Законодавець у конструкції ч. 2 ст. 358 ЦПК України не визначив, що при її застосуванні має враховуватися дата внесення судового рішення до Єдиного державного реєстру судових рішень.

Відсутність в рішенні суду вказівки на дату складення його повного тексту, а також несвоєчасне надіслання оскарженого судового рішення суду першої інстанції до Єдиного державного реєстру судових рішень, за умови, що учасник справи (зокрема, котрий ініціював позов, – позивач), який подає апеляційну скаргу, знав про розгляд справи, не є перешкодою для отримання цією особою у розумний строк інформації про стан відомого їй судового провадження та не свідчить про наявність випадків, передбачених ч. 2 ст. 358 ЦПК України.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 04 листопада 2024 року у справі № 405/4689/19 (провадження № 61-1979сво24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123410469>.

14. Перегляд судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами

14.1. Щодо обставини, яка не може вважатися нововиявленою для перегляду судового наказу про стягнення аліментів

Обставина, зазначена в листі служби у справах дітей щодо перебування дитини у батьків колишнього чоловіка, не є нововиявленою і не може слугувати підставою для перегляду судового наказу про стягнення аліментів з матері, оскільки вона погодила проживання дитини з батьками колишнього чоловіка ще до видачі судового наказу, і ця розписка була врахована судом при його винесенні

ОСОБА_2 (боржниця) звернулася до суду із заявою про перегляд за нововиявленими обставинами судового наказу, оскільки з листа служби у справах дітей їй стало відомо, що донька з лютого 2022 року проживає разом із батьками її колишнього чоловіка. Тому батько дитини згідно з положеннями сімейного законодавства не мав права на отримання аліментів на дитину.

Суд першої інстанції відмовив у задоволенні заяви боржниці про перегляд судового наказу за нововиявленими обставинами, наказ залишив в силі оскільки зазначені боржницею обставини не є нововиявленими.

Апеляційний суд скасував ухвалу районного суду, заяву задовольнив, зазначивши про те, що на час видачі судового наказу обставини щодо місця проживання дитини не були відомі боржниці. Оскільки право на стягнення аліментів має виключно той із батьків, із ким фактично проживає дитина, колишній чоловік не має права на отримання аліментів.

Верховний Суд не погодився з висновками апеляційного суду, постанову апеляційного суду скасував, ухвалу суду першої інстанції залишив в силі з огляду на таке.

Для перегляду судового наказу про стягнення аліментів за нововиявленими обставинами необхідно, щоб такі обставини були істотними для справи і могли вплинути на рішення суду.

Нововиявлені обставини можуть бути як ті, що існували на момент видачі наказу, так і ті, що виникли після набрання наказом законної сили. Важливо відрізняти нові докази від доказів, що підтверджують нововиявлені обставини.

Переоцінка доказів, які вже були розглянуті судом, не є підставою для перегляду наказу.

У цьому випадку розписка про передачу дитини на постійне проживання до батьків колишнього чоловіка вже була відома суду та боржниці, тому вона не є нововиявленою обставиною.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 02 травня 2024 року у справі № 337/2451/23 (провадження № 61-493св24) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118820449>.

14.2. Стосовно формування Великою Палатою Верховного Суду нової правової позиції як нововиявленої обставини

Формування Великою Палатою Верховного Суду нової правової позиції щодо застосування норм права у відповідних правовідносинах не є нововиявленими обставинами у розумінні вимог процесуального закону

ОСОБА_1 звернулася до суду з заявою про встановлення факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без реєстрації шлюбу, заінтересовані особи: військова частина, МОУ.

Верховний Суд закрити провадження у справі за заявою ОСОБА_1 про встановлення факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без реєстрації шлюбу, заінтересовані особи: військова частина, МОУ, у зв'язку з тим, що спір підлягає розгляду в порядку адміністративного судочинства.

ОСОБА_1 звернулася до Верховного Суду із заявою про перегляд постанови Верховного Суду про закриття провадження у справі за нововиявленими обставинами, посилаючись на скасування судового рішення, яке стало підставою для ухвалення судового рішення, яке заявник просила переглянути.

Верховний Суд відмовив у задоволенні заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами, постанову Верховного Суду залишив у силі з огляду на таке.

Нововиявлені обставини – це юридичні факти, які мають істотне значення для розгляду справи та існували на час розгляду справи, але не були і не могли бути відомі заявнику, а також обставини, які виникли після набрання судовим рішенням законної сили та віднесені законом до нововиявлених обставин.

Для визначення наявності нововиявлених обставин необхідними умовами є те, що вони існували на час розгляду справи, але підстави виникли після ухвалення рішення у справі (зокрема шляхом скасування судового рішення, яке стало підставою для його ухвалення), спростовують обставини, встановлені судом на час розгляду справи, та мають важливе значення для її розгляду.

Скасування судового рішення може бути визнано нововиявленою обставиною лише в тому випадку, коли суд обґрунтував ухвалене судове рішення скасованим (воно було підставою для ухвалення такого судового рішення) або керувався ним, хоча прямо й не посилався на нього на підтвердження наявності вказаних обставин, а також якщо наслідком скасування судового рішення є інше за змістом вирішення спору.

Вирішуючи питання про скасування судового рішення із зазначених підстав, суди мають керуватися преюдиційним зв'язком судових рішень, зокрема, тим, що між рішеннями має існувати матеріально-правовий зв'язок, факти, встановлені в одній із справ, мають значення для вирішення іншої справи.

Верховний Суд зазначив, що під час вирішення питання про наявність підстав для перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами дослідженню підлягає те, чи скасоване судове рішення в іншій справі було покладено в основу рішення, про перегляд якого подано заяву, тобто, чи мало таке судове рішення преюдиційне значення і чи суттєво впливало на результат розгляду справи, про перегляд судового рішення у якій подано заяву.

У разі коли Велика Палата Верховного Суду відступила від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного, зокрема, в раніше ухваленому рішенні Верховного Суду, суди враховують висновок, викладений у постанові Великої Палати Верховного Суду.

Велика Палата Верховного Суду відступає від певних висновків, зроблених судами касаційних інстанцій, з метою забезпечення єдності та сталості судової практики, але не скасовує відповідні судові рішення Верховного Суду, від висновків у яких вона відступила.

Формування Великою Палатою Верховного Суду нової правової позиції щодо застосування норм права у відповідних правовідносинах не є нововиявленими обставинами у розумінні вимог процесуального закону.

Детальніше з текстом ухвали Верховного Суду від 24 липня 2024 року у справі № 290/289/22 (провадження № 61-2175вно24) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120603055>.

Огляд судової практики Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду щодо окремих питань застосування положень Цивільного процесуального кодексу України. Рішення, внесені до ЄДРСР, із січня 2024 року по березень 2025 року / Упоряд.: управління аналітичної та правової роботи Касаційного цивільного суду департаменту аналітичної та правової роботи / Відпов. за вип.: суддя ВС у КЦС, секретар Пленуму ВС, канд. юрид. наук, доцент Д. Д. Луспеник. Київ, 2025. – 114 с.

Застереження: видання містить короткий огляд деяких судових рішень Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду. У кожному з них викладено лише основний висновок щодо правового питання, яке виникло у справі. Для правильного розуміння висловленої в судовому рішенні правової позиції необхідно ознайомитися з його повним текстом, розміщеним у Єдиному державному реєстрі судових рішень.

Стежте за нами онлайн

 fb.com/supremecourt.ua

 [@supremecourt_ua](https://www.instagram.com/supremecourt_ua)

 t.me/supremecourtua

 x.com/supremecourt_ua

 so.supreme.court.gov.ua